

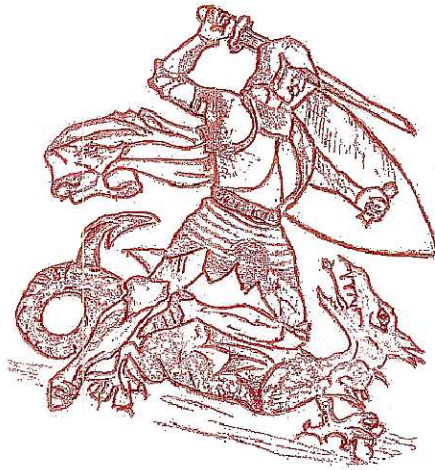
PARÁDI József – SUBA János – VEDÓ Attila

*A magyar-román határ és őrzése
1867–1918.*

A magyar rendvédelem-történet öröksége

sorozatszerkesztő

PARÁDI József

sorozatgondozó

Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
Budapest

HU-ISSN 2062-8447

PARÁDI József – SUBA János – VEDÓ Attila

*A magyar-román határ és őrzése
1867–1918.*

Budapest

2011

Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

HU-ISBN 978-963-08-1708-0

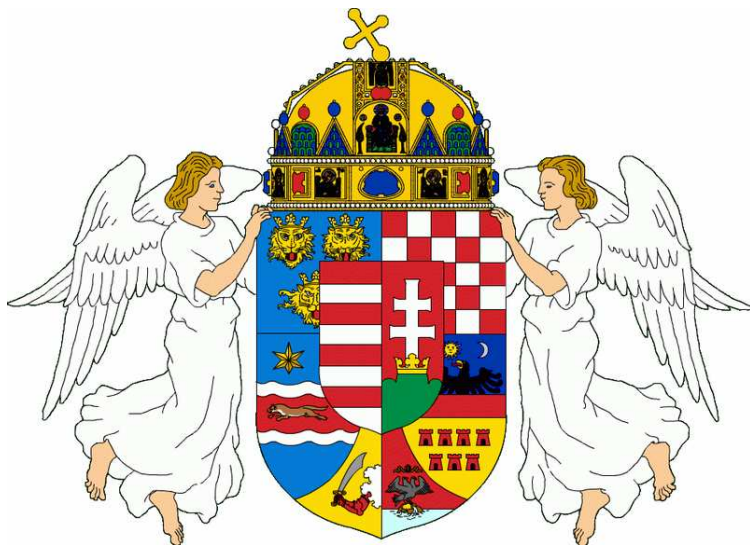
*A magyar-román határ és őrzése
1867–1918.*

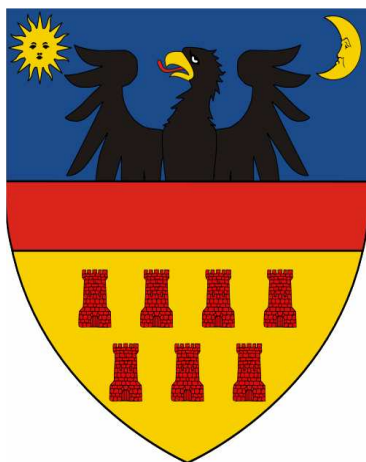
HU-ISSN 2062-8447
HU-ISBN 978-963-08-1708-0

© PARÁDI József 2011
A Magyar Királyság dualizmuskori határőrizete Erdélyben

© SUBA János 2011
Magyarország és Románia határvonalának dualizmuskori pontosítása

© VEDÓ Attila 2011
A történelmi Erdély határjelei

*In memoriam az 1916. évi erdélyi román betörésnek ellenálló, a haza védel-
méért életüket áldozó magyar csendőrök, pénzügyőrök és rendőrök.*

„Omnia, quae disco, non aufert fur neque latro.”
Amit tudok, attól sem tolvaj, sem rabló nem foszthat meg.

TARTALOMJEGYZÉK

I. A történelmi Erdély határjelei

I/1. A határ és jelei	15
I/2. Magyarország államhatárainak kialakulása és megjelölésének kezdeti formái	18
I/3. A karlócai béke	21
I/4. A karlócai békétől a kiegyezésig	23
I/5. A magyar-román államhatár határhatárjelei az 1887-es határ- szerződés alapján	27
I/6. A bukaresti béke és a trianoni határok megjelölése	35
I/7. Visszatérés a Kárpátok bérceire	38

II. Magyarország és Románia határvonalának dualizmuskori pontosítása.

II/1. Az 1884–1887. évi határrendezés	40
II/2. Az 1890. évi határvizsgálat	42
II/3. Az 1900. évi határvizsgálat	45

III. A Magyar Királyság dualizmuskori határőrizete Erdélyben.

III/1. A közös ügyek és a határőrizet	46
III/2. Militánság és határőrizet	52
III/3. A magyar állam határőrizeti feladatokat ellátó rendvédelmi testületei	55
III/IV. A magyar határőrizeti metodika	66
III/V. A háborús határőrizet Erdélyben	75
III/VI. A dualizmuskori magyar határőrizet tapasztalatai	78
Jegyzetek	80
Mellékletek	98
Glosszárrium	136

I

A történelmi Erdély határjelei

Határ és jelei.

Az emberi történelem során, egészen az első, szervezeten együtt élő törzsközösségektől kezdve mindig fontos szerepet töltött be a „határ” kérdése. Az emberi együttműködés egyik alapvető szükséglete volt, hogy a közösség kooperáló tagjai tudják, meddig terjed ki fennhatóságuk, mekkora az a terület, melyen akár a legkezdetlegesebb formában is, de össze kell fogniuk a társadalmi feladatokat. A határ, államhatár, határvonal képe és fogalma a változó korok változó követelményeinek megfelelően alakult. A fejlődéssel párhuzamosan egyre pontosabban állapították meg az állammá szerveződött társadalmak főhatalmát a szomszédos területektől elhatároló képzeletbeli vonal helyét. Sokszor egész nemzetek sorsa függött attól, hogy országuk határvonala a nekik legkedvezőbb helyen haladjon, sőt birodalmak, államrendszerek felemelkedését vagy bukását jelentették a túlságosan előretolt vagy túl kicsire zsugorodott határok.

Filozófiai értelemben tehát az államhatár történelmi kategória, mivel az emberi társadalom kialakulása nyomán, az állam létrejöttéhez kapcsolódóan jelent meg. Az államhatár az államrendszerek fejlődésével egy időben, hosszú történelmi fejlődés során nyerte el mai formáját. Az államhatár megállapíthatósága alapvetően letelepedett és államisághoz kapcsolódó emberi közösségek létét feltételezi.¹ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az emberi közösségek által uralt területek határai már korábban nem jöttek létre, azokat a közösségek mindig is figyelembe vették az állattartó társadalmaknál is. Az ősközösség felbomlása után, a rabszolgatartó társadalmi rend létrejöttével a határokat továbbra is a természetes határok alkották. Ezek viszonylag széles sávban megközelítési, közlekedési akadályt képeztek, ezzel biztosítva az állam területi sérthetetlenségét.

Az ókor vége felé a széles határöveket egyre gyakrabban felváltotta a konkrét tereptárgyakhoz kötődő, vagy annak húzódását követő határ (pl.: Római Birodalom „limes”-e, bár a „limes” is – mint védelmi övezet – mélységében tagolt szerkezetű volt). A védelmi célokat szolgáló limesen kívül azonban konkrét határjelek elhelyezésére is volt példa. Kezdetben élő fák, később számozott és betűvel ellátott cövekek jelölték a Birodalom határát. Sőt Traianus császár idején a II. század elején már határköveket is kihelyeztek. Az ókori nagyhatalmak tehát már ekkor is törekedtek többé-kevésbé vonalszerű politikai határok kiépítésére (amilyen később a kínai nagy fal).²

A Középkor folyamán az államok határait a terepen szinte semmi nem jelölte, helyének tisztázása az ott élő emberek (gyakran oda telepített határ-

örök) hagyományismeretére volt bízva. Az államterület csak a hűbéri monarchiák létrejöttével kapott egyre határozottabb körvonalat. Ekkor többnyire a határ menti földbirtokok birtokhatárait tekintették az állam határának is. Bár az első határleírások az írásosság lassú térnyerésének eredményeként már ebben az időben megszülettek, még a XVIII. században is túlnyomórészt természetes terepképződmények útján határozták meg az államok területének kiterjedését. A határvonal jelölésére csupán sajátos átmeneti formák alakultak ki a természetes és mesterséges határok között. Ide sorolhatók az utak mentén húzódó, valamint a folyóknak bizonyos vízállás melletti partvonalában kijelölt határokat. A mesterséges határok csupán az újkorban terjedtek el, mivel a vezető államok egyre hatékonyabban igyekeztek kihasználni az uralmuk alatt álló földterületeket. A mai értelemben vett határvonalak kialakulása nem választható el a földmérő és térképészeti tudományok fejlődésétől. A határvonal fogalmának szerves része például az úgynevezett Kármán vonal is.*³

A magyar politikai földrajzban az államhatár kezdetben, mint földrajzi fogalom jelent meg, ezért a „jó határ” fogalma egyet jelentett a természetes (orografikus) határral,* ezen belül is a hegygerincen végigfutó vízválasztó vonallal vagy folyamhatárral.⁴ Magyarország határait tehát elsősorban természetes határként értelmezték, azokat hegygerincek, erdők, síkságokon a folyók, tavak, mocsarak sajátos szintézise alkotta.⁵ Ahol a természet nem gondoskodott a határ felismerhetőségéről, ott az állam tette ezt (pl.: a Vogézekben a francia-német határ mentén 4 km széles sávban kiirtották az erdőt, hasonlóan cselekedett Magyarország a Kárpátokban a magyar-román határon).

Később a természetes elválasztó vonalak szerepét a mesterséges határok vették át.*

A korabeli határszerződésekben a határjelek leírása mellett a határ jellege is szerepel. E szerint a szárazföldi határt „fix” határként, a vízi határt „mozgó” határként definiálták. A mozgó határ vonalát a folyók esetében a hajózhatóság döntötte el, ez alapján a hajózható folyókon a sodorvonal, a nem hajózhatókon a középvonal jelentette és jelenti azóta is az államhatárt. Mozgó határ esetében a határvonal folyamatosan követi a meder térbeli változásait, így a folyó építő-romboló tevékenységéből eredően hazánk területe kis mértékben ugyan, de változik.

Az államhatár eszmei-jogi értelemben elhatároló jellegű, csupán képzetben létezik. Ugyanakkor tárgyi értelemben is elhatároló, amennyiben a Föld felszínén határjelek által szimbolikusan láthatóvá van téve, hisz ott

* Lásd Glosszárium

materiális dolgokat (tereptárgyak, objektumok) határol el egymástól. Másfelől a szomszédos országokat össze is köti, egyben érintkezési felület is. Az államhatártól fogalmilag nem választható el a határvonal, amely annak speciális részét képezi, nem más, mint az államhatár és a föld (víz) metszési vonala. Az államhatár elválasztó és összekötő jellegéből következően e vonal ki- illetve megjelölésre szorul.

Az államhatárnak mindenkor két funkciója volt: politikai és vámszaki. Az adott korra jellemző módon hol a politikai, hol a vámhatár jellege dominált. A politikai határokhoz mindig érzelmek társulnak, melynek legjobb példája az ismert jelszó, miszerint „Magyarország a földkerekség egyetlen országa, amely mindenütt saját magával határos”. E műben csupán az államhatár kijelölésének és megjelölésének módjait, elsősorban azonban az alkalmazott határjeleket vizsgálom, amely nem terjed ki a politika és a vámügy szakmai kérdéseire.

A ma ismert határjelölési formák története viszonylag rövid múltra tekinthet vissza. Egy-egy esetleges határmegjelölésre már jóval korábban is volt példa, de a határvonal folyamatos húzódását csak a XVIII. századtól kezdték jelölni. Ekkor még elsősorban természetes tereptárgyakat jelöltek meg, később ennek híján mesterséges határ-megjelölést is alkalmaztak. A korabeli határleírások tanúsága szerint a határjelek „elszakasztják” vagy „meghatározzák” a területeket, ezért gyakran találkozhatunk a „határozójel” elnevezéssel is. Határjelzésre a legkezdetlegesebb formációkat is alkalmazták. A fűcsomó, formára nyírt gyepfolt, összekötözött nádcsomó, levágott leveles ágak, barázda vágása, fasorok kialakítása egyaránt jelölhetett határvonalat. Ezek a jelzések folyamatos gondozást, újjáépítést és felügyeletet igényeltek, melyet a határmenti lakosság látott el. A határjelzés fejlettebb, de még mindig természetes formákon alapuló jelölési módja a határfa. A jeltípus gyökerei az ókorig nyúlnak vissza és egész Európában előszeretettel használták egyszerű elkészítése miatt. Alapvető típusa a természetes módon különleges alakúra nőtt élő fa, amely bármilyen beavatkozással, pl. a véséssel, csonkolással, fűrással, feliratozással vagy fémjelzés felhelyezésével feltünőbbé tehető.⁶ Ezek a kevésbé tartós jelölési formák elégségesnek bizonyultak abban a korban, mikor az államhatárok zonális jellege dominált és a határőrfalvak vagy katonai határőrvidékek lakóinak helyismerete képezte a határokról szóló ismeretek alapját. (Az udvari haditanács irányítása alatt álló katonai határőrvidékek megszervezésének gyökerei az 1522-es évre nyúlnak vissza a HABSBURG-JAGELLÓ családi szerződés aláírásának idejéig. A Száva mentén a Tisza torkolatáig a horvát-, a temesi- és bánáti- területeken a szerb-, majd Mária Terézia alatt délkeleten a székely-határőrvidéket szervezték meg.)⁷

A határörvidékek eltűnésével és a tudományos módszerekkel felmért és korszerűen megjelölt határok iránti állami igény erősödésével a határvonalon felállítható tartós és egyértelmű típusjelek terjedtek el. A XIX. századra általánossá vált a földből vagy kőből készített határdombok, fa vagy kő határoszlop és faragott határkő alkalmazása.

Ma már műholdas mérések alapján kitűzött határjelek rendszere mutatja a terepen, és számítógépes rajz-és nyomdatechnika jeleníti meg térképeinken, hol az államhatár. A határjel az államhatárt közvetlenül vagy közvetetten jelölő, föld alatti és föld feletti mérési jelek együttese. A határvonal helyzetét tehát határjelek, illetve a határnyiladék érzékelteti a terepen. Az államhatár vonalának kitűzése során azonban nem csak határjeleket, hanem más, elsősorban földmérési segédjelzéseket (pl.: sokszögműköveket, vízrajzi szelvényköveket, stb.) is elhelyeznek. Ezek a határ-megjelölés szempontjából egy tekintet alá esnek a határjelekkel.

Hazánk határain kis számban, de még mindig megtalálhatók azok a ma már nem használatos határjelek, melyeket korábbi határokmányok határoztak meg. Ilyenek:⁸

1. Határdomb facövekkel
2. Faoszlopok (PILOTISEN BOIS)
3. Sziklatömbök (ROCHES)
4. Élő fák vastáblával (ARBRES FRONTIERES)
5. Polygonkövek (BORNES POLYGONALES) stb.

A határjeleket anyaguk szerint is csoportosíthatjuk. A jelek anyagát azok helye és szerepe, valamint a szomszédos államok erre vonatkozó megállapodása határozza meg. Határjel készülhet: terméskőből, betonkőből, vasbetonból, fából, fémből, és földből, illetve ezek együtteséből (főleg fa földdel, fémmel). Az államhatár egészét tekintve a dualizmus korában a leggyakrabban alkalmazott anyagok a terméskő, a föld, a fém, és a fa.

A Magyarország államhatárainak kialakulása és megjelölésének kezdeti formái.

Határaink története a Kárpát-medencében a honfoglalásig nyúlik vissza. Első írásos a XI., első térképtörténeti forrásai pedig a XII. századból maradtak ránk.⁹ Határaink kezdeti megjelölésére a népmesékben és a köznapi beszédben gyakran megjelenő „senki földjét”, a gyepűelvét használtuk. A gyepű és gyepűelve kifejezések alatt olyan lakatlan, lakhatatlan, nehezen járható területsávot értünk, mely a szomszédos népeket, országokat egymástól elválasztotta.¹⁰ A gyepűrendszer a X.-XIII. század idején funkcionált, a határ ekkor nem vonal, hanem zóna jellegű volt. Magyarországon a gyepűhatárok és az országhatárok nem voltak azonosak. A honfoglaló törzsek települési terüle-

teit körülvevő országos gyeplínia nem nyúlt túl a hegyvidék belső peremén és fokozatosan tölték ki a későbbi határokig. Összefüggő mesterséges gyeplínia csak ott volt szükség, ahol nem volt természetes védővonal. Egymás mögött több gyeplínia is létezett, néhol 2–3 is megállapítható. Az egyes magyar törzsek települési területei között is volt gyeplínia. A védvonal egy részét valószínűleg még az avarok építették, a honfoglaló törzsek csak kiegészítették azt. E határvédelmi rendszer a tatárdúlásig (1241–1242) bizonyult hatékonynak, az Árpád-ház korának végére már teljesen korszerűtlenné vált.

A gyeplínrendszer sávjának csökkenését elősegítette a feudális viszonyokból származó földadományozás. A XI–XIV. században az állam- és birtokhatárok között szoros összefüggés figyelhető meg, melyet a korszakból származó birtoklevelek is igazolnak. Az akkori felfogás szerint az ország területe a királyi jog (ius regnum) érvényesülési területével volt azonos. Az országhatár elhelyezkedését ennek megfelelően az határozta meg, hogy a határ menti birtokra érvényes volt-e a ius regnum. Bár határvonalról még mindig nem beszélhetünk, a birtokhatárral egybeeső államhatárok esetében a földterület határait jelző természetes végső pontok (fák, források, dombok, hegy-csúcsok, sziklák) mellett egyre nagyobb szerepet kaptak a mesterséges határjelek is (földhányások, faoszlopok, élő fába vésett jelek).¹¹

Bár Erdély a Magyar Királyság szerves része volt, történelme és határainak fejlődése sokszor külön utakon járt. Szent István király eredetileg 7 vármegyét hozott létre az erdélyi területen a gyulák hatalmának megtörése után: Dicsővár, Dobokavár, Kolozsvár, Tordavár, Küküllővár, Fehérvár és Hunyadvár néven. Ebből ered Erdély német neve is: Siebenbürgen, vagyis Hétvármegye. A tartomány magyar neve István korában Erdőelve, amely erdőn túli területet jelent (latinul: Transylvania).

A XII. század végén a szászok betelepülése nyomán a megyék átszerveződtek. A terület ezután megyékből és Királyföldre „szék”-eknek nevezett szász közigazgatási egységeiből állt. Az új közigazgatási szerveződésből csak Fogaraszöld területe maradt ki, amit a XII. század végétől román határőrök laktak. A terület a mindenkor uralkodó közvetlen kormányzása alatt álló különleges terület volt.¹² A kialakult határ a Kárpátok láncá lett, amely egy évezreden át megszabta az ország keleti kiterjedését.

Valószínűsíthető, hogy az államhatár mai értelemben vett fogalma a XIII–XIV. század fordulóján kezdett kialakulni, majd a század végére mint egy területre fennálló jogcímet jelentett.¹³ A merev természeti határoknak köszönhetően Magyarország és Havasalföld között nem volt lényegesebb határkiigazítás. Moldva és Otília (Kis-Oláhország) között azonban a határ gyakran változott. Az első dokumentált határbejárásra 1520-ban került sor, amikor SZAPOLYAI János és János oláh vajda kiküldöttjei megállapították a

közös határt.¹⁴ A határkiigazítás azonban nem jelentette a mai vonalszerű határok megjelenését Erdély szélein. A keleti határok az 1540-es évek közepére fixálódtak az 1538-as váradi béke rendelkezései szerint. Erdély határait Magyarország felől továbbra is a földesúri birtokok pártállása határozta meg, míg a törökök felől csupán végvárakkal volt jelezhető. A XV–XVI. században a törökök által veszélyeztetett irányban kiépített, az Adriai-tengertől Szigetvár, Kanizsa, Győr, Komárom, Érsekújvár, Eger, Szatmár, Várad, Temesvár vonalán egészen az Al-Dunáig húzódó végvár-rendszer a mai embertől teljesen idegen, zóna jellegű határt jelentett. 1526-ig a szultán és a magyar király között megkötött, Magyarországot érintő békeszerződésekben a felek nem határvonalat, hanem végvárakat, és hozzájuk tartozó területeket rögzítettek. Azt, hogy egy adott várból meddig terjedt a birtokos hatalma a tényleges erőviszonyoktól függött. A végvárak közti néhány kilométeres határvidékre mindkét hatalom fennhatósága kiterjedt.¹⁵

Ugyanakkor a határnyiladékok vágása és a béketárgyalások idejére kijelölt határvonal arról tanúskodik, hogy egyes esetekben már ekkor is elismerték a vonal mentén haladó államhatárt. Sőt az ÁRPÁD- és ANJOU-korbeli okiratokban és határleírásokban már találkozhatunk a határjelek legkezdetlesebb formáival, a határfákkal is.

A mohácsi csata fontos következménye volt, hogy Erdély fokozatosan elkülönült Magyarországtól, így létrejön az anyaországgal közös határa. Az itt kialakult politikai határ valós elválasztó szerepét jól jelzi, hogy a század második felére több királyi katona állomásozott a felső-magyarországi végvárakban, mint a Dunántúl törökkel szembenálló erősségeiben.¹⁶ Az 1570-es speyeri béke fordulópont volt az erdélyi határok kialakulásában, ugyanis először rögzített pontos választóvonalat a birodalmak között azzal, hogy az „idegen” hatalomnak határon belül maradt falvait elvette.¹⁷ A békeokmány a nemzetközi egyezmények közül elsőként említ Partiumot. A határok vonalkénti megvonása még mindig nem vált általánossá, így ebben az esetben is vármegyék, várak, uradalmak hovatartozását határozta meg a szerződés.

Erdély sajátos, különálló státusza a század közepén meggyengült, azonban a 15 éves háborút lezáró 1606-os zsitvatoroki béke jog szerint is elismerte a BOCSKAY felkelés nyomán újjáéledt önálló államot. Az önálló Erdély határai katonai és vámzaki szempontból egyaránt egységesek voltak. Elválasztó szerepük éppúgy érvényesült a Magyar Királyság felé, mint az Oszmán Birodalom irányába. A keleti határon meglévő „huszad” néven ismert vámszedő helyek mellett új vámhatárt is húztak a nyugati széleken.¹⁸

A Kárpát-medencében még a XVI–XVII. században sem beszélhetünk vonalszerű határról, hiszen a török hódoltság ideje alatt a Felvidékre menekült nemesség adót szedett az otthon maradt jobbágyságtól. Nem léteztek te-

hát a mai „szigorú” határok.¹⁹ Az ekkoriban keletkezett nyugat-európai térképeken például nem is jelölték a török hódítás határát, csupán az egyes várak feltüntetésénél jelölték a török fennhatóságot. A vonalszerű határok mesterséges megjelölésének magvait azonban már ekkor elvetették. A Porta hódításainak legsikeresebb szakaszát lezáró drinápolyi béke már kimondta, hogy „a határjelek kitűzésének és a közös jobbágyok elosztásának kérdését a béke megkötése után kell rendezni. Ezen ügyek elrendezésére a felek tekintélyes férfiakból álló bizottságokat hoznak létre.”²⁰

A karlócai béke.

Az 1699-es karlócai békeszerződés alapvető változást hozott a határkijelölésben. Bár mesterséges határjeleket a karlócai békét megelőző írásos források is szép számmal említenek, egy teljes határszakasz egységes megjelölésére a szerződés megkötéséig nem volt példa. A törököktől nem volt idegen a hódítások határainak határjelekkel való megjelölése. Evlia Cselebi török világutazó 1660 és 1664 közötti magyarországi utazása során már találkozott ilyen határjelekkel.²¹ Leírásaiban fagerendákkal jelölt határdombok szerepelnek, melyek kisebb változatai később széles körben elterjedtek Európa keleti részében. Az oszmán birodalom és Erdély közös határának jelölésére is használtak határdombokat. APAFFI Mihály fejedelem 1679. augusztus 27-én kelt levelében súlyos problémaként ír a határjelek megrongálásáról. Beszámolójából kitűnik, hogy a határdombok egyoldalú áthelyezésével nyert csekély területek is határvillongáshoz vezethetnek, tehát a határvonal húzódásában előidézett pár méteres eltérést sem tűrik a szomszédos országok.²² Ez gyökeres ellentétben állt a határokról alkotott addigi képpel. Ezzel kezdetét vette a geometriai határok térhódítása, melynek hatására a zonális határ egyre jobban kiszorult a térképekről.

Az 1697. szeptember 11-ei zentai csata török veresége után a porta békekötésre és a birodalom határainak megmerevítésére kényszerült. A kétoldalú tárgyalások 1698. november 13-án kezdődtek meg Karlócán, magát a szerződést pedig 1699. január 26-án 11⁴⁵ perckor írták alá, mely értelmében az oszmánok átengedték a Habsburgoknak Magyarország nagy részét, Erdélyt, Szlavóniát, és a nagyrészt lakatlan Temesköz kivételével minden magyar hódoltsági területéről lemondtak.²³ A béke 25 évre szólt, de az érdekelt államok erőfeszítéseiből világosan látszik, hogy a határmegjelölés hosszabb távra volt hivatott rögzíteni a birodalmak határait.

A békeokmány nagy hangsúlyt fektetett a határok pontos és szabatos leírására és addig példátlan részletességgel szabályozta a határjelzéssel kapcsolatos feladatokat.²⁴ A határ haladásának leírása többször kitért a határjelekre is és kiemelte azokat a helyeket, ahol mindenképp szükséges állandó

jelzők elhelyezése.²⁵ A végrehajtandó határmegjelölés szándékának komolyságát az ötödik cikk jelzi, amely a határjelek lajstromba vételéről és megron-gálóikkal szemben szigorú büntetés kiszabásáról rendelkezik.²⁶ A jelzők ép-ségben tartásának biztosítása érdekében elrendelték, hogy azokat „mindkét fél kegyeletesen és ünnepélyesen vigyázza.”²⁷

A határjelek elhelyezésére megbízottak kerültek kiküldésre, akik 1699. március 22-ével kezdődően két hónapot kaptak a munka befejezésére.²⁸ A megállapodás határjelzők és határkövek „jól látható” kihelyezését írta elő. A munkálatok alatt a kiküldött biztosok folyamatosan tájékoztatták uralkodói-kat és levelezésükből sokat megtudhatunk a határjelek elhelyezésének gya-korlatáról. Ma is alkalmazott eljárások alapjait fektették le.²⁹ A szakaszok és alszakaszok rendszerének itt használt kezdeti formája képezi a határvonal felosztásának ma ismert alapját, melyet Magyarország határaitra vonatkozóan itt alkalmaztak először. A szakaszokon belül a mesterséges határjelek elhe-lyezését a szerződés a biztosok „saját szemrevételezéséhez” kötötte.

A jelzések sokszínűségéről IBRAHIM pasa 1699. április 23-án kelt jelen-tése sokat árul el. A levélben „unka” névvel illetett határhalmok mellett a te-repviszonyok által megkívánt egyéb jelek, pl. cölöpök és kövek felállításáról is ír, mely jelrendszert az árkok és folyók, valamint hegygerincek láncolata tesz teljessé.³⁰ A kor műszaki színvonalát meghaladó jelzések mellett egyes helyeken a hagyományos határjelzés eszközeihez nyúltak, mint a bevágással jelölt élőfák, határfák.

A biztosok megállapodtak abban is, hogy a határjelzőket a két fél fel-váltva helyezi el, továbbá hogy két jelző közt a távolság a 300 lépést ne ha-ladja meg és köztük a határvonal egyenes vonalban halad. A tudományos eszközökkel megállapított határvonal pontosságát és a következő fordulat jelzi leginkább: „maguk a határjelző objektumok pedig pontosan közepükön mutassák az egészen pontos határvonalat.”³¹

A kialakítandó határt mindenképp hosszú távú elválasztó vonalnak szán-ták a hatalmak, melyet az is bizonyít, hogy ugyanezen jelentés „különleges jelzők” elhelyezését is előírja azokra a helyekre, melyeket határjelekkel már biztosítottak ugyan, de a határ változásától a természeti erők folytán mégis tartani lehet. Az elhelyezett határjelek nagy számát érzékelteti, hogy IBRAHIM pasa és MARSIGLI császári főbiztos jelentései több mint 300 db határhalom-ról tesznek említést alig 100 km-es határszakaszon belül.³²

A török kézen maradt Temesvidék és Erdély közös határát szintén állan-dósították határjelekkel a Maros bal partján fekvő Philipe nevű hegytől a Ruszka-hegycsúcsig, majd a Márga patak mentén a havasalföldi határ kezde-tét jelentő Murarul hegycsúcsig.³³ A bécsi kormány a fenti jelzők elhelyezé-sének biztosítása céljából levélben utasította a kormányzóságot és elrendelte,

hogy „gondoskodják a márványból vagy más kőből való négyszögletes határkövek elkészítéséről s a mesteremberekről.”³⁴

A velencei, osztrák és török területek közös hármashatárpontjáról külön megállapodás született, melynek kijelölése végzett külön főbiztosok kiküldésére került sor.

A gondos terepi munkát alapos dokumentáció követte, hiszen a felek közös akarata szerint „bármilyen részhatárvonalnak legyen meg a saját okirata, abban pontosan írjanak le minden természetes vagy mesterséges határjelet az összes szükséges kísérő körülményekkel.”³⁵ A határok térképi ábrázolását Johann Christoph MÜLLER német térképész készítette el. A térképmű 1703-ban megjelent szelvényein külön jelkulcs utal a „kőből vagy földből emelt mesterséges határjelekre”, valamint szekciónként kitér a határjelzők földrajzi pozíciójának meghatározására.³⁶

A megjelölt határvonal éves felülvizsgálatáról is megállapodtak a békeszerződéssel érintett államok. Eszerint minden évben Szent György napján a megbízottak és az „árkászok” állítsák helyre a megrongálódott határjeleket.³⁷ Hazánk déli határait tehát a szerződés értelmében meghatározott vonalon kitűzték és ezt térképen is rögzítették.

A karlócai békétől a kiegyezésig.

A magyar rendek 1711-től az ország teljes egyesítését követelték. A kérdést III. Károly 1732-es „Carolina resolutio” néven ismert határozata döntötte el, amely Erdély különálló státuszát rögzítette. Ezt követően minden magyar népi mozgalom zászlajára tűzte az unió kérdését.³⁸

Magyarország határai fogalmilag a XVIII. században alakultak ki és a század végére meg is szilárdultak. A magánbirtok fogalma ekkor kezdett szétválni az államterület fogalmától. A török uralom megszűnése után a birtok és községhatárok jelei szinte teljesen megsemmisültek, ezzel párhuzamosan a birtokjog is fellazult. Az 1700-as évek végére a falusi lakosságnak az uradalmi földekről történő kiszorulásával azonban igény keletkezett a birtokhatárok pontosabb kijelölésére, és ezzel párhuzamosan az állam is kinyilvánította a tudományos módszerekkel felmért határok szükségességét.³⁹

A határok vonallá zsugorodásának egyértelmű rögzítését, pontosabb, kő- és fa-határjelekkel való kitűzését a XVIII. században végrehajtott I. katonai felvételezés eredményezte. A felmérés során (1782–1785) a térképszek és geodéták minden törésben, erdőségben, a hegyek csúcsán, völgyekben és síkságokon határdombokat emeltek három öl magasságban. Ahol a határvonal hosszan egyenes vonalban haladt, a dombok egymástól 200 ölnyire helyezkedtek el, ahol pedig kanyargó patakok miatt a határvonal húzó-dása is hasonló volt, a határdombok közti távolságot rövidebbre vették. Er-

dős, bozótos területen áthaladó határvonal mentén három öl szélességben a fákat is kivágták. Ekkor már pontosabb térképek születtek, melyeken a határt már mai formában (szaggatott vonal közé beszúrt pont) jelölték. A térképek jelkulcsai nevesítenek határdombokat, határköveket, jellel ellátott határfákat és határjelző oszlopokat (ezeket a császári sassal ellátott oszlopokat nevezték „Grenzadlernek”).⁴⁰

Az I. katonai felmérés jelentősége tehát abban állt, hogy a karlócai béke utáni határkitűzéssel szemben nem csak a déli határok mentén, hanem az államhatár teljes hosszában kitűzték és megjelölték a határvonalat. Erdély határainak korszerű megjelölése mellett közigazgatási beosztása is átalakult. II. József 1785-ben megszüntette a közigazgatási zúrzavart és a tartományt 3 kerületre, ezen belül 11 megyére osztotta.⁴¹

I. Ferenc 1806-ban elrendelte a II. katonai felvételezés végrehajtását, amit Magyarország vonatkozásában 1810-ben el is kezdtek. Erdély felmérésére 1853 és 1868 között történt meg. Az itt készült határtérképeken már határkövek, fa határjelek és határfák szerepeltek. A határvonal terepen való kitűzése egyértelműen fejlődött és a felmérés óta számozott határkövek jelölték az államhatárt, melyek segítségével egy adott határszakasz pontosan beazonosítható.⁴² A Magyarországot 1872-től 1874-ig érintő III. katonai felmérés már egyértelműen megkülönböztet számozott és számozatlan határjeleket.

Az 1876-os újabb közigazgatási reformmal Erdély elnyerte végleges elrendezését, egyúttal különállásának utolsó jelei is megszűntek. A területen létrehozott 15 vármegye tökéletesen visszailleszkedett a magyar megyeszervezetbe.⁴³

A dualizmus korára a határőrizet körülményei jelentősen megváltoztak, magát a határvonalat több szakaszon rendezni kellett (osztrák, horvát, szerb, és román viszonylatban). A határviták legfőbb kiváltó okai a földbirtokosok vélt vagy valós sérelmei voltak, melyeket a XVII. századig magánjogi aktusként kezeltek. A határok pontosításait törvénybe foglalták, vagy nemzetközileg választott bíróság ítélkezett a vitatott területek hovatartozását illetően, de előfordult az is, hogy a tárgyalásokat uralkodói döntés vagy minisztertanácsai állásfoglalás zárta. A magyar állam határai a valóságban a XVIII. század végére szilárdulnak meg. 1439-től 1903-ig 93 db törvénycikk rendezte a határvillongásokat a különböző viszonylatokban.⁴⁴

A történelmi Erdély határai közjogi értelemben a XVIII. század végére teljesen kialakultak. Az 1699-es karlócai béke Erdély határait érintetlenül hagyva a Temesi bánságot Törökországhoz csatolta. A pozsareváci béke (1718) azonban nemcsak a Temesvidéket csatolta vissza a magyar koronához, hanem Kis-Oláhorzágot is Magyarországhoz csatolta, vagyis Oláhorzág a Duna és az Olt folyók közti részét is. Az 1739-es belgrádi béke, il-

letve az ennek alapján 1741-ben kiállított és Törökországgal kicserélt nemzetközi határbejárási okmányok szerint Kis-Oláhország ismét visszaszállt ugyan a törökökre, de Erdély határai egyébként a régiék maradtak. E határvonal pontos megjelölésére azonban nem került sor. Az 1769-es orosz-török háború kapcsán több forrás is említi, hogy Magyarország részéről a török birtokok felől katonai cordon vonatott, s egyidejűleg a császári sasok, mint határjelvények a határvonalnak mindazon pontján, hol természetes határok hiányoztak, kitűzettek.”⁴⁵ Ez arra enged következtetni, hogy a korábbi határbejárások során elhelyezett határjeleken felül – részben azok nem megfelelő száma, részben a határvonal további, demonstratív megerősítése miatt – újabb jelzéseket helyeztek el a főbb határpontokon. A határvonal haladása az egyes határjelek között azonban továbbra is sok esetben kérdéses maradt.

Az 1791-es szisztovói béke végképp lezárta az osztrák-török konfliktust és helyreállította a háború előtti határokat. A belgrádi és szisztovói béke megteremtette Erdély nemzetközileg elismert határvonalát, amely – a többszöri határvillongások és viták ellenére – egészen a kiegyezésig változatlanul fennmaradt.⁴⁶

A határok pontos, a modern kor követelményeinek megfelelő megállapítása és a vitás részek rendezése Románia létrejöttével vált égető feladattá. A havasalföldi területen a XIV. századtól létező két román fejedelemség 1859-ben egyesült, majd 1862-ben felvette mai nevét. Önálló államként az orosz-török háborút lezáró berlini kongresszus ismerte el, és szinte azonnal területi követelésekkel lépett fel Magyarországgal szemben. Ez nem szűnő határvillongásokhoz és vizsgálóbizottságok sorozatos, de eredménytelen kiküldéséhez vezetett. A minisztertanács 1870 és 1910 között 9 esetben hozott érdemi döntést a román határszakasz vitás részeire vonatkozóan.⁴⁷

A politikai berendezkedés és államforma Magyarország viszonylatában is megváltozott, ami a megegyezést és a határkérdés végleges rendezését sürgette. A kiegyezéssel elfogadott törvénycikkek megszüntették a külön erdélyi országgyűlést és kormány szerveket, vagyis helyreállították az 1848-ban megvalósított uniót.⁴⁸ A polgári Magyarország ezt követően prioritásként kezelte államterületének határait és határrendezésre törekedett minden szomszédos országgal. A kor határőrizete két részre osztható. A Magyar Királyságnak az osztrák örökös tartományok felé nem volt szüksége határőrizetre, a Magyar Királyi Határrendőrség azonban itt is látott el szolgálati feladatokat, hiszen a magyar kormányok szükségét látták a határforgalom felügyeletének.⁴⁹ Ennek tükrében nem meglepő tehát, hogy a kiegyezést követően kiépülő polgári közigazgatás kiemelkedően fontos feladata volt a határvonal pontos megállapítása úgy a Monarchia külső határain, mint Magyarország és Ausztria között. E folyamat keretében 1871-ben megkezdődött a határőrvi-

dékek polgárosítása, valamint a horvát kiegyezés során (1868) visszakerült Hazánkhoz a Muraköz és Fiume, így az ország területe 211 715 km² lett.

A határrend terén is lényeges változások történtek. A román határegyezmény számos, a határrendre is vonatkozó változást is rögzített. Ilyenek voltak például: a határnyiladékok gondozása, a határjelek védelme, a határvizek természetes folyásának biztosítása, valamint a rendezett kishatárforgalom, vasúti - és határvízi közlekedés szabályai. Az egyezményt a határvillongások felszámolása céljából hosszas előkészítés után 1887-ben írták alá. A dokumentum rögzítette az államok közti pontos határvonalat, a határjelek leírását, valamint a kitűzés helyeit. A szerződést 1888-ban emelte a magyar országgyűlés a törvények közé, melynek első cikkelye a csatolt térképekről rendelkezett, második cikkelye a román-bukovinai, a harmadik pedig a magyar-román határt írta le.⁵⁰

Magyarország természetes határát a Kárpátok láncai, az Alpok keleti nyúlványai, és a Horvát-Szlavón hegység alkotta. A politikai határvonal futása mindenkor ezeket a természetes vonalakat igyekezett követni. A Magyar Királyság határa 4166 km hosszú volt, melynek 86%-a természetes határként, a hegyek és a folyók mentén alakult ki. Ám a fent leírtakból is látszik, hogy az államhatár ilyen markáns természeti jellege mellett is szükség volt a határvonal mesterséges megjelölésére is. Az Osztrák-Magyar Monarchia belső és külső határai esetében a határvonalat eltérő fontossággal kezelték. A magyar politikai határ 50 %-a az Osztrák Császársággal volt közös, míg 20 %-a román, 11 %-a szerb, 14 %-a bosnyák viszonylatba került, fennmaradó 5 %-a pedig a tengerrel érintkezett. Bosznia-Hercegovina és a Magyar Királyság közötti határ azonban nem tekinthető külső határnak, mivel a tartományt az Osztrák-Magyar Monarchia 1878-ban okkupálta, majd 1908-ban annektálta. Igaz ugyan, hogy a terület nem tartozott sem az Osztrák Császársághoz, sem pedig a Magyar Királysághoz. Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországa azonban közösen kormányozta Bosznia-Hercegovinát, amelyet nem lehetett külföldnek tekinteni.⁵¹ A magyar kormányok a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság közös határainak megjelölését fontos elvi kérdésnek tartották ugyan, ám a közös államhatár demonstratív kijelölésén, és az egyes országok közigazgatásának elhatárolásán túl a pontos határvonalak témája gyakorlati jelentőséggel nem bírt. A határvonal pontos, folyamatos kijelölésére ennek tükrében soha nem került sor, csupán ott helyeztek el határjeleket, ahol az emberek mindennapi tevékenységeik során megfordulhattak.⁵² Románia esetében azonban végleges, pontos és minden kétséget kizáró megoldásra volt szükség.

A magyar-román államhatár határjelei az 1887-es határszerződés alapján.

Bár a határpontok megjelölése és határjelek állandósítása nagy fejlődésen esett át, Magyarország határaitól még mindig elmondható, hogy az egyes határjelek között a határ haladása bizonytalan. Ez főként fedett, nehezen átlátható terepen jelentett problémát, ahol a viszonylag ritkán felállított és geodéziailag pontosan meghatározott határkövek között a korabeli határleírások a „célozva” „célnek véve” és „arányozva” kifejezésekkel jelzik a következő határjel irányát.⁵³

Magyarország keleti határa az évszázadok folyamán többször változott. Havasalföld felől nem volt lényeges határkiigazítás, hiszen a Kárpátok vonulata mereven megszabta a határt. A magyar határ az 1739. évi belgrádi békeszerződés, valamint II. József török hadjárata után megkötött, 1791. évi szisztovói béke értelmében Moldva és Oláhország felől is végleg visszahúzódott a Kárpátok gerincére.⁵⁴ A pontos határkijelölés azonban nem történt meg a törökökkel 1739-ben kötött békeszerződés, és az ezt követő határbejárás során sem. A határbejárási okiratokat 1741-ben cserélték ki, ám ezekben a régi határokat rögzítették.

A viszonylat a XVII. századtól kezdve többször vált határvillongások színterévé. 1743-tól a szászok vitatni kezdték a Lotrutól északra eső területek tulajdonjogát. A határper 1770-ig tartott, amikor a kérdéses területek Magyarországhoz kerültek.⁵⁵

A további viták rendezésére többször küldtek ki bizottságokat, pl.: 1804-ben és 1839-ben. Az 1868-ban, 1869-ben, és 1881-ben létrehozott nemzetközi bizottságok sem értek el eredményeket. A vitás határvonal miatt kialakuló súrlódások állandó határvillongásokhoz vezettek, melyek nem egyszer fegyveres összetűzésekbe torkoltak.⁵⁶ Az erdélyi államhatár vonatkozásában rendszeresen előfordultak erőszakos területfoglalások, sőt 1886. júliusában egy ilyen incidens után még illegális határkijelölésre is sor került Románia részéről. Az eset a magyar Zsedánpatak település határában történt, ahol a marháikat legeltető helyi lakosokat a „dorobánczoknak” nevezett román határőrök puskalövésekkel elkergették és egyiküket menekülés közben agyonverték. Az így elfoglalt területeket CANTILLI György román tábornok utasítására jelzőfákkal, határcölöpökkel jelölték meg, melyek egészen 1888-ig álltak magyar területen.⁵⁷ A hasonló esetek elkerülésére a dualizmus korában 4 törvénycikk született, melyek közül a legkorábbi és legfontosabb a magyar-román határegyezmény beiktatása volt.⁵⁸ Az egyezmény országgyűlési indoklása szerint a román határon „oly végleges határrendezés szükséges, mely méltányos és igazságos határ-megállapításával kielégíti az ellentétes érdekeket, másrészt szabatos, pontos és lehetőleg természetes vonalakhoz

kötött határleírással elejét veszi jövőre a különben minduntalan felmerülő kételyeknek és ezekből eredhető újabb súrlódásoknak.”⁵⁹

A magyar és a román kormány kezdettől az 1791. évi szisztovói béke után készített 1792-es határokormányokat fogadta el kiindulási alapként. Az 1880-as évek elején a békeokmányok és az 1850-es években készült katonai térképek alapján megállapították a főbb határpontokat az egész határvonalon. Az álláspontok nehezen közeledtek egymáshoz és az áttörés csak 1882-ben következett be, amikor a magyar kormány ismételten tárgyalásokat indított, és elkészítette határrendezési javaslatát, melyet a bécsi közös Külügyminisztérium is tanulmányozott. Ennek eredményeként 1886. nov. 2-án összehívták a nemzetközi vegyesbizottságot, amely 1887. április 15-ig közös megegyezéssel megállapította, leírta, és térképen rögzítette a határvonalat.⁶⁰ Az 1792-es állapot visszaállítása 11665 hold területvesztést jelentett Magyarországnak és 1185 holdat Romániának.⁶¹

A határmegjelölési munkálatok magasabb műszaki színvonalat képviseltek, mint az eddigi határrendezések demarkációi. A szerződésnek Friedrich RATZEL Politikai földrajz című munkájában kiemelt jelentőséget tulajdonít, megfogalmazása szerint „a tudományosan megállapított határvonal kifejező-dése.”⁶²

Általánosan elmondható a határrendezésekről, hogy három feltétel függvényei: megvalósulásukhoz a jogi alapok, személyi feltételek és pénzügyi háttér megteremtése szükséges. Ezek együttese megmutatja, hogy az érintett államok mennyire gondolják komolyan a téma megoldását. A román határszerződést e 3 feltétel nyomán vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az államok tartós és végleges határrendezésre törekedtek.

A közös határvonalat 6 szakaszra osztották, melyek mindegyikén egyszerre kezdtek el a kitűzési munkálatokat. E határvonal biztosítására különböző határjeleket állítottak fel, úgy mint: határköveket Bukovina felől, és fa határoszlopokat magyar oldalról. A jelek betűkkel és számokkal történő megjelölése a magyar-román-bukovinai hármashatárponttól kezdődött.⁶³ A számok a két szomszédos ország nevének kezdőbetűi (M.O.; R.) alatt helyezkedtek el.⁶⁴

A határoszlopok folyó számozását a köztük elhelyezett határdombok jelölése nem szakította meg, az egyes oszlopokat követő határhalmok az oszlop számát viselik és törtvonal alatt az abc kisbetűivel vannak jelölve. (pl.: 61/a ; 61/b) A határoszlopokat egymástól nagyon változó távolságra helyezték el, így a terepviszonyok eltérő számú határdomb közbeiktatását kívánták meg. Több esetben előfordult, hogy a nagy számú határdomb kimerítette az abc nyújtotta lehetőségeket (pl.: a 343 sz. és 344. sz. határoszlop között, ahol 42 db határdombot helyeztek el). Ilyen esetben a jelölést újrakezdték „a”-tól

a betűk alsó indexálásával (pl.: 343/a₁ ; 343/b₁). Az alsó indexbe írt számokat fontos megkülönböztetni a felső indexben megjelenő kiegészítésektől, mivel utóbbiak az adott határjel későbbi határjárások alakalmával történő építését jelenti. Ezek a határdombok és különleges jelölések az előttük álló határjel számát viselik a felső indexbe írt számok növekedése mellett (pl.: 308/b ; 308/b¹ , 308/b²). Különleges jelzések alatt főleg a sziklába vésett jeleket kell érteni, melyek általában az előttük álló határoszlop számát viselik (pl.: 173¹, 173²).

A határoszlopok pontos koordinátáinak (felállítási pontjainak és szögeinek) leírását külön jegyzékbe foglalták. Ahol a határt folyó képezte, ott kettős határköveket állítottak fel. Az egymással szemben fekvő kövek általában egyenlő távolságra álltak egymástól. A határpatakok eredeténél 1–1, míg torolatánál 2–2 határkö vagy faoszlop került elhelyezésre.⁶⁵ A terepviszonyok azonban a szerződésben lefektetett elvektől eltérő megoldásokra kényszerítették a földmérőket. Ha két határpatak olyan helyes szögben folyt egymásba, hogy a kettős határoszlop elhelyezése kétséggé tette volna a külső szemlélő számára a határvonal haladását, egy oszlopot állítottak fel.

Szárazföldi határ esetében azokon a helyeken, ahol a természetes határvonalat nem, vagy csak nehezen lehetett kivenni, a határkövek és határoszlopok között földhalmokat és körakásokat⁶⁶ emeltek egymástól látótávolságban. A határdombok 2 m átmérőjűek, közepén 1 m magasak voltak.

Ott, ahol a határvonal erdőn halad át 4–4 méter, tehát összesen 8 méter széles határnyiladék vágását rendelték el. Az 1888. év folyamán a kiküldött bizottságok a határoszlopok közti főbb pontokra eső határdombok helyeit is megállapították, valamint az erdőátvágásokat is eszközölték.⁶⁷

A határjelek elhelyezését tradicionálisan a hármas határpontnál, Magyarország, Románia és Bukovina találkozásánál kezdték. A kezdő határ (latinul: capitalis; vagy principális határ)⁶⁸ a Petrile rosie hegységben a Podul de piatra és Piatra rosie nevű sziklák között 1630 m tengerszint feletti magasságon állt, ahol egy másfél méter magas háromoldalú köpiramis állt.⁶⁹ Az 1. számú határjel 3 oldalán a három állam betűjele volt elhelyezve. A további határjelek anyaga és paraméterei azonban komoly vita tárgyát képezték a magyar országgyűlésben. A határegyezmény indoklása a fa határoszlopokat javasolta a könnyebb elkészítés és alacsonyabb költség miatt.⁷⁰ Többször szóba került azonban a határkövekkel megvalósítandó állandósítás témája is, amit nem egyszer éles kritikával fogalmaztak meg a képviselők. ORBÁN Balázs képviselő 1888. február 28-ai felszólalásában sérelmezte az erdélyi határjelek terveit. A fa határoszlopok véleménye szerint nem képeznek elég tartós jelrendszert az időjárás viszontagságai és a havasok zord körülményei közepette, és kevésbé állnak ellen a rongálásoknak.⁷¹ A kormány azonban a

határrendezés költségeinek anyagi szorításában a fa határjeleket foglaltatta a határegyezménybe, melyekből 400 db-ot állítottak fel. A 298 db kétoldalú oszlop mellett 51–51 db kettős határoszlopot telepítettek,⁷² valamint nagyszámú, 867 db határdombot építettek. A határmegjelölés hatalmas feladatát a határvonal teljes 864 687 km-es hossza és 51–2536 m-es tengerszint feletti magassága jelzi. A határ kétharmad részben erdőségeken haladt keresztül.⁷³

A határegyezményben szereplő modern és egységes jelrendszer azonban nehezen volt megvalósítható a terepen. A tervezőasztal mellett gondosan felépített számozási és elhelyezési rend mellett a terepen dolgozó geodéták leleménye határozta meg a határszakasz képét.

A korabeli határleírások az egyezmény szerinti határjeltípusokon kívül szép számmal említettek egyedi jelzéseket is. Ezek elhelyezését a nehéz terep miatt szükséges praktikus megoldások indokolták. A Kárpátok 32–60 -os lejtőin a geodéták önmaguk is nehezen mozogtak, és felszerelésükön kívül építőanyagok szállítására nem volt módjuk. E körülmények miatt találkozzunk pl. a Királykö csúcs déli lejtőjén a „202. számú határoszlop helyett felhányt körakás”-hoz hasonló jelenségekkel. A szükségmegoldások gyakorlati és legfőbb indoka azonban az volt, hogy a román bizottsági tagok az egyes határoszlopok közti 1–1,5 km-es távolságokon területnyerésre törekedtek. A magyar küldöttek így inkább a helyszínen felállítható és mindkét bizottság által jóváhagyott egyedi határjelek felállítását szorgalmazták, mintsem a kérdés elhúzódó határvita alapját képezze.

Hasonló indokok vezethettek olyan határjelek felállításához is, melyek alakjukban nem, csak anyagukban térnek el egymástól. Ezt példázza a Dragomir és Riusesz patakok összefolyásánál felállított 320. számú kettős határoszlop, valamint a Cserna folyó partján elhelyezett 321. számú kettős határoszlop elhelyezése, melyek román területen felállított oszlópa a hivatalos határleírás szerint bükkfából, míg magyar oszlópa az egyezmény szerinti tölgyből készült. Az oszlopokat a helyszínen készítették a környező erdők alkalmas fáiból.⁷⁴

A térképen rögzített határvonal pontos megjelölése mellett a földmérők a könnyű felismerhetőségre, a határvonal húzódásának azonosíthatóságára törekedtek. Emiatt olyan határpontokat választottak ki a határjelek helyéül, melyek önmagukban is jellegzetes, feltűnő tulajdonságokkal rendelkeztek. Ilyenek az adott terepszakasz legmagasabb vagy legalacsonyabb pontjai, természetes sziklaképződmények vagy csúcsok, esetleg magányos élő fák. Az elhelyezés másik fontos szempontja a stabil talapzat volt, ezért lehetőség szerint minden határjelet kőzetalapra telepítettek. Az alkalmas hely kiválasztását sok esetben a határ mentén végzett emberi tevékenységek is befolyásolták. Mivel a határjelek főként a lakosság tájékoztatását szolgálták, igyekez-

tek azokat mindennapi életük részeként elhelyezni. Épp ezért a gyalogösvények vagy utak mentén, lakott területek közelében nagyobb hangsúlyt kapott a minél részletesebb, minden főbb töréspontra kiterjedő megjelölés. Itt a határoszlopok távolságát rövidebbre vették, általában 0,5–1 km közöttire. A köztük elhelyezett határdombok a terep jellegétől függően 50–300 méterre álltak egymástól. Nem meglepő tehát, hogy lakott terület mellett került elhelyezésre a magyar-román határon egymáshoz legközelebb felállított határoszlop (60. és 61. sz. határoszlop, távolságuk: 27,4 m) és legközelebb álló határdomb is (194/e és 194/f határhalom, távolságuk: 24 m). A határleírások több esetben név szerint említették a határ mellett lakó birtokosokat, akiknek telkén vagy kerítése mellett állt egy határhalom (pl.: a Rogóza gerincén Juon Dudu román lakos kerítése mellett álló 195/d határdomb, melyet több leírás is említ).

A ritkábban lakott területeken a határoszlopok közti távolság megnőtt, nem egyszer a 10–15 km-t is elérte. Azokon a szakaszokon, ahol a határvo-nal patak vagy hegygerinc vonalát követte két határoszlop között kiegészítő jelölést sem alkalmaztak. A magyar-román határ leghosszabb ilyen szakasza a 247. sz. határoszlop és a 248. sz. kettős határoszlop közti 21 700 m volt.

A földmérők gyakran különös természetes és mesterséges tereptárgyakat is beleillesztettek a határoszlopok és határdombok szigorú rendszerébe. A határtérképek és leírások több ízben említenek például kökereszteket, melyeken a határvonat áthalad. Ilyen a 44. sz. határoszlop előtt nevesített „Vörös kereszt” nevű pont, melynél a határvonat megtörik. Megállapíthatjuk tehát, hogy a helyszíni határmegjelölésnél a geodéták szándékosan vezették keresztül a határvonalat a mesterséges tereptárgyon, hogy az támpontul szolgáljon az arra közlekedőknek. Érdekesebb megoldást választottak a Töröcs-vári-szorosnál álló 194/c határhalom esetében, melyet az ott álló kökereszt kö-ré emeltek, mely a domb közepéből kiemelkedve jelölte a határ töréspontját.

Hasonló szándék vezette a geodétákat a 233. sz. határoszlopot követő határszakaszon a Vöröstornyai szorosban, ahol a határvonaltól néhány méter-re álló Bem-émlékművet is bevonták a határjelek rendszerébe, mint határvo-nalon kívül eső számozatlan jel. Ugyanígy a jelölés részévé tették a határvo-nalon vagy annak közelében található, a munkálatokat megelőzően már meg-lévő különböző dombokat és köveket. A határszakaszról készült 1899-es át-nézeti vázlat összesen 39 egyéb dombot és 4 db oszlopot jelenít meg a határ-vonalon, melyből 21 magassági mérjeggyel is el van látva. A határvonalon kívül 19 domb és 1 oszlop segítette a földmérési munkákat. Ilyen segédjelzés-ként említi a határleírás az „M.S. Regelui Romanei” vagyis Ő Felsege Ro-mánia Királya felirattal ellátott halmokat is, melyek a királyi magánbirtok határát jelölték. A régebbi földmérési és birtokhatárt jelölő kövek közvetlen

vagy közvetett felhasználása a költséghatékonyság megtartásával követhetőbbé tette az államhatár húzódását.

A mesterséges jelzések mellett a mérnökök a természeti képződményeket is segítségül hívták. Számtalan sziklatömb, csúcs, és természetes kőhalom jelezte a határvonal töréspontjait, melyeket kezdetben nem, vagy csak nagyon ritkán jelöltek vagy számoztak meg. Csak néhány helyen találkozhatunk a határdombok számozási rendszerébe illeszkedő természetes képződményekkel (pl.: 292/a és 292/b jelzésű sziklatömbök), azonban ezek száma a későbbi határbejárásokkal növekszik. A sziklába vésett jelek elkészítésére csak az 1894-es, 1897-es, és 1899-es határvizsgálatok alkalmával került sor. Az eredeti, 1889-es határleírás gyakran ír olyan terepről, melyen az áthatolhatatlan sziklareneteg miatt nem tudtak határdombokat emelni. Az itt hiányzó jelöléseket később egyoldalú (M.O. vagy R. jelzésű) és kétoldalú (M.O.R. jelzésű) vésett jelek elhelyezésével pótolták. A határszakaszon összesen 18 db sziklába vésett jelet készítettek.

A természetes segédjelzések körébe tartozott az államhatárnak a forrásokon és földnyelveken való átvezetése is, valamint a határjelzés legősibb formáinak számító határfák kijelölése. Több esetben előfordult, hogy más jellemző tereptárgy hiányában magányosan álló vagy feltűnően nagy termetű élő fákat is határjel rangjára emelték. Természetesen a modern földmérés tudománya már nem tűrte meg, hogy önmagában egy élő fa határjelzővé váljon, azonban határhalmot emelve köré találkozhatunk a jeltípus utolsó képviselőivel (pl.: 176/a ; 180/d ; 250/a).

Már az 1888-as határmegjelölés alkalmával találkozhatunk a kettős határdombok alkalmazásával főleg utak vagy patakok mentén, ahol az egyezmény szerint kettős határoszlop elhelyezésének nincs helye, de a határvonal demonstrálása mindenképp szükséges. A patakok eredeténél és torkolatánál elhelyezett határoszlopok nem szolgáltak információval a patak hídján átkelő utazónak, ezért a közlekedési útvonalak mentén a jelzések megismétlése volt szükséges. Ennek jelentőségét csak az 1890-es évek végén ismerték fel, melyen hatására a már megjelölt határvonalon fokozatosan további 271 db határhalmot, kettős határhalmot és egyéb jelzést helyeztek el. A nem kifejezetten határjelzési, hanem inkább tájékoztatási szándékú jelzések létesítésére korábban is volt példa, mint például az utak mentén kihelyezett határtáblák.⁷⁵

A különlegességek között érdemes említeni a magyar-román államhatár legmagasabb pontján, a magyar Kerczisóra és a román Salatruncul települések között 2536 m tengerszint feletti magasságon a Negoj csúcsán felállított 217/f határhalmot és a végső magasságát megadó rajta felállított háromszögelési jelet.

A határszakasz, sőt az akkori magyar államhatár legnagyobb határjele kétségtelenül a Bucses havas legmagasabb csúcsán, 2505 m magasságban álló Omul (akkori nevén Omu, magyarul Ember) szikla, amely a 183/b határhalm szerepét töltötte be. A kötőmb nyugati oldalán az akkori szász Kárpát Egyesület faragott kő pihenőháza állt, amely eltörpül a kb. 10 m magas és 20 m széles szikla mellett.⁷⁶

A határszakasz legalacsonyabb, 51 m tengerszint feletti magasságon fekvő határpontján nem állt határjel, mivel ez a magyar-román-szerb hármas határpont a Dunában Vaskapunál. A viszonylat utolsó határjele a bal parttól 80 m-re felállított 351/a határdomb.⁷⁷

A határjelek száma és minősége mellett anyaguk is fejlődött az egyes határbejárások során. A határdombok alapvető anyagát, a földet már kezdetben gyakran kombinálták kövel, palával. A határleírás külön említést tett az ilyen megerősített jelzésekről mint köhalom (pl.: 195/g) vagy köves halom (pl.: 196/b). Később a határdombok megerősítése általánossá vált olyan helyeken, ahol az időjárás és az erózió jobban igénybe vette a földhalmokat. Ezek az intézkedések előfutárai voltak a kikövezett határhalmok 1900-as bevezetésének.

A felállított határjelek földrajzi koordinátáit és a határvonal pontos leírását tartalmazó „Határjelzés leírása” a hozzá tartozó 30 db határtérkép lappal együtt 1889-ben került kiadásra a Magyar Királyi Államnyomdából magyar és román nyelven.⁷⁸

Az egyezmény III. cikke, amely a Szucsava folyó szabályozásáról rendelkezik a folyót ideiglenes határként határozza meg, amíg annak szabályozására terv nem készül.⁷⁹

A határjelek elhelyezése és a román határszakasz pontos megállapítása a megterhelő terepi munka mellett nem kis anyagi ráfordítást követelt a magyar féltől. 10 év alatt 11 költségvetési törvény tartalmazott erre a célra elkülönített pénzösszegeket, melyek összesen 304 000 koronára rúgtak. A feladat nagyságát hűen tükrözi az a tény, hogy a dualizmus időszakában határ-megállapításra szánt összes kiadás 38 %-át a román határegyezmény végrehajtása emésztette fel, amely ugyanezen időszakban a Belügyminisztérium ilyen célra szánt költségeinek 54 %-a volt.⁸⁰

Az egyezmény VII. cikke szerint a határkijelölést követő két év múlva, majd tíz évente kell határvizsgálatot tartani. A határvonal első közös ellenőrzését 1890-ben végezték. A vegyesbizottságok megállapították, hogy a határleírás hiányos, a határjelek száma nem elegendő, és a határvonal haladása sok helyen nem egyértelmű. A határpatakok és erdőátvágások kivételével egyes helyeken viták támadtak a határvonal haladásáról két határoszlop között. A hiányosságok orvoslására 1894-től 1899-ig újra felmérték a már kije-

lőlt határt, és pontosabb leírásokat, térképeket készítettek a határjelek elhelyezkedéséről a kb. 900 km hosszúságú határvonalon. A munkálatok lassan haladtak, mivel a határ román oldalán a háromszögelési hálózat még nem volt kifejlesztve. Magyar oldalon csak néhány helyen, különösen a nagyobb töréseknél kellett a háromszögelési pontokat pótolni és meghatározni. A geodéták külön végezték a határvonalon felállított, illetve azon kívül eső pontok felmérését. A határfelmérő bizottság Maros-Torda és Krassó-Szörény vármegyénél vitás kérdések miatt feloszlott, és a munka két évig szünetelt. 1897-ben a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium által kiadott felmérési útmutató szem előtt tartásával újra elrendelték, azonban kikötötték, hogy a küldött feladata csupán a mérés, határoszlopok állítására, áthelyezésére, felújítására hatáskörük nem terjedt ki.⁸¹ A jelépítési munkák a Bucsesen egy hónap alatt felállított jellel fejeződtek be.⁸² Az 1899-es évre csupán kb. 60 km-es határszakasz maradt hátra a teljes viszonylatból.

A munkálatok végeztével 1900-ban határvizsgálatot tartottak, hogy az immár véglegesen és pontosan kijelölt határpontokat állandósítsák, illetve a határjeleket újakra cseréljék. Ennek indoka főként az volt, hogy az időjárás és a szándékos rongálások miatt a faoszlopok közül sok megsérült vagy eltűnt. Emiatt a minisztertanács 1900. március 21-i ülésén döntés született tartósabb határjelek felállítására, melyekre 200 000 Kr. került elkülönítésre. A fentieket törvénybe iktató, a magyar-román határvonalon felállított határjelek kicserélése folytán felmerülő költségek fedezésére szükséges hitel engedélyezését 1900-ban külön törvény biztosította.⁸³ Ennek eredményeként 1365 határoszlopot és határdombot cseréltek ki és 257 új jelet építettek olyan helyeken, ahol a határvonal haladása nem volt egyértelmű.⁸⁴

A két kormány által elfogadott terv szerint az új határoszlopok szögvasból, a határhalmok pedig terméskőfalazatból fognak állni. A határoszlopok vasszerkezeteinek alsó részét 60 cm széles, 60 cm hosszú és 50 cm mély, terméskőből cementhabarcsba rakott alapfalazati tömbbe falazták, felső 80 cm magas gúla alakú részüket pedig a föld fölött az alappal szilárdan összekötötték. Az egyes oszlopokat közepükön két táblával látták el, amelyek egyiken „M.O.” betűket és a határoszlop számát, a másikon pedig „R.” betűt és ugyanazt a számot helyezték el. A határoszlopok vas alapja az alaptömbbel érintkező minden oldalon 38 cm széles.

A határhalmok 2 m átmérőjű, kör alapterületű, tojásdad alakú félgömbből álltak, amelyek 30 cm mélységben vannak a földbe ásva. Többi részük 70 cm-re a föld fölé emelkedik. Az egész test terméskőből falazva és cementhabarcsba rakva, sima külső felülettel, cementréteg borítással készült. A határhalm számát egy faragott kőbe vésték, mely 25 cm széles, 25 cm hosszú

és 50 cm magas volt, és 25 cm-re befalazták a határhalom falazatába. A halom száma a kiálló részen volt elhelyezve.⁸⁵

A küldött munkaprogramja az idő előre haladtával kibővült, magában foglalta új határleírás készítését, az elkészített határtérképek hitelesítését, valamint a Romániától átvett területek pontos leírását és törzskönyvezését is.⁸⁶

A következő, 1910. évi határvizsgálat alkalmával már csak a megrongálódott határjelek helyreállítása jelentkező feladatként, melyet a geodéták öt hónap alatt el is végeztek.

A dualista Magyarországon először alakult ki a mai értelemben vett, te-repen geodéziaiilag kitűzött, határjelekkel állandósított, karbantartott és ellenőrzött határvonal. A birtokhatárokat jelölő határjelek büntetőjogi védelmét az 1879-ben kiterjesztették az államhatár határjeleire is,⁸⁷ így e jelek megóvása is szerepelt az újonnan létrejött rendvédelmi szervezet feladatai között.⁸⁸ A BM 1891. VI. 1-én kiadott Határőrizeti Utasítása a Magyar Királyi Pénzügyőrséget eltiltotta a határjelek feletti felügyelet gyakorlásától, és megszövegezése szerint a határjelzésre felállított kölobor, határoszlop, határhalom, határárok és magassági mérjegy megőrzése és a határvonal épségben tartása kizárólag a Határszéli Csendőrség feladata.

A határmegjelölés történetében fontos állomás az 1888-as magyar-román, és az 1897-es magyar-bukovinai határszerződés, melyek hatására megvalósult a határjelek büntetőjogi védelme is.⁸⁹ E védelem érvényre juttatása végett hozták létre a Határszéli Csendőrséget 1891-ben, melynek feladata volt többek között a határjelek megrongálásának, megsemmisítésének megakadályozása.⁹⁰ Az 1891-ben a magyar jogtörténetben első ízben adja definiálták a modern értelemben vett határjel fogalmát. E szerint a határjel a magyar korona területét a külföldtől és az Osztrák-Magyar Monarchia másik államától elválasztó határ megjelölésére szolgáló jelző. Érdekessége azonban, hogy a határjelekre vonatkozó védelem minden olyan jelzőre kiterjed, melynek funkciója egyértelműen a határvonal jelzése, tehát nem kritériuma a hatóság általi elhelyezés követelménye. Ennek oka a magyarországi államhatárok körül évszázadokon keresztül fennálló villongások és viták sokasága, melyek nyomán olyan határjelek is elhelyezésre kerültek, és azóta többször megerősítést is nyertek, melyek eredete bizonytalan, sokszor birtokhatár jelzésére magánszemélyek állítottak.⁹¹

A bukaresti béke és a trianoni határok megjelölése.

Az erdélyi határok történetében fordulópont bukaresti béke hozott. Az 1918. május 7-én, az Osztrák-Magyar Monarchia és a Román Királyság között létrejött békeszerződés értelmében Magyarország 3 249 km², Ausztria 1 864

km² területet kapott a Romániától, ami egy 5–20 km-es területsáv megszerzését jelentette.⁹² Bár Románia a Monarchia által kívánt határkiigazításnak csupán 20–30 %-ába egyezett bele, ezzel Magyarország mégis elérte a karlócai békeszerződést követő legnagyobb kiterjedését. A román területi veszteség a Bukovinával közös hármashatárnál volt a legnagyobb, a régi és új határkiszögellés legkeletibb pontja között 55 km volt a távolság. A stratégiai határkiigazítás egy újabb román betörés megakadályozására szolgált. A terület 8 összefüggő darabban került a Monarchia katonai közigazgatása alá. Az új határvonal előzetes helyszíni kitűzésére és térképezésére 4 bizottságot jelöltek ki. A békétárgyalásokon 1:200 000 méretarányú térképeken rögzítették az új határvonalat.⁹³

Mivel a területeket a határszéli vármegyékhez csatolták a helyi közigazgatási szervezetek tevékenyen részt vettek a munkálatokban, akárcsak az 1887. évi határegyezmény esetében. A kitűzés 1918. június 24-én kezdődött meg és 3 szakaszban folyt. Látható határjeleket csak a legfontosabb töréspontokon és a határvonal kanyarulataiban helyezhettek el elkerülendő a helyi lakosság elkeseredését. Ugyanezen okból a folyók vagy utak mentén csak földalatti jelek elhelyezését engedélyezték, melyeket kevésbé feltűnő facővekekkel jelöltek meg. Egy július 4-i írásbeli parancs szerint határdombok helyett csak irányadó jeleket szabad alkalmazni. Július 6-án a Romániát megszállva tartó német hadsereg parancsnoksága átiratban kérte a munkálatok leállítását. Az új határvonal kijelölését sosem fejezték be. A világháborúból vesztesként kikerülő Monarchiának, és főként Magyarországnak azonban sokkal súlyosabb problémákkal kellett szembesülnie az elkövetkező időkben.⁹⁴

Az 1920. június 4-i trianoni békediktátum eltörölte a történelmi Erdély „ezeréves” határait és új határvonalat húzott Erdély és az anyaország között.

A trianoni magyar-román államhatárt elvben 1919. április 6-án hagyták jóvá a „román és jugoszláv ügyek bizottságának a Szövetségesek Legfelsőbb Tanácsa elé terjesztett jelentése” alapján.⁹⁵ A Külügyminiszterek Tanácsa 1919. június 11-én közölte a román féllel a megállapított határokat. Ezen álláspont a Clemenceau-jegyzék formájában jutott el a magyar kormányhoz, melyet június 16-án el is fogadott. Ezzel szemben a románok az okmányt nem fogadták el, és augusztus 3.-ra csapataik Budapesten voltak, melyet csak november 14-én hagytak el, a Tiszántúl kiürítését pedig csak 1920. március végére fejezték be. A békeszerződésben foglalt határ kijelölésére csak ezután kerülhetett sor. A 430 km hosszú határszakaszon az 1921. augusztus 21-én Budapestre érkezett antant bizottsági tagokból megalakult Magyar-Román Albizottság végezte el a kitűzési munkálatokat a határleírás és határtérképek alapján. A viszonylatot 11 szakaszra osztották, melyeket latin nagybetűkkel különböztettek meg.⁹⁶ Az eredetileg tizenegyedik „M” szakasz a Nemzetek

Tanácsának 1923. február 3-i utasítására átkerült a magyar-csehszlovák határbizottság hatáskörébe, így a viszonylat a továbbiakban 10 munkaszakasz-ból állt.

A munkálatok az egyes szakaszokra megállapított sürgősségi sorrend alapján kezdődtek meg. A magyar-román-jugoszláv hármashatárpontot 1922 júliusában, helyszíni ülés keretében jelölték ki eredetileg Kiszombor község határárban. Az eredményezett kedvezőtlen magánjogi viszonyokra tekintettel hosszas vita után 1 km-rel eltolták. Az 1923. november 24.-ei román-jugoszláv határkiigazítás és területcsere következtében a hármashatár helye gyakorlatilag megváltozott, amit a triplex 13 km-rel délnyugati irányba történő áthelyezésének kellett volna követni, ám ehhez a magyar kormány nem járult hozzá. Ennek eredményeként 1925-ben a területcsere előtti állapotnak megfelelően állították fel a határjelet, és onnan a gyakorlati értelemben vett hármashatárpontig egy keskeny jugoszláv fennhatóságú területsáv választotta el egymástól a magyar és román államterületet.

A magyar-román-csehszlovák hármashatár helyét az „M” szakasz megszűnésén kívül egy csehszlovák-román egyezmény (Prága, 1921. május 4.) befolyásolta, melyben a két állam közös határát 10 km-re délre, a Túr és a Hódos-patak összefolyásához tették át. A magyar kormány az egyeztetésben nem vett részt, de egy év múlva hozzájárul a döntéshez.

A műszaki munkálatok megkezdése előtt a határvonalon 1–1 m széles határnyiladékokat vágtak. A kijelölést 120 cm hosszú, 10–15 cm átmérőjű fadarókkal hajtották végre, melyeket 70 cm mélyen vertek le. A karók felső lapjába a szakasz betűjelét és a jel számát égették be, és 1 m távolságban kereszt alakban lyukakat ástak a jel helyének biztosítására.

Az ideiglenes kijelöléshez használt határkarók helyére jóváhagyás után vasbeton határköveket helyeztek el úgy, hogy minden 300–500 m-re eső pontot főhatárkövekkel, a köztük húzódó határrész kisebb töréseit közbeiktatott határkövekkel állandósították. A folyók, árkok, vízfolyások mentén polygon- vagy reperi-köveket helyeztek el. A páratlan számú köveket a román, a páros számú kövek felállítását a magyar mérnökök felügyelték. A háromszögeléshez a régi hálózat elemeit mérték be újból, és csak a legszükségesebb helyeken állítottak fel külön erre a célra 120 cm magas műköoszlopot (összesen 83 db-ot). A munkálatok alatt egy külön beton állandósító osztály működött, mert szükségessé vált az Ecsedi-láp területén elhelyezendő határkövek cement aléptímmennel történő ellátása. Ilyen aléptímmennel 106 fő-, és 172 mellékhatárkövet láttak el, melyhez 15 425 db téglát és 11 510 kg cementet használtak fel. A mocsaras határrészekeken táblával ellátott fapilótákat helyeztek el a határkövek helyett. A magyar és a román határbizottság együttesen abban állapodott meg, hogy a pilóták lehelyezéséhez szükséges faanya-

got, vagyis 200 db nagy, és 20 db kis tölgyfaoszlopot román területen vásárolják meg tekintettel arra, hogy ott a faanyag majdnem 50 %-kal olcsóbb volt. A beszerzett oszlopokat azután a mezőtelegi impregnáló telepen kreozottal telítették, hogy tartósabbak legyenek. A pilóták meghatározott pontokra történő beverését egy román utáskülönítmény végezte el. Ahol a határvonal erdőségen haladt át, 4–4 m szélességű határnyiladék vágását rendelték el.⁹⁷

A határ-megállapítás folyamatát az 1925. június 27-én aláírt bizottsági jegyzőkönyv zárta le. A határokmányok részét képezte a 126 db 1:5 000 méretarányú határtérkép is, melyeket délről észak felé haladva folyamatosan számoztak. A magyar területnyereség a demarkációs vonallal szemben 16 847 ha. A magyar-román határvonal teljes hossza tehát 431 531 m (± 175 m) lett.

Az Állami Térképészeti Intézet Szerkesztő Osztálya a felmérési anyagok alapján 1931-ben hazánk új államhatárának hosszát 2 266 km 297 m-ben állapította meg (hozzávetőlegesen 1009 m-es pontossággal), melyből 431 531 m volt román viszonylatú határ:

A határszakasz határjeleinek felülvizsgálatára 1937-ben került sor, mely során cserére került 47 db közbeiktatott határkö, 5 db főhatárkö, és 3 db pilóta. Javításra 1 625 db, festésre 3 254 db határkö esetében volt szükség.

Visszatérés a Kárpátok bérceire.

A két világháború közti időszakban Magyarország a trianoni békediktátum revíziójára, illetve az abból fakadó nemzetközi jogi kérdések rendezésére törekedett.

Az ismert nemzetközi politikai körülmények hatására 1938. november 2-án, az első bécsi döntés értelmében hazánk visszakapta az államhatárral párhuzamos, döntően magyar lakta területsávot Csehszlovákiától Nyitra város kivételével. Ez a trianoni határ-megállapítási gyakorlattól teljesen eltérő, új jelenség volt: az új határvonal követte a néprajzi határok vonalát, tehát ezeket államhatári rangra emelte. A bécsi döntést követően visszacapott Felvidék után Kárpátalja került megszállásra 1939. március 14–18. között. Júliusban felállították a Magyar Királyi Határvidéki Rendőrséget, melynek illetékességi területe kizárólag e területekre terjedt ki. A fenti viszonylatban Lengyelország lerohanását követően kijelölték a magyar-német-szovjet hármashatárt, amely azonban tiszavirág életűnek bizonyult.⁹⁸

1940. augusztus 30-án a második bécsi döntés eredményeként visszakerült hazánkhoz a Székelyföld és Észak-Erdély, összesen 43 104 km². A visszacsatolások következtében Magyarország 2 266 km határjelekkel állandósított határvonala 54 %-kal (1 225 km-rel) hosszabb lett, melyből 1 031 km-t (a teljes határszakasz 30 %-át) tett ki a magyar-román határ. 1941 áprilisára tehát hazánk államhatára elérte a 3 491 km-t.

Azokon a részeken, ahol az új határvonal a történelmi határral egyezett meg a legfontosabb kérdés az volt, hogy a trianon előtti határjelek megvan-nak-e, illetve a határvonal haladása valamilyen formában felismerhető-e a terepen? A Honvédelmi Minisztérium utasítására az egyoldalú tájékozódó és felmérő munkálatokban a határvadász alakulatok is segítséget nyújtottak 57 őr s tisztjei által. A felmérés az 1914. évi magyar-román határleírás alapján történt. A határkijelölő bizottság a felülvizsgálandó határszakaszt 3 főszaka-szra osztotta fel, melyeket északról kezdve „I” „K” és „L” betűkkel jelölt, ill. 19 szakaszt állapított meg, melyek ugyancsak északról kiindulva a főszaka-sz betűjelét és római számot kaptak. A mérnökök és határvadász tisztek feladata az volt, hogy az egyes szakaszok vonatkozásában leírást készítsenek az ezeréves határ megmaradt jelzéseiről és vonalának követhetőségéről. A határvonal csupán középső, „ezeréves” részén volt kitűzve és határjelekkel megjelölve, állandósítására teljes hosszában soha nem került sor.

A második világháborút követően keleti a Kárpátok vízválasztó vonalán futó a magyar határok emlékeit új birtokosuknak szinte teljesen sikerült eltö-rölni. De Erdély vadregényes erdősegei és meredek csúcsai máig őrzik a múlt magányos jelzőit, egy olyan határ nyomait, amely ezer évig elválasztott és összekötött népeket és országokat.

Összességében annak ellenére, hogy a Magyar Királyság határai egy év-zezreden át a Kárpát-medence földrajzi egységével voltak azonosak, kisebb na-gyobb határmódosításokra meglehetősen gyakran került sor. A magánjogi vitákat, pereket, villongásokat egy lassan működő, bürokratikus államigaz-gatás próbálta kezelni élén az uralkodóval, aki Ausztria és a birodalmi érde-kek megkárosítása helyett a tétlenséget választotta megoldásul. A sokszor év-századokon át húzódó viták végén az ítélet végrehajtása elmaradt, vagy átha-tolhatatlan erdők és meredek csúcsok álltak a határkijelölés útjába. A határ-jelek karbantartása nem volt rendszeres, ezért megsemmisülésük vagy eltű-nésük bizonytalanná tette a határvonal helyét az egyébként rendezett szaka-szokon is. Máskor földrajzi okokból, a folyók mederváltozásai miatt vált szük-ségessé a redemarkáció.

A kiegyezést követően megkötött határ egyezmények azonban mér föld-követ jelentettek a mesterséges határmegjelölés történetében, és bevezették a ma is alkalmazott korszerű határjeleket. A meghatározott műszaki paraméte-rekkel, célirányosan gyártott határkövek vagy fa határoszlopok az időszakos szemlék karbantartásainak köszönhetően megfeleltek a kor követelményei-nek, sőt túlhaladták azt, és pontosan, tartósan jelölték az államhatár vonalát.

Bár a keleti határ nem volt a legjelentősebb viták és villongások színte-re, olyan érintkezési felület volt, amely korukat meghaladó határügyi meg-egyezőseket szült a szomszédos országokkal. A karlócai békeszerződéssel kez-

dődő folyamat a forradalminak számító 1887-es határszerződéssel teljesedett ki. Bár a történelem lesodorta határainkat a Kárpátok bérceiről, a hajdani határvonal bizonyítékai máig fellelhetők. E nagy múltú határvonal jelzői történelmünk velünk élő őrei, melyek felkutatása és dokumentálása méltó emléket állít ezer éves határainknak.

II.

Magyarország és Románia határvonalának dualizmuskori pontosítása

Az 1884–1887. évi határrendezés.

A román határvonalon korábban számos határvillongás történt. Ezért többször küldtek ki bizottságokat – pl. 1804-ben és 1839-ben – a határ pontos megállapítására. A bizottságok azonban nem értek el eredményeket.⁹⁹

Az 1882-ben megindított tárgyalásokon a nemzetközi vegyes bizottság a határ bejárása során 1883-1884-ben már ért el eredményt. A bizottság magyar részről BÉLDY főispán és FABINY tábornok vezetése alatt működött. Feladata az volt, hogy megállapítsa a tényleges határvonalat, az 1791. évi békekötésnek megfelelően az esetleges véleménykülönbségek rendezésével. Munkája eredményét a bizottság térképen és jegyzőkönyvben tüntette fel. Ez alapján készítette el a magyar kormány a maga határrendezési javaslatát, amelyet a bécsi Közös Külügyminisztérium is tanulmányozott. Ezen a tárgyalásokon a magyar kormány közvetlenül nem vett részt. A tárgyalások során az Osztrák-Magyar Monarchia részéről a célkitűzés az 1792. évi határvonal visszaállítása volt. A határkiigazításnál a legfontosabb kérdés a Zágon község mellett lévő, 2 624 holdnyi terület hovatartozása volt, mivel ezt a területet az 1792. évi határrendezés „Romániának” ítélte, de a gyakorlatban ezt soha nem hajtották végre. A tárgyalások során a román kormányzat 5 500 holdnyi területet követelt, ennek jogosságát okmányokkal is bizonyították. A többi követelésüket nem támasztották alá érvekkel. A Közös Külügyminisztérium illetékesei tudták, hogy a román területi követelések túlzottak, hiszen 2 876 holddal haladták meg a békeszerződésben foglaltakat. Az osztrák kormányzat nem zárkózott el a románok által igényelt területek átadásától. A román kormány vállalta az elcsatolt terület megvásárlását a tulajdonosoktól a forgalmi érték kétszeresén, azaz holdanként 30 forintért.¹⁰⁰

A tárgyalásokon a magyar kormány három főcélrt tartotta szem előtt: Lehetőleg az 1792-iki határokat állítsák vissza, amely nemzetközi megegyezésen alapul. Az új határvonal megállapításánál lehetőleg minél kevesebb magyar alattvaló birtoka kerüljön román területre. Ahol szükséges és van rá lehetőség ott természetes határokat jelöljenek ki.¹⁰¹

A magyar kormány – a nemzetközi vegyes bizottságban részt vett – képviselőjének jelentése szerint, a bizottság a tárgyalásoknál 11 665 holdnyi területet magyar foglalásnak ismert el, vagyis oly területnek, amely az 1792. évi

határjárási okmányok ellenére van magyar birtokban. A magyar kormánynak ezt a 11 665 holdnyi területet Romániának vissza kellett adnia. Viszont a tárgyalásokon kiderült, hogy Románia 1 185 holdnyi területet foglalt el Magyarországtól. Az 1792. évi okmányok alapján Románia 1 185 holdat enged át Magyarországnak. Magyarország Románia javára pedig 11 665 holdat, vagyis összesen 10 480 holdat enged át Romániának.¹⁰²

Az 1886. november 2-án Bécsben ismét összehívott nemzetközi vegyes bizottság 1887. április 15-ig a határvonalat közös beleegyezéssel megállapította, szabatosan leírta és térképen rögzítette.¹⁰³ A magyar-román határvonalat hat szakaszra osztották, és minden szakaszon egyszerre kezdték el a kitűzéseket. A határkitűzési okmányokat külön ellenőrző bizottság vizsgálta felül.¹⁰⁴

Ennek a határvonalnak a biztosítására állítottak fel különféle határjeleket, Bukovina felől határköveket, Magyarország felől fából készített határoszlopokat.¹⁰⁵ A határjelek betűkkel és számokkal történő megjelölése a hármas határtól a „Triplex Confinium”-tól (Magyarország, Bukovina és Románia határvonalainak találkozásától) kezdődött. A határjeleket az illető két ország kezdőbetűivel látták el, a betűk alatt voltak a számok. Ahol valamely folyó képezte a határt, ott kettős határköveket állítottak fel. Az egymással szemben lévő határkövek általában egyenlő távolságban voltak. A határpatakok eredeténél egy-egy határkövet, vagy határoszlopot, a torkolatnál kettőt-kettőt helyeztek el. Ahol a természetes határvonalat nem lehetett kivenni, ott a határkövek és határoszlopok között látótávolságban emeltek földhalmokat és körakásokat. A határdombok két méter átmérőjűek, középen egy méter magasak voltak. Az erdőkben a határvonal mindkét oldalán négy - négy méter, vagyis összesen nyolc méter széles átvágást készítettek. A határoszlopok, illetve azok pontos koordinátáinak (felállítási pontjainak és szögeinek) leírását külön jegyzékbe foglalták.¹⁰⁶

A határjel hamisításról szóló törvényben foglaltakat 1891-ben az államhatár határjeleire is kiterjesztették. Ettől fogva az államhatárjelek büntetőjogi védelmet élveztek. Aki megrongálta a határjeleket, az kihágást követett el, amely 15 nap elzárással és 100 forintig terjedő bírsággal volt büntethető.¹⁰⁷ A dualista Magyarországon először alakult ki – a mai értelemben vett – terepen geodéziailag kitűzött, határjelekkel megjelölt, állandóan karbantartott, és ellenőrzött határvonal.¹⁰⁸ Az új határvonal őrzésére létrehozták a határszéli csendőrséget, mivel ezt a feladatot a m. kir. pénzügyőrség erői már nem tudták ellátni.¹⁰⁹

A magyar-román határegyezmény az egész határvonalon az élet minden területén éreztette hatását. Erre utalt az a tény is, hogy a kiadott határőrizeti utasítást a belügyminiszter a honvédelmi-, igazság-, pénz-, földművelés- és kereskedelemügyi miniszterekkel egyetértésben adta ki.

Az egyezmény szerint a határkijelölést követő két év múlva, az után pedig minden tizedik évben vegyes bizottsági határvizsgálatnak kell történnie abból a célból, hogy a határvonal ott, ahol „változást szenvedett volna, ismét helyreállíttassék.”¹¹⁰

1890. évi határvizsgálat.

Az első ilyen határvizsgálatot 1890-ben tartották meg. Megállapították, hogy határleírás sok helyen hiányos, s hogy az akkor készült határjelek száma nem elegendő, az egyes helyeken pedig a határvonal menetét illetőleg a vegyes bizottságok nem tudtak megegyezésre jutni.¹¹¹ Az 1890-i határ-felülvizsgálat során a határjelek ellenőrzése során összeírták, hogy milyen épületek kerültek át a másik állam területéhez.¹¹²

A határvizsgálat után a belügyminisztérium szükségesnek tartotta a magyar-román határvonal pontos felmérését, mert a határegyezményhez csatolt térkép – a célnak nem megfelelő 1: 25 000 méretarányú – katonai topográfiai térkép volt, melyen a határvonal menete csak „nagy általánosságban volt ábrázolva, ennél fogva a részletekre nézve pontos tájékozást nem nyújtott.” A belügyminisztérium megkeresésére a határfelmérést a magyar polgári térképészeti akkori nevén az Országos Kataszteri Felmérés végezte. A határfelmérés háromszögelés alapján sokszögelés útján történt, két ország által felállított vegyes bizottság által.

Az országos határfelmérés célja az volt, hogy az 1888. évi határegyezmény alapján a természetben kijelölt, határoszlopokkal és határdombokkal megállapított országos határvonalat részletesen felmérjék, hogy az esetlegesen elpusztuló határjeleket bármikor felújíthassák, az esetleges vitás határkérdések pedig a térkép alapján „kétséget kizárólag elintézhetők legyenek.”

A határtérképek alapját a felmérések alkották, amely háromszögelés nélkül nem végezhető el.¹¹³ A háromszögelést a Budapesten székelő Háromszögelő Hivatal végezte.¹¹⁴

E célból a már meglévő érvényes határjeleket bekapcsolták az országos háromszögelési hálózatba: ott, ahol lehetséges volt – háromszögelés útján, ahol a közvetlen háromszögelésre nem volt mód – sokszögeléssel. Az egyes határjelek között húzódó országos határvonal felmérését és az állandósított határjelek bemérését szintén sokszögeléssel, tachiméterrel végezték.

Az egész munka körülbelül 900 kilométer hosszú vonal felméréséből állt. A határvonal egy részén a háromszögelési fő-, és részben alsóbbrendű hálózat már ki volt fejlesztve, mégpedig Bukovinától kezdődően dél felé körülbelül 300 kilométer hosszúságban, valamint Krassó-Szörény megye területén 90 kilométer hosszú vonalon, összesen 400 kilométeren. Háromszék vármegye déli részén, Brassó egy részében és Fogaras, Szeben és Hunyad megyék határ menti részein azonban mind a felsőrendű, mint a negyedrendű

háromszögelési hálózatot teljesen újonnan kellett kifejleszteni. A többi részen a már meglévő hálózatot kellett helyszínelni, pótolni és kiegészíteni.

A geodéziai munkálatokat 1894. júliusában kezdték meg, mert Erdélyben a határ mentén a háromszögelési hálózat még nem volt kifejlesztve. A legközelebbi, már meghatározott pontok a Gugu, Retyezát voltak, azután a Sztrigyen túl húzódó, a Marossal párhuzamosan vonuló hegységben a Godián elsőrendű pont. Innét kelet felé volt még ugyan ki nem egyenlített hálózat, a Paring, Surián, Csindrel, Piatra-Alba, Konczu mare és Voinagu Kataniest pontok, amelyeken a katonai háromszögelés végzett méréseket, ezek azonban előzetes megvizsgálás után megbízhatónak tűntek. A hálózatot azért kellett kifejleszteni, hogy a határpontokat be tudják mérni. Két határfelmérő háromszögelési osztály végezte a munkálatokat: az egyik Bukovinától dél felé, a másik Orsova mellett a Dunától kezdte a munkát.¹¹⁵

A Magyarország és Románia közötti határvonalnak legészakibb vége az úgynevezett Triplex Confiniumnál¹¹⁶ van, amely Magyarország, Bukovina és Románia hármasságát képezte. Ezen a ponton egy körülbelül másfél méter magas köpiramis volt elhelyezve, s az ország határvonalának felméréséhez 1894-ben kirendelt VII. számú háromszögelő és határfelmérő osztály innen kezdte meg működését. A 13. számú határoszlopnál – amely a Prislopul hegy-csúcson volt – a romániai bizottság vezetője, hivatkozva arra, hogy a határleírás nem elég világosan jelölte meg a követendő határvonalat – bár azt az erdőn keresztül vágott nyílással is jelezték – nem volt hajlandó tovább folytatni a mérést a 15. számú határoszlopig. A mérnökök kénytelenek voltak megszakítani a határvonal felmérését, a kihagyott rész 3,3 kilométert tett ki. A háromszögelést csak néhány helyen – különösen a nagyobb töréseknél – kellett pótolni és meghatározni.

Minden egyes távolságot háromszor mértek, egyszer acélszalaggal (ezt fogadták el véglegesen a számításoknál) és kétszer mérőlécekkel. Az esetleges szöghiba ellenőrzésére azonnal próbaszámítást végeztek. A méréseket május 16-án kezdték, és augusztus 20-ig folytatták. A felmért határvonal hossza 77,5 km volt, amelyből 43,7 km patak és 33 km hegyes rész volt.

1897-ben a háromszögelést FLEISCHER Kálmán mérnök végezte, és pedig egy oldalról az 1894-ben meghatározott Strázsa, Páring, Surian, Csindrel, Konczu mare és Voinagu Kataniest pontokra támaszkodva, a másik részen az 1886. évi DOBROVICS Győző és FLEISCHER Kálmán által végzett háromszögelésből meghatározott Szurul és az elsőrendű hálózat Prezta pontjához csatlakozva. Ezen pontok közé körülbelül 20 új, részben harmad-, részben negyedrendű pontot iktattak be. A már meghatározott pontokon is új jeleket építettek fel, továbbá a részletes felmérés céljaira 60 negyedrendű pontot állítottak fel.

A VII. háromszögelő osztályt 1898-ban SELYMESY Béla főmérnök vezette és FLEISCHER Kálmán volt beosztva. Az osztály ott kezdte munkáját,

ahol JAHL Antal főmérnök és SPINNER György az 1897. évi határfelmérő munkálatait végezte, a 98. számú magyar és román kettős határoszlopnál a Szaláncz patak partján kezdték meg.¹¹⁷ Június közepén a határfelmérés elérkezett Sósmező községig. Innen kezdve SELYMESY főmérnök MANCESCU őrnaggyal folytatta a tachimetrikus felmérést Sósmezőtől dél felé, míg DOBROVICS Győző GHEORGHIU kapitánnyal kiépítette a felsőrendű és negyedrendű hálózatot a Bucsestől kezdve, végig Brassó vármegye Romániával határos egész határvonalán. Júliusban ismét Háromszék vármegyében végeztek tachimetrikus méréseket a Kalabucs csúcstól dél felé. Külön-külön egy-egy tachiméterrel dolgoztak. Augusztusban SELYMESY főmérnök és MANCESCU őrnagy az új felső- és negyedrendű hálózatot mérte meg, a Bucsestől kezdve a Csukásig. Innen Brassóba vonultak be, a hol a 12 db tachimetrikus mérési jegyzőkönyvet és 83 darab vázlatot összehasonlították a román tisztek méréseivel, majd bevonultak Budapestre.

A határfelmérő osztályok csak a határvonalra eső jelek építését és mérését végezték, míg a határvonalon kívül eső összes pontot külön háromszögelő osztály mérte fel. JAHL főmérnök és HÓDOSSY mérnök a negyedrendű hálózat előző évben kiépült részét, azután a Klaiu bultzuluitól, a 232. sz. határoszloptól kelet felé a Fogarasi-hegység háromszögelését és részletes mérését végezte. A Bucsesen egy hónap alatt felállított jellel befejeződtek a jelépítési munkálatok, (A jelet pár hét múlva ellopták.)

Az 1899. évre csak körülbelül 60 kilométer hosszú határszél maradt hátra- Háromszék vármegye déli szélén, a Csihányos hegycsúcs közelében levő 132. számú határoszloptól a Brassó vármegye szélén lévő, 155. számú határoszlopig, – amelynek feldolgozására ismét DOBROVICS Győzőt és SPINNER Györgyöt küldték ki. A határfelméréshez szükséges felsőbbrendű háromszögelési hálózatot ezen a részen a községi erdők felmérése (háromszögelése) alkalmával 1888 és 1891 között kifejlesztették. Csak Románia felől kellett a háromszögelési főhálózatot kifejleszteni és – miután a határon levő erdők többnyire magánbirtokok voltak, amelyek nem voltak háromszögelve –, az alsóbbrendű háromszögelési hálózatot is ki kellett építeni.

A román kormány részéről a munkálatokban VASILESCU őrnagy és MICHAESCU kapitány vett részt. A munkát májusban kezdték meg, a Bodza völgyében levő Kraszna határvámból kiindulva. Felállítottak három új felsőrendű pontot román területen, Siren, Teheren és Pentelen hegy-csúcsokon, 1600–1800 m magasságban, két irányban dolgozva, ketten-ketten együtt. Bejárták a határ közelében fekvő hegységeket, itt is, ott is jeleket állítva, hogy az ezen a részen többnyire patakok által képzett határvonalra vagy legalább annak közelében, lent a völgyekben is meghatározhassák a pontokat.

1900. évi határvizsgálat.

Az 1900. évi határvizsgálatnak – mint időszakos felülvizsgálatnak – az volt a célja, hogy az elmúlt évtized változásait a határ mentén rögzítse. A határfelülvizsgálatot MIKÓ Bálint Csík vármegye főispánja, magyar biztos és Rudolf ROSETTI román tábornok, román biztos vezették.¹¹⁸ Olyanokat kellett figyelembe venniük, mint például Csík vármegye alispánjának 1895. november 14-én tett jelentése, mely szerint a székely vasutak csikszereda-gyimesi építési fővállalata által a gyimesi határvonalnál a magyar-román határt képező keskeny hegylábban – a határtól 8–10 méternyire – megkezdett, de az alján ideiglenesen beszüntetett „Remetekő” bányájukat újból meg akarja nyitni, és erre engedélyt kért. Az alispán utasításokat kért, a magyar-román határvonal illetve az ott lévő határjel épségbe tartása szempontjából.¹¹⁹ A tervek megtekintése és a helyszíni szemle után a belügyminisztérium – mivel az alaprajz, kereszttszelvény alapján a vállalat a saját bányáját, úgy kívánja kiaknázni, hogy a határvonaltól 8–10 méter távolságban legyen, és a hegyoldal vöröshomokkőből állt – ez ellen kifogást nem emelt. A határvonal, illetve a hegygerincen végig futó határőrizeti út a „szemlész út” biztosítására szolgáló bélés falakra a kőzet jó minőségére és rétegzésére való tekintettel – ha szükséges lesz a vöröshomokkő kőzet fölötti külső törmelék lehullását, akadályozzák meg, írta elő a belügyminiszteri rendelet.¹²⁰

Az 1900. évi határvizsgálat munkaprogramja kibővült: a bizottságnak új határleírást kellett szerkesztenie a vegyes bizottság felmérése alapján. További feladatuk volt a Magyar Királyi Háromszögelő-hivatalban készült határtérkép hitelesítése, az összes függőben maradt határkérdés elintézése, a régi oszlopoknak vasoszlopokkal való kicserélése és a földhatárdombok helyett – cementfalazással – új dombok állítása az 1900. évi törvény alapján, új határ-dombok közbeiktatása, valamint a határrendezés folytán az egyik ország területéből a másikhoz csatolt részek törzskönyvezése és pontos leírása.¹²¹

A határvizsgálatot vármegyénként nyolc bizottság végezte, nyolc háromszögelő mérnök közreműködésével. A határvizsgálatot Magyarország részéről MIKÓ Bálint királyi biztos vezette, aki mellé, mint műszaki előadót, DOBROVICS Győző háromszögelő főmérnököt osztották be. A munkálatokat a belügyminisztériumban SCHREIBER Lajos miniszteri titkár irányította.¹²²

Az 1900. évi határvizsgálat összes feladatát elvégezte: 1622 határoszlopot és határdombot épített, ezek közül 257 teljesen újat, ott, ahol a „határvonal biztos megjelölése” azt szükségessé tette. Elkészült továbbá az új határleírás-tervezet és az átcsatolt területek bemérése és leírása. A bizottságok előmunkálatai alapján a magyar és román királyi biztosok – az 1888. évi határ-egyezmény alapján – a természetben kijelölt, határoszlopokkal és határdombokkal megállapított országos határvonalat részletesen felmérték, hogy az esetlegesen elpusztuló határjeleket bármikor felújíthassák, az esetleges vitás

határkérdések pedig a térkép alapján kétséget kizárólag elintézhettek legyeknek.

1901-ben elkészült a Magyar Királyi Háromszögelő hivatalban az új határtérképmű másolata, amely 425 szelvényből állt. 1904-ben megkezdték a térképek sokszorosítását a magyar és a román kormány részére. DOBROVICS Győzöt – mint a háromszögelő hivatal főnökét – megbízták, hogy intézze el az új határleírás kinyomatását Bukarestben viszonyossági alapon.

1904-ben megkezdték a Magyarországtól Romániához került területek megváltását.

1905-ben folytatódott a magyar-román határról készülő új térképek sokszorosítása. A román kormány a munkálatok ellenőrzésére a volt határviszályi királyi biztosokat Budapestre küldte. A határegyezmény következtében Magyarországtól Romániához és viszont Romániától Magyarországhoz került átszatolt területek telekkönyvi és kataszteri rendezése megkezdődött.

1907-ben elkészült az új, pontos határtérkép. A háromszögelő hivatal felhatalmazták arra, hogy a térképeket az érdekelt hatóságoknak megküldhesse. Az új hiteles határtérképet és határleírást 1908-ban hagyta jóvá a belügyminiszter. 1911-ben a magyar-román határvonal leírását és térképét az érdekelt hatóságok részére sokszorosították, illetve kiosztották.

Az 1910 évi határvizsgálatot – kormánybiztosként – DOBROVICS Győző műszaki főtanácsos, a háromszögelő hivatal főnöke vezette. A munkálatokat a belügyminisztérium részéről MIHÁLFFY Vilmos miniszteri titkár, a pénzügyminisztérium részéről ANTALFFY Andor pénzügyi főtanácsos felügyelte.¹²³ Az 1910. évi határvizsgálatnak is voltak különleges és fontos feladatai. Ismét nyolc bizottság dolgozott vármegyénként. Négy háromszögelő mérnök felügyelete alatt kijavították az 1900. évben épült, de időközben megrongált határdombokat és határoszlopokat. Továbbá törzskönyvezték – a királyi kultúrmérnöki hivatalok kiküldöttjeinek közreműködésével – az összes vízművet, és pontos tervet készítettek a határőrizeti ösvények kiépítését illetően. Az átszatolt területek békés birtoklása kérdésében is fontos tárgyalásokat folytattak. A határvizsgálat öt hónapon áttartott, a bizottságok sikeresen megoldották feladatukat.

III.

A Magyar Királyság dualizmuskori határőrizete Erdélyben

Közös ügyek és határőrizet.

A dualizmus időszaka 1867-től 1918-ig tartott, amely egyben a történelmi Magyarország utolsó periódusát alkotta.

A dualista államalakulat úgy jött létre, hogy az 1848–1849-es forradalom- és szabadságharcot – cári segédlettel – leverő Habsburg-hatalom képtelennek bizonyult magyar nemzet együttműködésének a hiányában a birodal-

mat fenntartani. A solferinói, majd a königgrätzi vereségek külpolitika terén hozták hátrányos helyzetbe a neoabszolutista államot. A passzív rezisztencia pedig belpolitikai tekintetben ásta alá a HABSBURGOK hatalmát. A HABSBURG neoabszolutizmus oly mértékben vált deficitessé, hogy a monarchiát finanszírozó ROTSCILD bankház vonakodott a további kölcsönök folyósításától, mivel nem látta azok megtérülésének reális körülményeit.¹²⁴

A dualizmus kompromisszum volt a magyar nemzet és a HABSBURG-ház között, melyet kiegyezésnek nevezünk. A kiegyezés azonban három pólusra támaszkodott: Az Osztrák Császárságra, a Magyar Királyságra és az uralkodóra. A kiegyezésben foglaltakat az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság törvényhozó testületei törvénybe foglalták, melyet az uralkodó szentesített.¹²⁵ A kiegyezési törvények nem csupán a HABSBURG-birodalom két részének – azaz az Osztrák Császárságnak és a Magyar Királyságnak – egymáshoz való viszonyát, hanem az uralkodói hatalom jellegét és hatáskörét, az alkotmányosság szerepét is szabályozták.

Témánk szempontjából – a dualizmus-kori magyar határőrizet tekintetében – az első kérdés amire válaszolni kell, hogy a korabeli határőrizet a közös ügyek csoportjába tartozott, vagy pedig a Magyar Királyság azt szuverén módon intézte?

Az osztrák és a magyar kiegyezési törvény ugyan szó szerint nem egyezik meg, azonban a tartalmat tekintve kétségtelenül azonosak. Az eltérő szövegezés mégis lehetőséget teremtett arra, hogy a kiegyezésről alkotott HABSBURG és magyar felfogás szerint is értelmezhetővé váltak a törvénytöredékek. Nevezetesen az osztrák törvénytöredék a HABSBURG felfogásnak megfelelően is értelmezhető, mely szerint az egységes HABSBURG-birodalom a tartományok két csoportjából áll, amely csoportok bizonyos ügyeik intézésében eltérnek. A kiegyezési törvény pedig e két tartománycsoport viszonyát szabályozza. Erre utal az ausztriai törvény címe is: „Törvény az Osztrák Monarchia valamennyi tartományát illető közös ügyekről és kezelésük módjáról.” Ezzel szemben a magyar törvénytöredék egyértelműen a kiegyezés magyar felfogását tükrözi, mely szerint a kiegyezés nem más, mint két állam – a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság – szövetsége, amelyben az egyenjogú felek arról állapodnak meg, hogy bizonyos ügyeiket közösen intézik. Az eltérő értelmezési lehetőségek ellenére azonban a két kiegyezési törvénytöredék azonos módon határozza meg a közös ügyek, illetve közös érdekű viszonyok rendszerét. Az osztrák törvény a közös ügyek, a magyar törvény pedig a közös érdekű viszonyok terminológiát használja. Az eltérő értelmezési lehetőségek és a nem pontosan megegyező terminológia használat azonban a gyakorlatra nem fejtett ki lényegi hatást, mivel a gyakorlatban egyértelműen a magyar felfogás jutott érványra.¹²⁶

Az osztráknál jóval részletesebb magyar kiegyezési törvény a közös érdekű viszonyok négy csoportját állapította meg.

Az első ügycsoport az uralkodói udvartartás témája ugyan szerepel a magyar törvényben, azonban kizáró jelleggel. A magyar törvény ugyanis azt rögzíti, hogy az uralkodó nem közös. Ausztria császára és Magyarország királya ugyan egy természetes személy, azonban két – egymástól független – közjogi tisztséget tölt be egy személy. Ebből fakadóan pedig az udvartartás költségei is függetlenek egymástól. A magyar országgyűlés azonban mindig gondosan ügyelt arra, hogy a magyar király számára megszavazott költségvetés ne térjen el az osztrák császár költségvetésétől. A közös ügyek csoportjába tartozó második ügycsoport a külügy, a hadügy és ezek finanszírozására szolgáló pénzügy. Ezeket pragmatikus ügyeknek is nevezték, mivel a Pragmatica Sanctio-ból származtak.

Ezen ügycsoport intézése céljából az uralkodó külön minisztériumokkal is rendelkezett. A kiegyezési törvények ugyan egy közös minisztériumról tettek említést, az uralkodó azonban mégis három közös minisztériumot működtetett és három közös minisztert nevezett ki. Ez azonban senkit sem zavart, mivel nyilvánvaló volt, hogy a közös ügyek intézéséhez közös minisztériumok is kellenek. A közös minisztériumok tevékenységébe, a kinevezésekbe az osztrák és a magyar országgyűlés nem szólhatott bele. A közös miniszterek az uralkodónak tartoztak felelősséggel. A közös miniszterek azonban nem alkottak a két társország kormányai feletti kormányt. Közös minisztertanácsot azonban tartottak, bár erről a kiegyezési törvények nem tettek említést. A közös minisztertanácson rendszeresen részt vett a két társország miniszterelnöke, valamint – a tárgytól függően – az osztrák és a magyar kormány illetékes minisztere is. Azokat az üléseket pedig, amelyeken az uralkodó is részt vett koronatanácsnak hívták.

A külügy, a hadügy költségeit a két társország országgyűlései által kiküldött delegációk állapították meg, a költségvetési javaslatot pedig a közös minisztériumok terjesztették elő. Mindkét ország delegációja 60 fős volt, amelyeket évente választottak többség szavazattal. A magyar delegáció 40 tagját az országgyűlés, 20 tagját pedig a főrendi ház küldte. A delegációk döntését az országgyűlések nem változtathatták meg. Döntés hiányában az uralkodó dönthetett.

A közös költségvetés két társország közötti megosztásának arányát – amit kvótának hívtak – a két országgyűlés által küldött egy-egy bizottság dolgozta ki közös javaslattal. A bizottságok a javaslatot az országgyűléseik elé terjesztették, amit azok törvénybe foglaltak. A törvényeket pedig az uralkodó szentesítette. A kvótát meghatározott időre állapították meg. A kvóta tükrözte a két társország súlyát az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági életében. Döntésképtelenség esetén pedig az uralkodó vagy az előző kvótát hosszabbította meg, vagy a kvótabizottságok által megállapított kvótát érvényesítette mindaddig, amíg az országgyűlések a téma tárgyalását be nem fejezték. A

kvótabizottságok 15 fősek voltak. A magyar kvótabizottságba az országgyűlés 10 főt, a főrendi ház pedig 5 főt küldött.

A közös ügyek csoportjába tartozó harmadik ügycsoportot a hitelügy alkotta. A magyar kiegyezési törvény ugyan nem ismerte el a neoabszolutizmus államadósságát a Magyar Királyságra vonatkozóan, azonban a teljes Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági stabilizációjának érdekében, méltányossági alapon nem zárkózott el a keletkezett terhek egy részének az átvállalásától. Új államkölcsonök felvételéhez azonban már az országgyűlések beleegyezésére volt szükség. A két társország a saját költségeire, illetve a ráeső kvóta fedezésének a céljából önállóan vehetett fel kölcsönt. A közös kibocsátású államkölcsonök korlátozottak voltak. A Magyar Királyság által kibocsátott államkölcsonök összegét döntően produktív beruházásokra használták fel. Az Osztrák-Magyar Monarchia államadósságának a kezelését nem a közös pénzügyminisztérium, hanem az osztrák pénzügyi tárca végezte. A magyar pénzügyminisztérium, a Magyar Királyságra eső összegeket folyósította. A korábbi államadósságok Magyar Királyságra eső része nem felekezte jelentősen az ország fejlődését. 1880-ban a kiadások 11 %-át, 1913-ban pedig 4 % -át képezték a korábbi államadósság törlesztések.

A közös ügyek csoportjába tartozó negyedik ügycsoportot a vám- és kereskedelmi szövetség valamint azon közös érdekű viszonyok alkották, amelyekben fennállt ugyan az együttes rendezés érdekeltisége, azonban a közös rendezés meghíúsulása esetében a két társországot megillette az önálló intézkedés joga is. Ezt az ügycsoportot nevezték a kortársak nem közös, de egyetértőleg intézendő ügyeknek. Ezen ügycsoportba tartozott a vámügy, a külállamokkal kötött gazdasági szerződések témája, a közvetett adózás, a vasútfejlesztés, a hajózás, a postaügyek és a pénzrendszer.¹²⁷

A határőrizet szempontjából a közös érdekeltiségű viszonyok rendszeréből a hadügy és a vámügy jöhetne szóba ugyan, azonban egyik ügycsoporthoz sem tartozott a határőrizet.

A hadügy feladatrendszerébe a honvédelem tartozott, ennek képezte részét a határvédelem. A rendvédelem azonban – amelynek integráns részét alkotta a határőrizet – nem tartozott a hadügyhöz.¹²⁸

Az Osztrák-Magyar Monarchia fegyveres ereje lényegében hat fő részből állt, nevezetesen: 1. a flottából, 2. a közös hadseregből, továbbá 3 a Magyar Királyi Honvédségből és 4. a népfölkelésből, valamint 5. a Landwehrből és a 6. Landstrumból. Ez a rendszer ugyan első látásra meglehetősen bonyolultnak tűnhet, azonban jól működött. Erdély határőrzete tekintetében a flotta nyilvánvalóan nem jöhet szóba. A haderő fennmaradó 5 része közül pedig a Landwehr és a Landstrum eleve kiesik, mivel azok az Osztrák Császársághoz kötődtek. A népfelkelés pedig fegyveres konfliktus esetén tevékenykedett, így e szervezet is kiesik. A közös hadsereg – amely uralkodói utasításra, 1889-től használta a császári és királyi kifejezést – és a Magyar

Királyi Honvédség jöhetett szóba a határok őrzése tekintetében ugyanúgy, mint a rendvédelem más területein, amikor a rendvédelmi testületek elégtelennek bizonyultak, mert a rend fenntartása és helyreállítása érdekében jelentős létszámú fegyveres alakulat bevetésére volt szükség.¹²⁹

Az Osztrák-Magyar Monarchia haderőszervezetének kialakításakor gróf ANDRÁSSY Gyula miniszterelnök és honvédelmi miniszter, a honvédség létrehozását a belső rend érdekében felhasználható katonai erő kialakítása miatt tartotta fontosnak. Ez a katonai erő ugyanis a közös hadsereg nem lehetett. A Magyar Királyságban az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcot leverő hadsereget rendfenntartási céllal igénybe venni nem volt tanácsos.

A Magyar Királyi Honvédség ugyan – a Landwehr-hez hasonlóan – a véderő részét alkotta, azonban mégis élvezett némi önállóságot. Az uralkodónak a vezérleti (amelybe a hadüzenet is beletartozott), vezényleti (amelybe a haderő bármikor és bárhová irányíthatósága is beletartozott) és belső szervezeti (amelybe a személyi és szervezeti, valamint a szolgálati nyelv meghatározását is magába foglalta) joga ugyan kiterjedt a Magyar Királyi Honvédségre is, de csak a honvédelmi miniszter ellenjegyzésével. Az ellenjegyzéstől eltekintve ugyan az uralkodó szuverén módon rendelkezett a teljes fegyveres erővel, azonban katonáért és pénzért az országgyűlésekhez kellett fordulnia.

A véderő $\frac{7}{8}$ -ad részét a közös hadsereg, a fennmaradó $\frac{1}{8}$ -adot pedig a Landwehr és a Magyar Királyi Honvédség alkotta, hozzávetőlegesen azonos létszámmal. A véderő három nagy része a közös hadsereg, a Landwehr és a Lanstrum, valamint a Magyar Királyi honvédség és népfelkelés a hadosztály szinttel bezárólag különült el egymástól. A közös hadsereg 33 gyalogos és 8 lovas hadosztályból, a Magyar Királyi Honvédség 8 gyalogos és 2 lovas hadosztályból, a Landwehr pedig 8 gyaloghadosztályból állt. A hadtestek és hadtestparancsnokságok azonban már nem különültek el. Az Osztrák-Magyar Monarchiában a közös hadsereg, a honvédség és a Landwehr alakulatok 16 hadtestparancsnokság alárendeltségébe tartoztak, amelyet 6 hadseregpáncsnokság irányított. A haderő békelétszáma 450 000 fő, a hadilétszáma pedig 1 500 000 fő volt. A szolgálati nyelv a flottánál a Landwehr-nál és a Landstrum-nál a német, a Magyar Királyi Honvédségnél és a népfelkelésnél a magyar volt. A közös hadsereg ezredeiben pedig az ezrednyelv azzal a nyelvvel egyezett meg, amely nyelvet a lakosság az ezred sorozási területén – katonai kerületében – anyanyelvként használt. A közös hadsereg számára az Osztrák-Magyar Monarchia területét 112 katonai kerületre osztották (61 az Osztrák Császárságban, 47 a Magyar Királyságban, 4 pedig Bosznia-Hercegovinában). Egyazon ezredbe egyazon katonai kerületben élő lakosságot sorozták. A közös hadsereg katonai kerületeinek mintájára, de attól függetle-

nül Ausztriában a Landwehr ezredek, Magyarországon pedig a honvéd ezredek rendelkeztek katonai kerülettel.¹³⁰

Ez a katonai erő azonban a rend fenntartásában nem vehetett részt csak kivételes esetekben, mégpedig a Magyar Királyság területén gyakorlatilag a Magyar Királyi Honvédség által. Jogszabályban szabályozták, hogy Magyarországon a közigazgatás mely szervei és milyen szintű vezetői jogosultak a rend helyreállítása érdekében a haderő – konkrétan a Magyar Királyi Honvédség – segítségét kérni. Segítségkérésnek akkor lehetett helye, ha a rendvédelmi testületek a rend helyreállítására képtelennek bizonyultak. A kérést a belügyminiszterhez kellett eljuttatni, aki azt abban az esetben továbbította a honvédséghez, ha a rendvédelmi testületek személyi állományának országon belüli átcsoportosításával nem tudta a helyzetet megoldani. A segítségkérésre jogosult intézményvezetők közvetlenül a Magyar Királyi Honvédség területileg illetékes parancsnokságaihoz sürgős veszélyhelyzetben fordulhattak. Ebben az esetben viszont a parancsnok távollétében az ügyeletes tiszt intézkedhetett. A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi feladatok ellátására kijelölt alakulatainak személyi állományát karhatalmi kiképzésben részesítették és a kiképzettek egy részét készenlétkben tartották. A segítséget kérő intézmény vezetője nem szólhatott bele abba, hogy milyen erővel és milyen módon állítja helyre a rendet a honvédség, azonban a helyreállítást a tőle telhető minden lehetséges módon segítenie kellett.¹³¹

Határőrizet tekintetében a honvédség igénybe vételére a határokon áttérjedő fertőző betegség meggátolásának érdekében történő lezárásakor került sor. Ekkor a katonai alakulatok személyi állománya úgynevezett kordon szolgálatot látott el, amelynek az volt a lényege, hogy a katonák látó- és halló-, valamint lőtávolságon belül helyezkedtek el a kijelölt kordonvonalon, amely nem feltétlenül egyezett meg minden részletében a határvonallal. Azok ellen, akik a felszólítás ellenére a kordonvonalat átlépték a katonák fegyverüket használták.¹³²

Összességében tehát a haderő békeidőszakban nem vett részt a határok őrzetében. Csupán speciális helyzetekben – a rendvédelem más területeihez hasonlóan – különleges feladatokat láthattak el ideiglenesen a véderő alakulatai a határőrizetben.

A haderő háború időszakában sem diszponált a határőrizet felett. A fegyveres konfliktus esetére vonatkozó, úgynevezett kivételes hatalomról szóló magyarországi törvény ugyanis – az ausztriai szabályozástól eltérően – az angol mintát követte. A kivételes hatalom gyakorlásának szabályozására kétféle megoldás született a korabeli Európában. A német minta szerint a kivételes hatalmat a hadsereg gyakorolta. Ezt a megoldást követte az osztrák szabályozás. A brit minta szerint a kivételes hatalmat a polgári közigazgatás gyakorolta. A magyar szabályozás a brit megoldást követte.¹³³

A magyar közigazgatás – annak részeként a magyar rendvédelem – csak a hadművelleti területeken került a haderő területileg illetékes parancsnokságainak a felügyele alá.¹³⁴

Kivételes hatalom időszakára az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vezetése elkészítette a haderő határvonalakra történő felvonulásának és szétbontakozásának a tervezetét. Ebben természetesen szerepet kaptak a békehatárőrizet megvalósító rendvédelmi testületek is. A tervek realizálása azonban azt jelentette, hogy a térség már hadművelleti területté minősült.¹³⁵

A Magyar Királyság területén az Osztrák-Magyar Monarchia felügyele alá csak akkor kerültek a határőrizeti teendőket ellátó testületek, ha működési területük hadművelleti területté vált.¹³⁶

A határőrizetet illetően tehát egyértelműen megállapítható, hogy e tevékenység nem tartozott a véderő teendői közé. A határőrizet a két társország kompetenciáját gyarapította és – a rendvédelmi feladatkör részeként – a polgári közigazgatás feladatai közé tartozott.

Felmerülhet azonban annak a kérdése s, hogy a katonai állománnyal rendelkező rendvédelmi testületek esetében a közös ügyi szervezetek közül a véderő nem terjesztette é ki befolyását erre a tevékenységre?

A Magyar Királyság területén a dualizmus időszakában összesen 4 olyan rendvédelmi testület működött, amelynek a személyi állománya katonának minősült. Ezek a testületek voltak: 1. a Magyar Királyi Nemesi Testőrség, 2. a Magyar Királyi Darabont Testőrség, 3. a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség, 4. és a Magyar Királyi Csendőrség. A 4 szervezet közül egyedül a csendőrség vett részt határőrizeti feladatok ellátásában. Hiába tartoztak azonban a Magyar Királyi Csendőrség tagjai katonai állományba, az állományilletékes szervezet – azaz a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium – csupán a személyi ügyekben volt illetékes. A szervezet működésének minden témakörében a belügyi tárca rendelkezett illetékességgel.¹³⁷

A Magyar Királyságban a határőrizeti feladatkörnek a polgári közigazgatáshoz tartozása nem csupán azért lényeges, mert az kizárólag magyar hatáskör volt. A magyar határőrizet fejlődéstörténetében a dualizmus kora volt az első időszak, amikor az államhatárok őrzését már nem katonai erővel, hanem rendvédelmi testületek igénybe vételével valósították meg.¹³⁸

Militánsság és határőrizet.

A korabeli magyar határőrizet jellegének meghatározása során a második fő kérdés ugyanis az, hogy az országhatár őrzésének feladatát az állam militáns vagy polgári jelleggel valósította meg?

A militáns vagy civil jelleg vizsgálata azért lényeges, mert a társadalom, az állam, a gazdaság fejlettségi fokát tükrözte a dualizmus időszakában az, ahogy az országok határait őrizetét megvalósították. CLAUSEWITZ publikálta először, hogy békeidőszakban a határőrizetben katonai erő alkalmazása cél-

szerűtlen. Az ipari forradalom nyomán fejlődő haditechnika következtében ugyanis a korszerű hadseregek már túlléptek azon az állapoton, amikor a haderő többé-kevésbé fegyveres tömeget jelentett csupán. A békehatárőrizet időszakában ugyanis – a kézfegyverek kivételével – a haditechnika nem volt alkalmazható. Márpedig a haditechnikától megfosztott és csekély mélységben kis létszámú alegységek formájában szétszórta diszlokáló katonai erő harcértéke csupán a töredéke lehetett a haditechnikával felszerelt és koncentrált katonai erőnek.¹³⁹

Azokban az országokban tehát, ahol a korszerű haderőszervezés elveinek megfelelő hadsereget hoztak létre és tartottak fenn, valamint nem állt fenn a határok félkatonai, vagy katonai erővel történő megtámadásának a konkrét veszélye, a véderő kilépett a határőrizetből. Ez a folyamat – Nyugat-Európából kiindulva – a XIX. században erősödött fel Európa szerte. Magyarországon a dualizmus időszakában jött létre először a rendvédelmi testületek által megvalósított határőrizet, amely modell a XXI. században már szinte valamennyi kontinens országai határőrzetének sajátja.¹⁴⁰

A dualizmus időszakában Európában a Magyar Királyság volt dél-kelet irányban az utolsó ország, ahol teljes egészében a nyugat-európai határőrizeti modell érvényesült.

Romániában 1904-ben – a hadügyminisztérium közvetlen alárendeltségében – határőrséget állítottak fel, amely a román haderő gyalogságának képezte a kiegészítő részét. A román határőr testület vámügyi szakigazgatását a pénzügyi tárca látta el.

A román határőrség feladatát alkotta: az országhatár őrzése (illetéktelen személyek és küldemények államhatáron történő átjutásának megakadályozása), a vám- és egyedárusági törvényekben foglaltak betartatásához támogatás nyújtása, a közbiztonság fenntartására hivatott hatóságok támogatása.

A román határőrség működési területe a határmenti 10 kilométer széles sávra terjedt ki.

A román határőrség tagjainak egyenruházata és személyi fegyverzete megegyezett a hadseregben rendszeresítettel, azonban a határőrség legénysége – a haderőbelinél magasabb zsolddal – önkéntes szolgálatot látott el, amit három évente meghosszabbíthatott 45 éves koráig. A román határőrség 4 zászlóaljból állt. Az 1. zlj. – 3 századdal – a Duna vonalát, a 2. zlj. – 1 századdal – a tengerpartot, a 3. zlj. – 2 századdal – az orosz határt, a 4. zlj. – 4 századdal – az Osztrák-Magyar Monarchiával közös román határt őrizte, amelyet a bukovinai határszakasz kivételével a magyar-román határszakasz alkotott. A román határőrizetet tehát összesen 10 századnyi katona valósította meg. A századok számát 1906-ban 12-re emelték.¹⁴¹

A román határőrség azonban csupán az úgynevezett zöldhatárt őrizte. A jelentős forgalmú határátkelőhelyeken határrendőrség, a mérsékelt forgalmúaknál pedig a vámőrség végezte az utasforgalom ellenőrzését.

A román rendőrség a központi államhatalom közvetlen irányítása alatt állt. Szervezete négyvonalas volt, ezek voltak a városi, községi, határszéli és a falusi rendőrségek. Valamennyi rendőrség irányítását a belügyminisztérium közbiztonsági és adminisztratív osztálya végezte, melynek élén a rendőrségi vezérigazgató állt. Valamennyi rendőrség önálló egyenruházattal és egymástól eltérő szolgálati szabályzattal rendelkezett.¹⁴²

A határátkelőhelyek rendőrfőnökeinek az alárendeltségébe helyezték a közvetlen szomszédságukban tevékenykedő csendőr őrsöket. Ezen őrsök szolgálati tevékenységét a határátkelőhely rendőrfőnöke irányította, fegyelmi és anyagi tekintetben azonban az illetékes csendőrségi előjáró alárendeltségébe tartoztak. Az őrsök létszáma általában 5–7 fő volt (1 altiszt + 4–6 csendőr).

A magyar-román határon, román határrendőrség a gyimesi (1 fő albiztos), a predeáli (1 fő biztos + 2 fő albiztos), a verestoronyi (1 fő biztos), és az orsovai (1 fő biztos + 1 fő albiztos) határátkelőhelyeken működött. Határrendőrség települt még Románia bukovinai határán a burdujeni (1 fő biztos + 1 fő albiztos) és a mihaileai (1 fő biztos + 1 fő albiztos) határátkelőhelyekre is.¹⁴³

A dualizmus időszakában a Magyar Királyság még egy külső országgal, Szerbiával volt határos. A szerb határőrizet kettős jelleggel működött. A török, majd a volt török határszakaszon a szerb hadsereg kijelölt századai teljesítettek határőrizeti szolgálatot. Ezek a csapatok a magasabb egységparancsnokságok közvetlen alárendeltségébe tartoztak, szakmai felügyeletüket pedig a belügyi tárca látta el. A szerb határőr csapatok személyi állományának helyzete a román határőrség gyakorlatával volt szinte azonos. Szerbia a Magyar Királysággal közös határvonalát a pénzügyőrségével őrizte.¹⁴⁴

Az Osztrák-Magyar Monarchia társországaiban az Osztrák Császárságban a határok őrizetét a csendőrség látta el. A csendőrség határőrizeti szolgálatát a pénzügyőrség és a fontosabb belépőállomásoknál az állami rendőrség kikülönített tagjai támogatták.¹⁴⁵

Bosznia-Hercegovinában – amely 1878–1908-ig okkupált tartományként kapcsolódott az Osztrák-Magyar Monarchiához, majd 1908-ban annektálták ugyan, azonban nem csatolták sem az Osztrák Császársághoz, sem a Magyar Királysághoz, hanem a tartományt a két társország közösen felügyelte – a bosznia-hercegovinai csendőrség látott el határőrizeti szolgálatot, amit a tartományi pénzügyőrség és az erdészeti személyzet támogatott.¹⁴⁶

Az Osztrák-Magyar monarchiától nyugatra, Olaszországban a pénzügyőrség látta el a határok őrizetét. A terület háborúban került az olasz haderő alárendeltségébe oly módon, hogy a szervezeti felépítését katonásították. A békeszervezés szerinti 71 pénzügyőr kerületből zászlóaljkat szerveztek. Az átszervezett testület 23 zászlóaljból állt, zászlóaljanként 3–6 századdal működött, amelyben 390 tiszt és 17 700 főnyi legénység teljesített szolgálatot.¹⁴⁷

Az Osztrák-Magyar Monarchiától keletre Oroszországban a határőrség a hadügyminisztériumhoz tartozott. A határőrség 3 hadosztályból, a hadosztályok 4 ezredből, az ezredek pedig 6 századból álltak. Fegyverzetük, felszerelésük a hadseregével volt azonos. Az orosz határőrség létszáma 46 000 fő volt.¹⁴⁸

A dualizmus időszakában tért át a Magyar Királyság az – Európa nyugati felében már korábban kialakult – antimilitáns határőrizetre. Az antimilitáns jelző nem azt jelenti, hogy a határőrizetben részt vevő rendvédelmi testületek belső függelmi viszonyai nélkülözték a katonai jelleget. Az antimilitánság arra vonatkozik, hogy a határok őrzése nem tartozott a haderő felügyelete alá. A határőrizetet megvalósító testületek szervezete, felszereltsége és kiképzése alapvetően eltért a haderőben rendszeresítettektől. A magyar határőrizet dualizmuskori története az antimilitáns határőrizet kialakulásának és fejlődésének az időszaka.

A magyar állam határőrizeti feladatokat ellátó rendvédelmi testületei.

A harmadik kérdés, amelyre választ kell kapnunk az, hogy milyen szervezetek vettek részt a dualizmuskori magyar határőrizetben?

Mivel a magyar határőrizet a vizsgált időszakban dinamikusan fejlődött, ezért nem egy statikus állapotot, hanem folyamatot kell szemügyre vennünk.

A kiegyezéskor a Magyar Királyság külállamokkal szomszédos határait a neoabszolutizmus államberendezkedésétől átvett és átalakított testület a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai őrizték. A határátkelőhelyeken az utasforgalom ellenőrzését a legközelebbi városok rendőrségeinek kikülönített csoportjai, az áruforgalom felügyeletét pedig a területileg illetékes vámhivatalok úgynevezett bemondó őrsei valósították meg. A határrenddel kapcsolatos teendők végzésére pedig úgynevezett szolgabírói kirendeltségeket hoztak létre. Határőrizet tehát csak a vámhatárokon valósult meg.¹⁴⁹

Kezdetben a határőrizeti teendők megoszlottak a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt testületek azaz a pénzügyőrség és a vámhivatalok, valamint – a határrendészeti teendőket illetően – a mai fogalmaink szerinti önkormányzatok, nevezetesen a vármegyék között. A dualizmus időszakában – Horvátországtól eltekintve – a Magyar Királyságban 63 vármegye, a vármegyékben pedig 438 járás működött. Erdélyre – a Partium nélkül – 15 vármegye 85 járassal esett. Összesen 8 vármegye 22 járása érintkezett a magyar-román határral. Közülük csak Krassó-Szörény vármegye magyar-román határvonallal érintkező három járása feküdt Erdély területén kívül. Ez azt jelentette, hogy a magyar-román határon 22 járási szolgabírói kirendeltség tevékenykedett.¹⁵⁰ **(I. sz. melléklet)**

Ez a rendszer azonban a Magyar Királyság külállamokkal szomszédos azon határain épült ki, ahol a katonai határőrvidék nem működött. Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság határait ugyanis az utasok és az áruk

bárhol és bármikor ellenőrzés nélkül átléphettek, ezért ezen a határszakaszon határőrizeti szervezetek telepítésére sem került sor. A katonai határőrvidék – amely korábban az Adriától Moldováig terjedően őrizte a Habsburg-birodalom határait – a kiegyezés időszakára foghíjassá vált. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc leverését követően a HABSBURG-hatalom a határőrvidék azon alakulatait amelyek a forradalom mellé álltak megszüntette.

A fennmaradó határőrvidéki alakulatok azonban – a feudális viszonyokat konzerváló zárványként – a kiegyezés után is fennmaradtak. A HABSBURG-hatalom szélsőséges körei ezekre a csapatokra – egy esetleges osztrák-magyar szembe fordulás esetén, ha a kiegyezés csődöt mondott volna – a magyar nemzet hátbatámasztására alkalmas erőként számítottak.¹⁵¹

A katonai határőrvidék 1867 utáni működése nem csupán a kiegyezés tartalmával volt ellentétes, hiszen a rendvédelem részeként a határőrizet nem a közös érdekeltsgű viszonyok, hanem a két társország belügyei közé tartozott, amit nem végezhettek a közös ügyek megvalósítására hivatott szervezetek, nevezetesen a véderő. Már az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc előtt is több ízben elismerték a HABSBURG uralkodók a határőrvidék magyar jogrendbe ütközésének a tényét, azonban a határőrvidék fennmaradását a török veszéllyel indokolták. Ezt fontosabb érdeknek minősítették mint azt hogy a határőrvidéki területek visszakerüljenek az érintett vármegyék fennhatósága alá, illetve a földbirtokosok birtokon belülrre kerüljenek. A kiegyezés utáni időben azonban a katonai határőrvidék létének a külpolitikai oka elenyészett, így az uralkodó – gróf ANDRÁSSY Gyula miniszterelnök javaslatára – 1872-ben hozzájárult a katonai határőrvidék polgárosításához. A térség visszavezetése a polgári fejlődés útjára tért magyar társadalomba ugyan több mint egy évtizedig tartott, a katonai határőrvidék szervezésének a felszámolásával azonban megszűnt az utolsó feudális zárvány a történelmi Magyarország területén. Felszámolták ugyanis a földbirtok használaton alapuló kötelező katonai szolgálatot, amely egyben adómentességet is biztosított a térségben élők számára, akik kikerülve a katonai közigazgatás hatálya alól visszatértek a polgári közigazgatás körülményei közé.¹⁵²

A Magyar Királyi Csendőrség határőrizetbe történő belépéséig a magyar határőrizetben a vezető szerep a pénzügyi tárcára hárult. A pénzügyi tárcának alárendelt szervezatként működtek (1872-től önállóan) a vámhivatalok. A Magyar Királyi Pénzügyőrség pedig 1868-tól önálló országos szervezatként tevékenykedett. A vámhivatalok ugyanis eredetileg – a neoabszolutizmus örökségeként – az adóhivatalokkal egy szervezetben látták el feladataikat.

A Magyar Királyság területét teljes egészében lefedték a Magyar királyi Pénzügyőrség legkisebb szervezeti egységei a pénzügyőr szakaszok. A pénzügyőr szakaszok tevékenységét a pénzügyőr biztosi kerületek irányították. A megyei pénzügyi biztosi kerületek munkáját pedig – a vármegyénként szer-

vezett – pénzügyigazgatóságok felügyelték. A pénzügyigazgatóságok komplex vezetési szintet alkottak, amelyek az adott vármegyében megtalálható valamennyi pénzügyi szakhatóság felügyeletét ellátták. Ebből fakadóan a vármegyében működő valamennyi pénzügyi szakhatóság szakemberei megtalálhatók voltak a pénzügyigazgatóságokban. A pénzügyigazgatóságok – valamennyi vármegyére kiterjedően – a nyolcvanas években épültek ki. A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium szervezetében azonban – a pénzügyi szakhatóságok felügyelet céljából – valamennyi pénzügyi szakhatóságnak külön szervezeti egysége működött.¹⁵³ **(II. sz. és III. sz. mellékletek)**

A Magyar Királyi pénzügyőrség fegyveres egyenruhás őrtestület volt. A testület önálló ruházattal és rangrendszerrel rendelkezett. Fegyverzetként a legénységi állománynál kardot és karabélyt, a tiszteknél pedig kardot és forgópisztolyt rendszeresítettek. A legénységi állomány – amely a haderő altiszti karának jellegével bírt – rangjai a vigyázó, fővigyázó és a szemlész volt. A tiszti állomány rangjait pedig az albiztos, biztos és főbiztos alkotta. A legénységi rangokat ezüst, a tiszti rangokat pedig arany csillagrózsácskával jelölték.¹⁵⁴

Az Osztrák-Magyar Monarchiában a rangok jelölésének egységes rendszere alakult ki. A flotta kivételével a katonák rangjukat csillaggal jelölték. A nem katonai állományú, de fegyveres polgári testületnél fegyveres szolgálatot ellátók rangjait csillagrózsácskával, az egyenruhás testületeknél fegyver nélküli szolgálatot teljesítők rangjait pedig rózsácskával jelölték. Az altisztek ezüst a tisztek pedig arany változatot viseltek.¹⁵⁵

A pénzügyőrséghez jelentkezőket 4 év szolgálat után véglegesítették. Ezt az időt a legénységnél próbaszolgálatnak, a tiszteknél gyakornoki időnek nevezték. Kezdetben – a legénység esetében – nem volt felvételi követelmény az írni és olvasni tudás, valamint a négy számtani alapművelet ismerete. Az újonnan felvételt nyert pénzügyőrök szakmai ismeretekkel történő felvértezése verbális úton valósult meg. A pénzügyőri szolgálat ellátásához szükséges ismeretek jelentős részét – hasonlóan a korabeli rendőr legénység szakmai felkészítéséhez – a fiatal pénzügyőrök, a nagyobb tapasztalattal rendelkező társaik mellett eltöltött szolgálatellátás során, a gyakorlatban sajátították el.

A nyolcvanas években azonban létrehozták a pénzügyőrség központi újonc iskoláját. Ezt követően az újonnan felvett pénzügyőrök a 6 hónapos időtartamú újonc iskola eredményes elvégzése nyomán láthattak el szolgálatot. Az újoncok felkészítésének időtartama folyamatosan bővült, amely a második világháború időszakára már elérte az 1 évet. Az újonc iskolára értelemszerűen azok kerülhettek, akik tudtak írni és olvasni, valamint ismerték a 4 számtani alapműveletet. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy elemi iskolai végzettséggel rendelkeztek. Az idősebb állomány körében azonban továbbra is megtalálhatók voltak az analfabéták is, bár arányuk a nyugdíjazásokkal fo-

lyamatosan csökkent. Véglegesen azonban csupán a világháború időszakára szűnt meg az analfabétizmus a legénység körében. Tisztek esetében a testületbe való belépés előfeltétele az érettségi volt. Szakmai felkészítésüket a gyakornoki idő kezdetén kapták meg. A testületnél magasabb rendfokozatba az előírt szakmai tanfolyam eredményes elvégzése nyomán lehetett lépni, amelynek – a kezdőrangok kivételével – előfeltétele volt az alacsonyabb rangban eltöltött megfelelő mennyiségű szolgálati idő.¹⁵⁶

Azok a pénzügyőr szakaszok, amelyeknek a működési területe érintkezett a magyar-román, illetve a magyar-szerb határral – a szokásos teendők mellett – ellátták a zöldhatárőrizeti feladatokat is. A XX. század elején a törtenelmi Magyarország 63 vármegyéjében pénzügyigazgatóság, irányításukkal pedig 202 biztosí kerület, az alárendeltségükben továbbá 569 szakasz működött. Közülük – Horvátország területét figyelmen kívül hagyva – 10 pénzügyigazgatóság működési területe rendelkezett vámhatárral. Ezek voltak a Bezsterce-Naszód (viszonylag rövid határszakasszal), Csík, Háromszék, Brassó, Fogaras, Szeben, Hunyad, Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyék pénzügyigazgatóságai. Torontál, Temes és részben Krassó-Szörény vármegyei pénzügyigazgatóságok kivételével a magyar-román határvonallal érintkezett a működési területük.¹⁵⁷

Az áruforgalom ellenőrzését a vámhivatalok látták el. A magyar vámhivatali rendszer – miután elvált az adóhivaltól – a nyolcvanas években alakult ki. A vámhivatalok fő és mellékvámhivatalokra oszlottak. Mindkét kategóriában megkülönböztettek első- és másodosztályú vámhivatalokat. A különböző szintű vámhivatalokat az eljárási hatáskörük különböztette meg egymástól. Az első osztályú fővámhivatalok rendelkeztek a legkiterjedtebb hatáskörrel. Ezek a hivatalok fegyver és lőszer vámkezelésének a jogosultságával is rendelkeztek.¹⁵⁸ **(IV. sz. melléklet)**

A Magyar Királyság területén 24 fővámhivatal és 28 mellékvámhivatal működött. Közülük a magyar-román határ irányában fejtették ki elsősorban a tevékenységüket az aradi, a brassói, a felsőtömösi, a kolozsvári, az orsovai és a nagyszebeni fővámhivatalok, valamint az almásmezői, alsótöröcsvári, bodzai, brázai, csík-gyimesi, dusi, felsőtöröcsvári, ósánci, predeáli, tölgyesi, úzvölgyi és vulkáni mellék-hivatalok. Az 52 magyarországi vámhivatal közül az erdélyi határ irányában 12 vámhivatal működött.¹⁵⁹ **(V. sz. melléklet)**

A vámhivatalok alárendeltségében működtek a bemondó őrsök. A bemondó őrsöket a határátkelőhelyekre telepítették. Feladatukat a vámköteles és a vámmentes áruk szétválasztása, az elvámolatlan termékek vámhivatalhoz irányítása alkotta.¹⁶⁰

A vámhivatalnokok ugyan rendelkeztek formaruhával, sőt a díszegyenruhájuk tartozékát képezte a kard is, azonban nem alkottak fegyveres testületet. Tisztségviselőként látták el feladataikat. A vámhivatalnokokat lőfegyverrel nem szerelték fel.¹⁶¹

Vám-tisztviselőnek azok jelentkezhettek, akik érettségivel rendelkeztek. A vámhivatalnokok gyakornoki ideje megegyezett a pénzügyőr tisztekével. A gyakornoki idő alatt kellett a gyakornokoknak a gyakornoki vizsgát letenniük. A gyakornok vizsga eredményes letétele nyomán lehetett a gyakornokot véglegesíteni. A vám-tisztviselők vám-segéd-tiszt, vám-tiszt és vámfőtiszt rangban látták el szolgálati feladataikat. Valamennyi vám-tiszt rang eléréséhez – a megelőző rangban előírt szolgálati idő letöltése nyomán külön vizsgát kellett eredményesen letenni. A vám-tisztek vámszedő, ellenőr, pénztáros, raktárgondnok és vámhivatal vezetői beosztásokat tölthettek be. Az első- és másodosztályú fő- és mellékvámhivatal vezetői beosztásokhoz azonban különálló vizsgákat is le kellett tenni az arra aspirálóknak. A vámhivatalnokok munkáját úgynevezett segéd-személyzet segítette, akiknek a létszáma a vámhivatal besorolásától és forgalmától függött. A segéd-személyzetet – a központilag meghatározott keret terhére – a vámhivatali vezető alkalmazta meghatározott időre. A segéd-személyzet a fizetésén kívül csupán munkaruha ellátmányban részesült.¹⁶²

A vámhivatalok ugyan annak a pénzügyigazgatóságnak az alárendeltségébe tartoztak – hasonlóan a vármegyében működő más pénzügyi szakhatóságokhoz – amelynek a működési területén helyezkedett el a vámhivatal, azonban szakmai felügyeletüket a Magyar Királyság teljes területére kiterjedő hatáskörrel a budapesti fővámhivatal vezetője látta el, aki közvetlenül a pénzügyminiszternek volt alárendelve miniszteri tanácsosi címmel.¹⁶³

Vámügyekben országos hatáskörű szervezet a vámügyi tanács is működött, melyet az 1890. április 11-ei minisztertanácsi határozat alapján hoztak létre. A vámügyi tanács vám- és tarifaügyekben véleményezési jogkörrel rendelkezett azokban az esetekben, amikor a kereskedelmi miniszter – az illetékes miniszterekkel egyetértésben – valamely ügyet a tanácshoz utalt. A vámügyi tanács elnöke a kereskedelmi miniszter volt. Az elnökhelyettest az elnök kérte fel. Rajtuk kívül a vámügyi tanács létszáma 21 fő volt. A tanács tagjai sorába, tagot delegált a pénzügyi-, a kereskedelemügyi-, a földművelésügyi- és a belügyminiszter. A minisztériumokon kívül – a kereskedelemügyi miniszter felkérésére – gazdasági-, kereskedő- és ipartestületek is küldtek képviselőt a tanácsba.¹⁶⁴

Kezdetben tehát a dualizmus időszakában a határőrizet három klasszikus teendőjét a zöldhatárőrizetet, a határforgalom ellenőrzését és a határrendészeti teendőket három külön szervezet látta e. A zöldhatárőrizetet a pénzügyőrség, a határforgalom ellenőrzést a vámhivatalok (áruforgalom) és a kikülönített rendőri csoportok (személyforgalom), valamint a határrenddel kapcsolatos tevékenységet a szolgabírói kirendeltségek végezték.

A Magyar Királyi Csendőrség 1891-ben lépett be a határőrizetbe.¹⁶⁵ **(VI. sz. és VII. sz. mellékletek)** A Magyar királyi Csendőrség Magyarország legsikeresebb rendvédelmi testülete volt.¹⁶⁶ Az 1881-ben felállított 12 000

fős szervezet a polgári fejlődés igényeinek megfelelő, európai színvonalú rendet teremtett vidéken.¹⁶⁷ A megalakulás és a háború éveit leszámítva – amikor még ideiglenesen honvédekkel töltötték fel a hiányzó csendőr létszámot, illetve a frontra vezényelt csendőrök helyett a rendvédelemben járattalan póttartalékosokkal töltötték fel a testületet – a Magyar Királyi Csendőrség büntfelderítési mutatói 90 % körüliek voltak. A Magyar Királyság vidéki területein – többszöri sikertelen kísérletek után – a kiegyezés után először a csendőrségnek sikerült először rendet teremtenie.¹⁶⁸ A városokban önkormányzati rendőrségek működtek, bár számos város élt azzal a lehetőséggel, hogy – térítés ellenében, elsősorban a külterületére kiterjedően – a csendőrséget kérje fel a rend fenntartására.¹⁶⁹

A Magyar Királyi Csendőrség katonailag szervezett őrtestület volt. A korabeli szóhasználat szerint a katonailag szervezett szóösszetétel azt jelentette, hogy a testületen belüli függelmi viszonyok katonaiak és a személyi állomány katonának minősült, katonai rendfokozatot viselt. Ebből fakadóan a csendőrök személyi ügyeit a honvédelmi tárcánál intézték. A testület azonban a belügyi tárcsa fennhatósága alá tartozott minden tekintetben (szakmai irányítás, a működés anyagi fedezete stb.)¹⁷⁰

A Magyar Királyi Csendőrséghez ép és egészséges, írni-olvasni tudó, a 4 számtani alalművellet ismerő jelentkezőket vettek fel, akik a sorkatonai szolgálatukat már letöltötték és őket a parancsnokuk kedvezően minősítette. A próbaidő 3 év volt, mely során az alapfelkészítés tanfolyamán sikeres vizsgát kellett tenniük. A próbaidő eredményes letöltése után véglegesítették a csendőröket a testületnél. Az alapfelkészítésben részesültek járőrtársi beosztást tölthettek be. A csendőröknek beszélniük kellett azt a nyelvet is, amelyet a szolgálati helyükön a lakosság anyanyelvként beszélt. A járőrvezetői beosztás betöltésének az előfeltétele újabb tanfolyam sikeres elvégzése volt, amelyet a próbaidőt követő 10 éven belül kellett teljesíteni. A huzamos szolgálati idővel és kiváló minősítéssel rendelkezők jelentkezhetek őrsparancsnok képző tanfolyamra, melynek sikeres elvégzése nyomán – üresedés esetén – voltak kinevezhetők a legmagasabb legénységi beosztásba az őrsparancsnok tisztségre. A csendőr legénység a haderő altiszti karának a jellegével bírt a pénzügyőrségi legénységhez hasonlóan. A csendőr tisztek a Ludovica Akadémia diplomájával rendelkeztek. A csendőr legénység kiképzését központi kiképző bázison valósították meg 1909-től. Nagyváradon nyílt meg a nagyváradi csendőr tisztképző és altiszti iskola. A képzési idő kezdetben 6 hónap volt, amely fokozatosan – több évtizeden keresztül – gyarapodott 1 évre.¹⁷¹

A Magyar Királyi Csendőrség szervezete alapvetően egyvonalas és többszintű volt, bár a testület rendelkezett szakágakkal is, mint például a táborig csendőrség, vagy a határszéli csendőrség. A testület alapszervezeti egysége az őrs volt. Az őrsök működési területe lefedte a történelmi Magyarországot tel-

jes vidéki területét. Általában 3–6 őröt irányított 1 szakaszparancsnokság. 4–8 szakaszparancsnokságot pedig 1 szárnyparancsnokság irányított. A szárnyparancsnokságok működési területe több vármegyére terjedt ki. 6–8 szárnyparancsnokság tartozott 1 kerületparancsnokság alárendeltségébe. A kerületek működési területe országresznyi volt. Eredetileg 6 csendőrkerület működött az országban. 1903-ban azonban 3 további csendőrkerület felállítását határozták el. Végül is azonban a világháború kitöréséig csupán két új csendőrkerület felállítására került sor. A csendőr őrök hatósági területe több falut foglalt magába. Az őr működési területének meghatározása során figyelembe vették a terület nagyságát, a lakosság számát, a bűnügyi fertőzöttséget, a terep domborzatát és fedettségét, továbbá a közlekedési hálózat jellegét, valamint a populáció összetételét.¹⁷² (VIII. sz. melléklet)

1981-ben a Magyar Királyi Csendőrség szervezeti keretében – szolgálati ág jelleggel – létrehozták a határszéli csendőrséget, amelyet az első világháborúig több ízben is megerősítettek, általában az őrök és a legénység számának a gyarapításával. Az új szolgálati ágot a Magyar Királyi Csendőrség azon kerületeinél alakították ki, melyek működési területe érintkezett a vámhatárokkal.¹⁷³

A határszéli csendőr őrök a közbiztonsági teendők mellett látták el a határőrizeti feladataikat, amely alapvetően a zöldhatár őrzéséből állt. A határszéli csendőr őrök az úgynevezett kikülönített törzstisztek közvetlen irányítása alá tartoztak. A kikülönített törzstiszteken keresztül érvényesült a kerületparancsnokság irányítása. A törzstiszt mellé 1 fő századost segédtsztként, 1 őrmestert iroda segédként és egy polgári irodaszolgát is rendszeresítették. A törzstisztek székhelyeinek kijelölésekor is érvényesült továbbá azon alapelv, hogy a parancsnokság székhelyeinek településén csendőr őr is működjön. Ezért vagy a parancsnokságot telepítették olyan településre ahol működött csendőr őr, vagy pedig az őrök diszlokációját szervezték át oly módon, hogy a parancsnokság székhelyére is jusson őr. Az ország belsejében szolgálatot ellátó csendőr őrökhöz képest tehát a határszéli csendőr őr esetében a szakasz- és szárnyparancsnokságok kiestek. A határszéli csendőrség speciális szervezeti eleme volt az úgynevezett nyári őr. A nyári őrök a hó elolvadása és leesése közötti időszakban működtek a Kárpátokon átvezető ösvények lezárása céljából. Tavasszal az anyaőr személyi állományának egy része a szükséges felszereléssel felköltözött a nyári őrre. Őzig itt teljesítettek szolgálatot. A nyári őrök minden tekintetben az anyaőr irányítása alatt álltak, ellátmányukat is innen szállították fel számukra. A nyári őr tagjai szolgálatukat az őr közelében látták el.¹⁷⁴ (IX. sz. és X. sz. melléklet)

A dualizmuskori magyar határőrizetbe legkésőbb a Magyar Királyi Hátrendőrség lépett be. A testületet határőrizeti feladatok ellátására hozták létre, más jellegű szolgálati tevékenységet nem is kellett végeznie. Az egyetlen rendvédelmi testület volt, amelynek alapfeladatát alkotta a határőrizet. A

határőrizeti feladatokat ellátó többi rendvédelmi testület más rendvédelmi teendői mellett teljesített határőrizeti szolgálatot a határ mentén elhelyezkedő alakulatai által.¹⁷⁵

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése 4 lépcsős volt, bár a határrendőr őrségek csak 1908–1912-ig működtek. A határrendőr őrségek a határrendőr kirendeltségek alárendeltségébe tartoztak. A határrendőr kirendeltségeket pedig a határrendőr kapitányságok irányították. A kapitányságok országos szintű irányítását pedig a belügyi tárca szervezetében létrehozott határrendőr osztály látta el. A magyar-román határon 4 határrendőr kapitányság és 9 határrendőr kirendeltség működött.¹⁷⁶ **(XI. sz. melléklet)**

Összességében tehát a Magyar Királyság rendvédelmi testületei közül a pénzügyőrség, a határszéli csendőrség és a határrendőrség vett részt az ország vámhatárainak az őrzésében. A pénzügyőrség, határszéli csendőrség és a határrendőrség vámhatáron szolgálatot teljesítő személyi állományának mintegy kétharmada a magyar-román, míg egyharmada a magyar-szerb határon teljesített szolgálatot. A román-magyar határon összesen 22 határátkelőhely működött.¹⁷⁷ **(XII. sz., XIII. sz. és XIV. sz. mellékletek)**

A magyar állam határainak őrzésében azonban nemcsak a fegyveres rendvédelmi testületek vettek részt. A vámhatárokkal érintkező járások úgynevezett szolgabírói kirendeltségeket is működtettek, amelyek hatáskörébe a határrend tartozott. A szolgabírói kirendeltségek azonban a határrendőrség felállításával megszűntek, feladataikat a határrendőr kapitányságok és kirendeltségek vették át.¹⁷⁸

A határőrizeti feladatok ellátásában részt vettek még a XIX. század utolsó negyedében kiépülő állami állatorvosi rendszer részeként működő vesztetintézetek is, amelyeket a századfordulótól belépő állomásnak neveztek. Az állami állatorvosi rendszer a földművelésügyi tárca felügyelet alá tartozott. Az állami állatorvosi rendszer kiépülésének és működésének döntő szerepe volt az egészséges és ezáltal piacképes magyarországi állatállomány kialakításában. Az ország területét 3 állatorvosi felügyelőségre osztották: a pozsonyira, a budapestire és a kolozsvárra. A felügyelőségeket kerületekre osztották, amelyek hatósági területe általában egy vármegyére terjedt ki. A vármegyékben pedig járásonként működött 1 állami állatorvos.¹⁷⁹

A belépőállomások élén állatorvos állt, melyet a szükséges néhány fős asszisztencia támogatott feladata ellátásában. A belépőállomásokat a határátkelőhelyekre telepítették. A forgalmas határátkelőhelyeken működő belépőállomásokon két állatorvost is foglalkoztattak, belépőállomás vezető és vezetőhelyettesi beosztásban. A belépőállomásokon dolgozó állatorvosok a járási állatorvosokkal azonos besorolásba kerültek állami hierarchiában. Annak a járásnak az állatorvosával, amelyik járás területén feküdt a belépőállomás, a járási és a belépőállomási állatorvosok egyaránt helyettesítették egymást. A belépőállomási állatorvosok azonban nem a területileg illetékes me-

gyei állatorvosi kerület alárendeltségbe, hanem az állatorvosi felügyelet közvetlen alárendeltségébe tartoztak. Az erdélyi belépőállomások a kolozsvári felügyelőség irányítása alatt álltak.¹⁸⁰ (XV. sz. melléklet)

A mezőgazdasági termékek ellenőrzése, a fertőző állatbetegségeknek az ország területére történő bejutása megakadályozására hivatott vesztegintézetek, illetve belépőállomások mellett humán belépőállomások is működtek egy-egy orvos irányításával és a szükséges asszisztenciát ellátó személyzet segítségével. A humán belépőállomások feladatát a fertőző emberi betegségek Magyarország területére való bejutásnak megakadályozása alkotta. A humán belépőállomásokat – a vesztegintézetekhez hasonlóan – a határátkelőhelyekre telepítették. A humán belépőállomások az állami népegészségügyi és járványügyi rendszer részét alkották. Kiépítésükre a XX. század kezdetén került sor.¹⁸¹ (XVI. sz. melléklet)

A magyar közigazgatási szakhatóságok azonban – a határforgalom ellenőrzésében való részvétel mellett – a zöld határ őrzetében is részt vettek a vámhatárok menti rendőrigazgatási személyzet által. A Magyar Királyságban a középkorig visszanyúlóan kiemelt figyelmet fordítottak az erdőkre. A kiegészítés nyomán alapjaiban rendezték a témakört. Tisztazták a tulajdonviszonyokat. A feudális eredetű erdőhasználati jogokat az állam megváltotta és az érintett erdőket a községek tulajdonába adta. Összesen hétféle erdőtulajdon létezett. Állami erdők a központi államhatalom, illetve valamely szervezete birtokában. Az önkormányzati tulajdonú erdők, általában a községek tulajdonában. Egyházi erdők az egyházak tulajdonában. A hitbizományok egy részéhez is tartoztak erdők. Gazdasági társaságok is részesedtek erdőtulajdonban. Természetesen magánszemélyek is rendelkeztek erdőkkel. Az erdőtulajdonok rendezését követően, definiálták az erdőkihágásokat, majd megállapították az erdőművelés szervezeti kereteit, továbbá őrzésük és védelmük lehetőségeit, valamint létrehozták az erdészeti szakhatóságokat. Az erdőkkel kapcsolatos szabályozásokat elődeink 1879-ben foglalták törvénybe.¹⁸²

Az erdőhatóságoknak – az erdőterület nagyságától függően, a törvényben meghatározott számú – szakképzett személyzetet kellett állandóan foglalkoztatni, 3 000 holdanként legalább 1 fő erdőmérnök foglalkoztatása volt kötelező, akit általában erdőtisztnek neveztek. A kisebb erdőbirtokosok pedig erdőmérnökkel szerződhetek állandó szaktanácsadásra. Az erdőmérnökök felügyelete alatt álltak az erdőgazdasági segédszolgálatot ellátták. Őket általában alerdészek hívták. Az alerdészek csoportjába tartoztak a főerdőőrök, erdőőrök, vadászok. Őket egyes vidékeken erdőmesternek, lövőmesternek, vagy erdőkerülőnek is nevezték. Az erdőgazdasági segédszolgálatot ellátókat 1 000 holdanként voltak kötelesek foglalkoztatni az erdőtulajdonosok. Az erdőtulajdonosok mulasztása esetén az állam – a tulajdonos költségére – pótolta a hiányzó személyzetet. Az erdőmérnököknek az erdészeti egyetem diplomájával, az erdészeti segédszolgálatot ellátóknak pedig az er-

dőőri vagy vadőri szakiskola elvégzését bizonyító erdőőri, illetve vadőri szakvizsgával kellett rendelkezniük. Ez a képesítési követelmény azonban az újonnan felvettekre vonatkozott. Azok, akik már munkában álltak nyugdíjazásukig végezheték feladataikat. Az erdőbirtokosoknak azonban nem csak szakszemélyzetet kellett foglalkoztatniuk, hanem a törvény azt is előírta számukra, hogy úgynevezett üzemterv szerint gazdálkodjanak az erdőben. Az üzemtervet pedig az állami erdőhatóság hagyta jóvá és ellenőrizte a végrehajtását. A kicsiny erdőbirtokkal rendelkezőknek ésszerű gazdálkodása érdekében erdőhatósági társulást kellett létrehozniuk.¹⁸³ Azoknak az erdőbirtokosoknak az erdejét, akik az üzemtervtől eltértek az állami erdőhatóságok saját művelés alá vonta, melynek haszna természetesen a mindenkori tulajdonost illette. A tulajdonosok kezelésébe akkor kerülhetett vissza az erdő, ha az erdőhatóságok által kifogásoltakat kijavították.

A rablógazdálkodás megelőzése, az erdők elhanyagolásának lehetetlenné tétele érdekében, az erdővagyon felügyeletének biztosítása céljából a magyar állam létrehozta az országos erdőhatósági rendszert. Az erdőhatóság az erdőket felmérte és figyelemmel kísérte. Az erdőket osztályozták, azokról törzskönyvet is vezettek. Az erdőhatóság felelős volt a hatósági területén fekvő erdők állapotáért. Járásonként erdőgondnokságok, megyénként erdőigazgatóságok, több megyére kiterjedően pedig erdőfelügyelőségek működtek. Az erdőhatóságok munkatársai erdőmérnökök lehettek. Ők – ellentétben az erdőtulajdonosok által alkalmazottakkal – állami szolgálatban álltak. Az erdőtulajdonosok és a közérdek közötti összhang érdekében Országos Erdőigazgatási Tanácsot is létrehoztak. A tanács tagjait a földművelésügyi miniszter kérte fel három évre a törvény által meghatározott számban az Országos Erdészeti Egyesület, a Mezgazdasági Kamara és az Országos Erdészeti Gazdasági egyesület által javasoltak közül. Az egyesületek kizárólag olyan személyeket javasolhattak, akik legalább két évtizedes gyakorlattal rendelkeztek.¹⁸⁴ **(XVII. sz. melléklet)**

Az erdőhatósági munkakörbe kinevezni, illetve erdőgazdasági segéd-szolgálati teendők ellátására az erdőbirtokosok kizárólag olyan személyeket alkalmazhattak, akik – a törvényben előírt szakmai képesítés mellett – erkölcsi bizonyítvánnyal bizonyítani tudták fedhetetlen erkölcsösségüket és a 20. életévüket betöltötték, továbbá magyar állampolgárok voltak. Az erdőszeti segéd-szolgálatot ellátók számára kötelezővé tették a vármegyéenként létrehozott Erdészeti Segéd-szolgálati Szervezeti-i tagságot. E szervezetek tagjai számára – a földművelésügyi miniszter mintaszabályozásában foglaltaknak megfelelően – az erdőfelügyelőségek szabályozták a szolgálati és nyugellátási rendjüket, melyet a foglalkoztató erdőbirtokosaik kötelesek voltak betartani.¹⁸⁵

A Magyar királyságban több foglalkozás volt, amelynek a gyakorlóí családtagjaikkal a rájuk bízott területen laktak a foglalkoztatóik által biztosí-

tott szolgálati lakásban és a felügyeletük alatt álló műtárgyakat, illetve terepszakaszokat őriztek, karbantartottak, a kisjavításokat végrehajtását irányították. Ide tartoztak például a gátörök, vasúti pályaörök és az erdészet terén foglalkoztatottak is. E foglalkozások gyakorlóit a foglalkoztatók formaruhával és lőfegyverrel is ellátták. Ők képezték a magyar törvénykönyvben a közhatósági személy fogalmát. A közhatósági személyek joga volt – nem csupán a rá bízott vagyontárgy őrzése, hanem az észlelt bűncselekmények elkövetőinek az elfogása is. Ebből a célból fegyverhasználati joguk is volt. Elfoghattak személyeket, lefoglalhattak eszközöket, például fatolvajok illegális fakivágás során használt szerszámaikat stb. A személyeket és eszközöket azonban haladéktalanul át kellett adni az értesítésükre megjelenő területileg illetékes rendvédelmi testületek járőreinek további intézkedés céljából.¹⁸⁶

Ebbe a feladatkörbe illeszkedett a vámhatárok menti erdészeti személyzet azon kötelezettsége, hogy az általuk ismeretlen és gyanúsán viselkedő személyeket feltartóztassák, igazoltassák és ha tiltott határátlépés gyanúja felmerült a határőrizeti szervezetek számára átadják. A közhatósági jogú személyek jogköréből fakadóan e tevékenységben kizárólag azok vehettek részt, akik – a szakmai, erkölcsi stb. feltételeknek való megfelelésen túl – eredményesen részt vettek a közhatósági jogkört gyakorlók számára előírt tanfolyamon. A tanfolyam végén letett sikeres vizsga nyomán váltak felelősségteljesítővé, amely a foglalkoztatásuk előfeltétele volt.¹⁸⁷

Kutatásaim során nem talákoztam olyan írásos emlékekkel, illetve feldolgozással, amely számszerűsítve tartalmazta volna a dualizmus időszakában a Magyar Királyságban a fegyverrel felszerelt közhatósági jogú személyek létszámát. A törvényi szabályozásokból fakadóan egyszerűen megbecsülhető ez a létszám. A gátak hosszúságát figyelembe véve 4 000 fő gátőr, a vasúti pályahosszakból adódóan pedig 5 500 fő pályaőr, az erdők kiterjedése alapján pedig 25 000 fő erdőmérnök és erdészeti segédszolgálatot ellátó személy, végül pedig a települések számát tekintetbe véve mintegy 15 000 fő mezőőr teljesíthetett szolgálatot az országban, azaz összesen csaknem 50 000 fő. Ez a létszám a duplája volt 12 000 fős Magyar Királyi Csendőrség és az összességében ugyancsak 12 000 fő körüli létszámmal rendelkező magyarországi rendőrségek összesített létszámának. A határőrizeti feladatok ellátásához azonban – földrajzi elhelyezkedésükből fakadóan – csupán a határok menti erdőségek személyzete és a határszéli települések mezőőrei nyújtottak segítséget. A magyar-román határ közelében terülhetett el becslésem szerint az ország erdővagyonának 15 %-a. Ebből fakadóan pedig az erdőszemélyzet 15 %-a is itt teljesíthetett szolgálatot, nevezetesen mintegy 3 750 fő. E létszámot gyarapították minden bizonnyal a magyar-román határvonallal rendelkező települések mezőőrei. Összesen 22 járás rendelkezett magyar-román határral. Járásonként átlagosan 5 települést számolva határvonallal rendelkező településnek és településenként egy fő mezőőrt figyelembe véve, a ma-

gyar-román határ őrzéséhez 110 fő körüli mezőőr nyújtott segítséget. Összességében tehát 3 750 fő erdészeti személyzet és 110 fő mezőőr, azaz 3 860 fő fegyveres közhatalósági jogú személy segítette a határőrizeti feladatok ellátását megvalósító rendvédelmi szervezetek tevékenységét a magyar-román határon.

A magyar-román határon tehát mintegy 400 fő pénzügyőr – a 4 572 főnyi pénzügyőrség 8,75 %-a – 100 fő vámisztviselő – a mintegy 300 főnyi teljes vámhivatali tisztviselői létszám $\frac{1}{3}$ -a –, 1 000 fő csendőr – akik a 12 000 fős csendőrség létszámának 8,3 %-át alkották –, 190 fő határrendőr – akik a 480 fős határrendőrség 39,5 %-át tették ki –, 30 fő humán orvosi és 30 fő állatorvos teljesítettek szolgálatot. Összesen tehát 1 590 fegyveres és 160 fegyver nélküli munkatárs, azaz összességében 1 696 fő őrizte a magyar-román határt. Ebbe a létszámba a vámhivatali segédszemélyzetet és a humán, illetve állatorvosi asszisztenciát nem számolom bele. A magyar-román határ őrzése valamely részfeladatának teendőit élethivatásszerűen gyakorlók munkáját 3 860 fő fegyveres közhatalósági jogú személy segítette. Figyelmem kívül hagytam továbbá a szolgabírói kirendeltségeket is, mivel tevékenységüket a határrendőrök vették át. Első látásra tehát úgy tűnhet, hogy a magyar-román határt – a segítő létszámot is figyelembe véve – összesen 5 556 fő őrizte, ellátva a határőrizeti, határforgalom-ellenőrzési és a határrend-betartási teendőket is. Ez ugyan igaz, azonban a kép ennél árnyaltabb, amely a korabeli határőrizeti metodika megismerése nyomán válhat teljes egészében egyértelművé.

A magyar határőrizeti metodika.

A negyedik kérdés amire választ kell kapnunk, hogy milyen volt a határőrizeti metodika lényege?

A dualizmus-kori Magyar Királyságban nem törekedtek arra, hogy a határőrizeti teendőket, vagy annak döntő többségét egy szervezetre bízák. E helyett a rendvédelmi testületek határmenti alakulataira bízta olyan részhatárőrizeti teendőket, amelyek a testület alapfeladataival többé-kevésbé összhangban álltak.¹⁸⁸

A korabeli határőrizet megismerése szempontjából lényeges, hogy a Magyar Királyság államhatárainak csak kisebb szakaszát a magyar-román és a magyar-szerb határt őrizték. A Magyar Királyság és az Osztrák Császárság közös határa ugyanis az Osztrák-Magyar Monarchia belső határa volt, ahol személyek és áruk bárhol, és bármikor szabadon léphettek át a határt. Csúpn az Osztrák-Magyar Monarchia külső határai képeztek vámhatárt. Ezen külső határokról pedig a két társország a rá eső részt önállóan őrizte.¹⁸⁹

A magyar törvények lehetővé tették, hogy az ország határait mindenki utiokmány nélkül, szabadon átléphesse. Ez volt az alaphelyzet, hogy kiknek volt szüksége mégis utiokmányra az alaphelyzettől eltérően azt külön jog-

szabályban határozták meg. Külföldi állampolgárok számára a belügyminiszter abban az esetben írhatott elő útlevel-kötelezettséget, ha az illető országa a magyar állampolgárok számára is kötelezővé tette az útlevelet az állam területére való belépéshez. A magyar állampolgárok szabadon léphették át a határt, azonban a kötelező katonai szolgálatot töltők, a jogerősen elítéltek csak külön engedéllyel léphették át a határt, kiskorúak pedig csak felnőtt kísérettel. Ezen előírásoknak azonban csupán a magyar-román és a magyar-szerb határon volt jelentősége mert ezeken a határszakaszokon volt határellenőrzés.¹⁹⁰

Mivel a Román Királyság és a Szerb Királyság útlevelkötelezettséget írt elő az ország területére lépő külföldi állampolgárok számára, ezért magyar részről is előírták a román és a szerb alattvalók számára a Magyar Királyság területére lépéshez az útlevelkötelezettséget. A román törvények ugyan a vízumot is előírták, azonban ezt a román hatóságok nem igényelték. Európában egyébként csupán a Török Birodalomban, illetve az Orosz Birodalomban volt vízumkötelezettség. Ebbe a két országba azonban oly kevesen utaztak, hogy a magyar lakosság számára szinte ismeretlen volt a vízum fogalma. Európa államaiba általában szabadon lehetett utazni. A legtöbb országba ehhez még útlevel sem kellett. Az útlevel általában akkor vált szükségessé, ha a célországban a magyar állampolgár olyan tevékenységet szeretett volna folytatni – például tanulmányok – amelynek az engedélyhez kötöttsége miatt szükség volt vízumra, amelyhez pedig útlevel is kellett. A romániai és a szerbiai előírásokból fakadóan a magyar-román és a magyar-szerb határ nem csupán vámhatár volt, hanem egyben útlevelköteles határszakasz is.¹⁹¹

Mai szemmel nézve is rendkívül liberális szemléletmóddal kezelték a határforgalom kezelését. A magyar határőrizeti szervezetek utasításba kapták, hogy akkor is át kell engedni a határon a határátlépésre jelentkezőket, ha ugyan nincs náluk az utiokmányuk, azonban a határőrizeti testületek munkatársai látásból ismerik és emlékeznek arra, hogy az illetőnek van útlevele. A határállomásokon szolgálatot teljesítő és a határőrizetben részt vevő rendvédelmi testületek családtagjai és háztartási személyzetük tagjai, valamint a vasúttársaságok alkalmazottai, családtagjaik és háztartási alkalmazottaik utiokmány nélkül átmehettek a határ túloldalán lévő szomszédos településre. Mindkét oldal érintett háziasszonyai bevásárlásaik egy részét általában a szomszédos ország legközelebbi piacán valósították meg. A vasúti személyzet határmenti szabad mozgáslehetőségei az államközi vasúti egyezmények részét alkották.¹⁹²

A dualizmus kori Magyar Királyságban határőrizet – annak részeként a határforgalom-ellenőrzés – a magyar-román és a magyar-szerb határon valósult meg. Erről a két határszakasról, illetve a kiállított útlevelekről állnak rendelkezésre statisztikai adatok. A statisztikai adatgyűjtést azonban 1898-ban kezdték el. A szerbiai adatok pedig már azért sem lehetnek pontosak,

mert 1910 és 1913 között a szerbek útlevél nélkül léphették át a határt. A kivándorlási statisztikák esetében még bizonytalanabb a helyzet annak ellenére, hogy a nagy hajóstársaságok viszonylag pontos utaslistát vezettek. A rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint a magyar-román határállomások kevésbé voltak forgalmasak, mint a szerb-magyar határállomások. A legnagyobb forgalmat a zimonyi határállomás bonyolította le, ezt követte az orsovai, majd a predeáli. Predeálon közúti és vasúti forgalom is volt. Az erdélyi határállomások közül – a forgalom sűrűsége tekintetében – a predeáli után a sósmezői, a verestoronyi és a gyergyótölgyesi határátkelőhely következett. Zimonyon haladt keresztül a konstantinápolyi vonat, amely összekötötte Magyarországot a Balkán államaival, illetve sokat számított Nándorfehérvár, (illetve Belgrád) közelsége is. Ezzel szemben a magyar-román határon működő határállomások döntően a Román Királyságba irányuló forgalmat bonyolították le. Budapestről Bukarestbe pedig két vasúti fővonal is vezetett a brassó–predeáli és a temesvár–orsovai.¹⁹³ (XVIII. sz. és XIX. sz. melléklet)

A magyar-román és a magyar-szerb határon azonban nem csupán útlevéllel lehetett átlépni. A dualizmus időszakában alakult ki az a kishatárforgalmi rendszer, amely – a kisantant államok gáncsoskodása ellenére – tovább élt és fejlődött a két világháború közötti időszakban megkönnyítve a határ mentén lakók határátlépését. A kishatárforgalom első szabályozására 1898-ban került sor. Az útlevélek mellett az útlevélköteles határszakaszok átléphetők voltak úgynevezett átkelési igazolvánnyal is, amelyek 15–30 napig voltak érvényesek és többszöri határátlépést tettek lehetővé, valamint úgynevezett szelvényes uttiigazolvánnyal. A szelvényes uttiigazolványok egyszeri utazást tettek lehetővé. Kiutazáskor a határállomáson a szelvényt letépték, az uttiigazolványt pedig lepecsételték. Visszatéréskor pedig az uttiigazolványt bevonták. Ugyanott kellett tehát az államhatárt átlépni a ki- és a visszautazás alkalmával is. Az egyszeri határátlépésre jogosító igazolványok 5 napra voltak érvényesek. Ezeket az egyszeri átlépésre jogosító uttiigazolványokat elvileg ugyan nem lehetett meghosszabbítani, mégis gyakran előfordult, hogy a konzulátusok szabálytalanul meghosszabbították azokat.¹⁹⁴

Nem feltétlenül jelentett egy útlevél vagy úti igazolvány egy személyt. Ezeket az okmányokat a családfő nevére állították ki és feljogosították az okmányok a családfőt arra, hogy a családtagok is vele utazzanak. 1899-től írták elő, hogy nem elegendő az uttiokmányban a családtag megnevezése és a létszám feltüntetése, hanem szerepelnie kell annak is, hogy a családfőhöz milyen viszony fűzi (feleség, gyermek) továbbá fel kellett tüntetni a családtagok nevét és korát is. Ekkor a fénykép még nem volt előírás. A kishatárforgalmi uttiokmányok kiváltására a határvonaltól számított 40 kilométeres sávban lakók voltak jogosultak és a határ túloldalán is 40 kilométer széles sávra szólt az érvényességük. Aki azonban a határt átlépte, már senki nem ellenőrizte azt, hogy milyen távolságra utazik. Gyakorlatilag mindenki kaphatott

utiigazolványt bárhol is lakott az országban, ha a határmenti 40 kilométeres sávban lévő valamely önkormányzati hivataltól azt igényelte.¹⁹⁵

Különleges elbánásban részesültek a kettős birtokosok, illetve azok akiknek a birtokán a határvonal áthaladt. A birtokok tulajdonosai és művelői – a birtokok területén belül – bárhol átléphettek a határt, de a birtok területéről a határ túloldalán elvileg csak érvényes utiokmánnyal léphettek ki. Akiknek a birtokán a határ áthaladt, illetve a határ mentén túloldali birtoktesttel rendelkeztek, terményeikkel és szerszámaikkal, valamint állataikkal – meghatározott mennyiség, illetve értékhatárig – vámmentesen léphették át a határt. A termény átszállításához azonban szükség volt a birtoklevélre állatok átléptetése esetén pedig állatorvosi igazolással kellett rendelkezni arról, hogy az állatok egészségesek.¹⁹⁶

A határforgalom döntő részét nem a távolsági, hanem a kishatárforgalom alkotta. A kishatárforgalom alapvetően gazdasági jellegű volt. A turizmus még nem vált tömegessé. Az ilyen jellegű utazásokat akkoriban csak a vagyonos rétegek engedhették meg maguknak.¹⁹⁷

A román-magyar határon azonban nem csupán az utas- és áruforgalom ellenőrzését foglalta magában a határőrizet. Az úgynevezett „zöldhatárőrzetet” kezdetben a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai önállóan, majd – a határszéli csendőrség létesítését követően – a csendőrséggel közösen végezték. A Magyar Királyi Pénzügyőrség, majd a határszéli csendőrség határőrizeti feladataikat a területi alapfeladatok végzése mellett látták el.¹⁹⁸

A Magyar Királyi pénzügyőrség korszerű a XXI. század körülményei között is helyt álló metodikát alkalmazott. Ennek a „zöldhatárőrizeti” metodikának az volt a lényege, hogy az érintett pénzügyőr csapatok személyi állományát oda és abban az időben kell koncentrálni, ahol és amikor a csempésztevékenység előreláthatóan várható volt. A Magyar Királyi Csendőrség határmenti szakaszainak az erőkoncentrációját elősegítette a terep jellege is. A határvonal által érintett Al-Duna szakasz partjai jelentős mértékben mocsarasak voltak, a Kárpátokon való átjutás pedig lényegében a szorosokra korlátozódott. Ezek zárásával a legjelentősebb csempészetet meg lehetett előzni.

Ehhez természetesen a terep ismerete mellett, jól kellett ismerni a csempészek tevékenységét is. A 2 fős pénzügyőr járőröket úgy helyezték el a terepen, hogy azok egymástól látó és halló távolságba kerüljenek. A „zöldhatárőrizet” alapelveihez tartozott, hogy az alkalmazásra kerülő pénzügyőrök között folyamatos összeköttetés jöjjön létre, mert ily módon voltak eredményesen igénybe vehetők az egyébként szemfüles csempészekkel szemben. A csempészek várható menetvonalán a pénzügyőr járőröket többvonalasan helyezték el. Ily módon, ha a csempészeknek a pénzügyőrök egyik vonalán sikerült is átjutni, a második, vagy harmadik vonalon bizonyosan fennakadtak.¹⁹⁹

Ez a módszer eredményes volt abban a tekintetben, hogy a rendelkezésre álló eszközöket és a személyi állományt a lehető leghatékonyabban alkalmazta. Felszámolta, illetve megelőzte a csempészség döntő többségét, megakadályozta a csempésztevékenység tömegessé válását. Arra azonban nem volt alkalmas, hogy a nap minden órájában és az államhatár teljes hosszában elejét vegye a csempészetnek. A csempésztevékenységet azonban sikerült korlátozni. 1912-ben a vámhatárral rendelkező pénzügyigazgatóságok (brassói, temesvári, fiumei, lugosi, székeludvarhelyi, sepsiszentgyörgyi, nagyszombati) összesen 1 418 vámjövédéki kihágást fedtek fel. Tekintettel az érintett határszakaszok hosszára és jellegére ez a szám nem tekinthető magasnak, még akkor sem, ha minden bizonnyal előfordultak olyan csempésztevékenységek is, amelyek nem kerültek a hatóságok tudomására.²⁰⁰

A Magyar Királyi Csendőrség határőrizetbe való bevonásával, 1891-től az egylépcsős magyar határőrizet kétlépcsőssé vált. Az egyik lépcsőt a továbbiakban is a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai látták el többvonalasan. A második lépcsőt pedig, a határszéli csendőrség valósította meg szintén többvonalasan.

A határszéli csendőr őrsök járőreinek a szolgálatellátása némileg eltért az ország belsejében szolgálatot teljesítő csendőröktől. Az ország belsejében járőrszolgálatot teljesítő csendőrök számára meghatározták a szolgálati időt, a menetvonalat, a menetidőt, a pihenő-, illetve figyelőhelyeket és az ott eltölthető időt. Ezzel szemben a határszéli csendőrök számára, a járőrszolgálat ellátásaik alkalmával csupán a szolgálati időt és a pihenő-, illetve figyelési pontokat határozták meg. A járőrparancsnok állapította meg a menetvonalat és menetidőt, illetve az egyes pihen- és figyelési pontokon eltöltendő időt. A járőrszolgálat hossza azonban természetesen a határszéli csendőrség tagjai számára is kötött volt, amely azonos volt a Magyar Királyi Csendőrség többi alakulatánál alkalmazottakkal.²⁰¹

A határszéli csendőrség sajátos elemei voltak a nyári őrsök. A hó elolvadása és leesése között működő nyári őrsökön szolgálatot teljesítő csendőrök szolgálatellátási metodikája nem tért el az anyaőrsökön megszokottaktól. A nyári őrsök működésének a lényege az volt, hogy ahhoz a területhez és abban az évszakban vált telepíthetővé a személyi állomány, ahol a szolgálatellátásukra a legnagyobb szükség volt. Ezáltal jóval hosszabb időt tölthettek tiltott határátlépések valószínűsíthető térségében, mintha a viszonylag távol elhelyezkedő falvakban lévő őrsobjektumból közelítették volna meg szolgálatellátásaik alkalmával a csempészsévények térségét.²⁰²

Magyarország határőrizeti teendőket ellátó testületeinek feladatköréhez tartozott az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerzésével az együttműködés. A kiegyezési törvény ugyan nem foglalkozott külön a hírszerzéssel, azonban a felderítést a hadügy részének tekintették. Ebből fakadóan pedig a közös ügyek körébe tartozott, mint a hadügy része. Az Osztrák-Magyar Monarchia

hírszerző szolgálata – az „Evidenzbureau” – a Császári és Királyi Hadsereg vezérkarának a kiegészítő részét alkotta és közvetlenül az uralkodó irányítása alá tartozott. A két társország, az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság külön hírszerző szolgálattal nem rendelkezett. Nem fő feladatként ugyan, de hírszerzéssel is foglalkozott a diplomáciai szolgálat és annak katonai része a katonai attasék is. Centrális felépítésű, önálló szolgálatként működő hírszerző szervezettel azonban az Osztrák-Magyar Monarchiában kétség kívül a haderő rendelkezett.²⁰³

A Habsburg-birodalomban a XVIII. század végéig a hadrakelt sereg magasabb parancsnokságai rendelkeztek felderítő szolgálattal. Békeidőben ezeket a szolgálatokat nem aktivizálták. BONAPARTE Napóleon alatt azonban a hírszerzés sokat fejlődött. A HABSBURG-birodalomban a XIX. században állították fel az első olyan irodát, amely a birodalom valamennyi hadserege által megszerzett információkat gyűjtötte, rendszerezte és értékelte. 1812-ben a birodalmi hadügyminisztérium mintegy 100 000 forintot tervezett a hírszerzésre. A XIX. század negyvenes éveiben HESS altbgy. a Habsburg-haderő vezérkari főnöke hozta létre a vezérkar alárendeltségébe tartozó és békeidőben is működő nyilvántartó csoportot. Egyben pedig tisztet bízott meg azzal, hogy külföldön hírszerző tevékenységet folytassanak békeidőszakban is. 1850-ben a nyilvántartó csoportot, a központi hírszerző szolgálatot vezető irodaként „Evidenzbureau” elnevezéssel a vezérkar szervezetébe tagolták. A nyilvántartó iroda első vezetője KALIK Antal őrnagy volt. KALIK 15 évig vezette a nyilvántartó irodát, onnan tábornokként ment nyugdíjba. A birodalmi hírszerző szolgálat 1872-ben már önálló szabályzattal is rendelkezett „Anleitung zum Kundschaftdienste” címmel.²⁰⁴

A központi nyilvántartó iroda – a hadtestparancsnokságok vezérkari osztályainak a szervezetében – „hírszerző főállomásokat” működtetett. A „hírszerző főállomások” pedig „hírszerző mellékállomásokat” telepíthettek egyes honvédparancsnokságokra és – a magyar belügyminiszter hozzájárulásával – a csendőr kerületparancsnokságokon is kialakíthattak hírszerző mellékállomásokat. Az „Evidenzbureau”-nak minden államban volt úgynevezett „ágense”-e, ahonnan információt kívántak szerezni. Az „ágens”-eknek pedig külön kémszervezetük volt. Az „ágens”-ek által foglalkoztatott ügynökök általában díjazásért, vagy hazafias lelkesedésből végezték feladataikat. A díjazás nélkül tevékenykedőket „bizalmi embereknek” hívták. Az életvitelszerűen külföldön lakó felderítőket „megbízottnak”, a csupán célfeladattal ideiglenesen külföldre utazókat pedig „hírszerzőnek” nevezték. Az Osztrák-Magyar Monarchia külügyi szolgálata támogatta a haderő hírszerzését. Ezért például a diplomata képző intézmény a „Keleti Akadémia” tanrendjébe katonai tárgyakat is felvettek, hogy a diplomaták megfelelő felkészültséggel foglalkozhassanak a katonai témájú információgyűjtéssel is.²⁰⁵

Az Osztrák-Magyar Monarchia „Evidenzbureau”-ja által irányított hírszerzésével állt kapcsolatban a Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálatot ellátó része. A hírszerzést ugyan a teljes Magyar Királyi Csendőrségnek támogatnia kellett, azonban a csendőrség többi csapatánál sokkal általánosabb jelleget öltött a felderítő szervezet segítése mint a határszéli csendőrségnél. A csendőrségen túlmenően a hírszerző fő- és mellékállomások munkáját támogatnia kellett a rendőrségeknek, a pénzügyőrségnek, a közigazgatásnak, a posta és távírdai szervezeteknek, az állami erdészeti személyzetnek is. A magyar határőrizetben részfeladatokat megvalósító szervezetek közül azonban a birodalmi hírszerző szolgálat területileg illetékes főállomásaival folyamatos munkakapcsolataival a Magyar Királyi Határrendőrség és a határszéli csendőrség állt. A hírszerzéssel a legkiterjedtebb kapcsolata pedig a határszéli csendőrségnek alakult ki.²⁰⁶

A magyar határőrizeti szervezetek a birodalmi hírszerzést lényegében két fő területen segítették. Egyrészt a határon legálisan, vagy illegálisan átlépő hazai és külföldi hírszerzők határátlépésének elősegítése, illetve megakadályozása alkotta a segítségnyújtás egyik területét. E mellett pedig a határmenti túloldali területekre vonatkozó információgyűjtés által is segítették a birodalmi hírszerzést. A határvonalat rejtetten átlépni kívánó hazai hírszerzők számára úgynevezett folyosót nyitottak, ahol az előre megbeszélthelyen és időben a hírszerző szolgálat munkatársa akadálytalanul és rejtetten átléphet az Osztrák-Magyar Monarchia külső határát. A hazai hírszerzés által jelzett külföldi kémek határátlépését, illetve a hazai határőrizeti szervezetek által gyanússá vált utasokat a magyar határőrizeti szervezetek (határrendőrség és határszéli csendőrség) munkatársai rejtetten megfigyelés alá helyezték mindaddig, amíg a célszemély a működési területükön tartózkodott, majd a figyelmet átadták az ország belsejében szolgálatot teljesítő társ rendvédelmi szervezeteknek, a fejleményekről pedig tájékoztatták a hírszerző szolgálatot.

Az idegen hírszerzők jelentéseinek felderítése érdekében a határszéli csendőrségnek figyelemmel kellett kísérni azt is, hogy ki kapott külföldi postagalambot, kik végeztek a galambokkal gyanús reptetési gyakorlatokat. A légtér figyelése során az idegen légjárművek személyzetét igazoltatniuk kellett, ha azok az órs működési területén leszálltak. Ha nem szálltak le, akkor a repülési irányról tájékoztatták az ország belsejében szolgálatot teljesítő csendőrséget. A határszéli csendőrség figyelmének ki kellett terjednie az esetleges optikai távjelzések észlelésére, valamint azokra, akik a határ mentén rajzokat készítettek és fényképeztek. Ha a megfigyelések alkalmával gyanúba került személyeket a csendőrség előállította és megfelelő bizonyítékok kerültek napvilágra, akkor a királyi ügyészségnek adták át a bűnjelek és részletes jelentések kíséretében. Ha a bűnjelek a vádemeléshez kevésnek bizonyultak, de megalapozott gyanú birtokába kerültek a hatóságok – további nyomozás céljából – a határrendőrségnek adták át a gyanúsítottakat. Ha a gyanússá vált szemé-

lyek letartóztatása még nem vált időszerűvé, de a titkos megfigyelést a csendőrség már nem tudta biztosítani a teendőket a határrendőrség vette át.²⁰⁷

Az ellenséges hírszerzés megelőzése érdekében az információknak a határon történő átjuttatása szempontjából kulcsfontosságú személyeket, tárgyakat nyilván kellett tartaniuk és azokat folyamatosan ellenőrizniük is kellett. E rendszer keretében a határszéli őrsőknek nyilvántartást kellett vezetniük az őrskörletben lévő:

- összes postagalamb tulajdonosról;
- kémkedésben gyanússá vált és a kémkedés miatt elítélt egyénekről;
- azon ingatlanokról, amelyek idegen állampolgárok tulajdonában voltak, illetve amelyeket külföldiek béreltek;
- valamennyi – a vízi határ mentén található – vízi járműről még a vízi malmokról is és az ott lakó, illetve dolgozó hajósokról;
- a havasi vezetőkről – a hegyvidéki határszakaszok esetében – és azokról, akik kiváló helyismeretükből fakadóan hegyi vezetésre alkalmasak voltak;
- minden személyről, aki nem az Osztrák-Magyar Monarchia alattvalója volt;
- azon személyekről, akikről feltételezhető volt, hogy fegyveres konfliktus esetén a mozgósítási előkészületeknek valamiképp ártalmára lehettek.²⁰⁸

Nemcsak defenzív, hanem offenzív jellegű tevékenységet is megvalósítottak a határszéli csendőrség őrsői. Ennek keretében az ellenséges katonaszökevényeket részletesen és alaposan kikérdezték az általuk ismert katonai adatokról. A határ túloldalán lévő határőrizeti szervezetek elhelyezkedéséről, létszámáról, fegyverzetéről feljegyzést készítettek, melyet naprakészen vezettek. Fontos feladatot jelentett a szomszédos ország viszonyainak megismerése. Az őrsők rendelkeztek a túloldali határmenti területek részletes térképeivel is. Elsősorban a helyi katonai, rendőri, közigazgatási és gazdasági viszonyokról kellett ismereteket szerezniük.²⁰⁹

Minden a szomszédos országra vonatkozó lényeges információt a határszéli csendőrség tagjainak a kikülönített törzstiszteknek kellett jelenteniük. A kikülönített törzstisztek az őrsőknek a hírszerző munkához kapcsolódó defenzív és offenzív jellegű tevékenységét regisztráló jegyzeteket, kimutatásokat rendszeresen ellenőrizték. A szomszédos ország területéről azonban csupán figyélssel nem lehetett a kellő adatokhoz hozzájutni. Ezért alkalmazták az utasok, csempészek stb. kikérdezésének módszerét is. A minél részletesebb és pontosabb adatgyűjtés érdekében az őrsőknek törekedniük kellett besúgók alkalmazására is. Ha a besúgó fontos adatot szolgáltatott az őrsparancsnok felterjeszthette jutalmazásra az illetékes császári és királyi hadtestparancsnokság vezérkari osztályára.

Az egyik alapelv a megbízottak folyamatos és észrevétlen figyeltetése volt, amelyben esetenként a határszéli csendőrség is részt vett. A határszéli csendőrség parancsnokainak szigorú kötelességét alkotta, hogy amennyiben

szükségessé vált a megbízottakkal a személyes érintkezés azt csak titokban, tanú nélkül valósíthatták meg. Szigorúan tilos volt továbbá az egyik megbízottról bármiféle felvilágosítást adni a másik megbízottnak. A határszéli csendőrség a megbízottakon kívül az adatokat szolgáltató személyek tekintetében három kategóriát különböztetett meg. „Bizalmi egyéneknek” nevezték azokat, akik alacsonyabb néposztályhoz tartoztak, de önként, javadalmazás nélkül adták át a tudomásukra jutott értesüléseket a csendőrségnek. Ilyenek voltak például a községi előljárók, korcsmárosok, kiszolgált csendőrök stb. A besúgók alkották a második kategóriát. Ők javadalmazás ellenében adták át ismereteiket. Végül a harmadik kategóriába tartoztak azok, akik állásukból, vagy társadalmi, vagyoni helyzetükből adódóan – például nyugalmazott katonatiszt, földbirtokos, pap stb. – a nép hangulatáról, valamint a megbízhatatlannak ítélt személyekről tájékoztatták a csendőrséget. A megbízottakat a hírszerző főállomások, a besúgókat pedig a határszéli csendőrség javadalmazta.

Minden a hírszerzéssel kapcsolatos ügyet szigorú titokként kellett kezelni. A legénységi állomány csak a legszükségesebb mértékben szerezhethetett arról tudomást. Csak a határszéli csendőr őrsparancsnokok és a kikülönített törzstisztek ismerhették teljes részleteiben a rájuk vonatkozó felderítési feladatokat. A besúgók, bizalmi egyének és megbízottak neve a legszigorúbb titkot képezte.

Ha sürgős esetben szükségessé vált a hagyományos szolgálati út mellőzése, a hírszerző főállomások levélben jelentették az eseményeket. Levelezések alkalmával dupla borítékot kellett használni. A külsőre a hadtestparancsnokság vezérkari osztályának címét írták, a belső borítéokra pedig „hírjelentés saját kezű felbontásra” címezést írták. A jelentésben nem volt szabad név szerint feltüntetni az adatot szolgáltató megbízott nevét, helyette a fedőszámát kellett használni, amely egy tört számból állt, ahol a számláló a megbízottat jelölte, a nevező pedig a megbízó hadtest számát jelentette.

A határszéli csendőrségnek elsősorban a külső országokban megszerzett információknak a határon történő rejtett átjuttatásában volt szerepe. A feladatra „közvetítő küldöncöket” szerveztek. A „közvetítő küldöncök” személye szigorú titkot jelentett. E feladatra általában a határvízi hajósokat, csempészeket nyerték meg. E feladatok eredményes végrehajtása érdekében a határszéli csendőr őrsök parancsnokai kioktatták a közvetítő küldöncöt a közvetítendő irat célszerű elrejtéséről és ha szükséges annak gyors megsemmisítéséről. A közvetítő küldöncök – bár békeidőben is alkalmazták őket – a legtöbb munkát a háború kitörése után a határzárak bevezetését követően végezték.²¹⁰

A magyar határőrizeti szervezetek határőrizeti feladataikat komplex módon végezték. Testületenként eltérő mértékben és formában ugyan azonban tevékenységük kiterjedt a határőrizet mindhárom klasszikus területére a határforgalom ellenőrzésére, a zöldhatár őrizetére és a határrend betartatására.

Teendők végzése során a magyar és az Osztrák Magyar Monarchia birodalmi szervezeteivel is együttműködtek.

Miután sikerült áttekinteni a békeidőszakban megvalósuló dualizmuskori erdélyi magyar határőrizet lényegét, indokolt foglalkozni a háborús időszak határőrizetével is.

Háború határőrizet Erdélyben.

Az ötödik kérdés amire választ kell kapnunk, hogy milyen volt a dualizmuskori erdélyi magyar határőrizet az első világháború időszakában?

Az első világháború magyar határőrizetének bemutathatósága érdekében meg kell ismerkednünk a kivételes hatalom magyarországi szabályozásával. A kivételes hatalom terminológiát a kortársak használták. A terminológia jól érzékelteti, hogy a háborús időszakra vonatkozóan a jogi környezetet módosították, melynek keretében az alapvető jogok gyakorlását (gyülekezés szabadság, szólásszabadság, utazás szabályozása stb.) szűkítették, valamint az ország irányítását utasításos alapokra helyezték.²¹¹

A kivételes hatalomra vonatkozóan Európa országaiban a XIX-XX. század fordulóján alkottak törvényeket. Európa országaiban alapvetően kétféle megoldást alkalmaztak. A német minta szerint a kivételes hatalom jogosultságai a haderőhöz kerültek. A brit minta szerint a kivételes hatalom jogosultságai a polgári kormányzathoz kerültek. Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországában az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban a kivételes hatalom szabályozása során eltérő mintát követtek. Az osztrák országgyűlés a német minta nyomán, a magyar országgyűlés pedig a brit minta nyomán alkotott törvényt a kivételes hatalomról.²¹²

A Magyar Királyság területén – a hadművelleti területek kivételével – a kivételes hatalom időszakában sem kerültek a rendvédelmi szervezetek a haderő fennhatósága alá. A kivételes hatalmat a Magyar Királyságban nem a haderő, hanem a kormány gyakorolta a közigazgatás által. A szabályozás következtében a magyar határőrizeti szervezetek is csak akkor kerültek a véderő alárendeltségébe, ha működési területük hadművelleti területté vált.

A magyar határőrizet teendőit ellátó rendvédelmi testületek azonban a fegyveres összecsapás kezdetén illetve azt közvetlenül megelőző időszakban – helyzetükből fakadóan – kitüntetett szerepet tölthettek be a határok biztosításában. E feladataik eredményes ellátása érdekében pedig már a békeidőszakban fel kellett készíteni az érintett testületek határmenti alakulatait. A felkészítés a XX. század elejétől szisztematikusan és folyamatosan valósult meg. Az első világháború kitörésére már a szükséges személy és tárgyi feltételek egyaránt a határőrizeti szervezetek rendelkezésére álltak és a háborús összműködés elveit és szabályait is kidolgozták, valamint az érintetteket felkészítették azok megvalósítására.

A haderő területileg illetékes hadtestparancsnokságai vezérkarainak tisztjei – az érintett rendvédelmi testületek képviselőivel – a helyszínen mérték fel a helyzetet és annak figyelembe vételével dolgozták ki mozgósítási feladatok esetén a határőrizeti szervezetek teendőit és tervezték be a teendők ellátásához szükséges személyi és tárgyi feltételeket.²¹³

Háború időszakában a vámhatárok menti pénzügyőr szakaszok személyi állománya népfelkelői állományba került. Ebből fakadóan pedig ezekre a szolgálati helyekre már békeidőben a fiatalabb, nőtlen korosztályok voltak helyezhetők. Az ide helyezetteknek pedig részt kellett venniük a tartalékos katonai továbbképzéseken. Elhelyezésükre akkor kerülhetett sor, ha ugyancsak a fiatal korosztályokhoz tartozó nőtlen bajtársakkal tudta pótolni a testület az elhelyezését kérőt. Az újonnan ide helyezetteket természetesen pótlólag kellett mindarra felkészíteni amit a határmenti szolgálati helyen tevékenykedő bajtársai a kivételes hatalom időszakára vonatkozó teendők tekintetében már elsajátítottak. A népfelkelői állományba helyezés kivételével ugyanazok a szabályok vonatkoztak a határszéli csendőrségnél szolgálatot teljesítőkre, mint a határmenti pénzügyőr szakaszok személyi állományára. Az érintett rendvédelmi testületek határmenti alakulatainak személyi állománya számára általában külön továbbképző tanfolyamokat szerveztek a haderónél. Az érintett rendvédelmi testületek határmenti alakulatainak személyi állománya a magyar haderő előrenyomulása esetén a helyén maradt és tovább folytatta szolgálatát. A hazai haderő visszavonulása esetén azonban a véderővel együtt kellett visszavonulniuk.²¹⁴

Mozgósítás esetén a véderő a határszéli csendőr őrsöket tekintette a hárbiztosítás teendők bázisának és irányítási centrumának, mindaddig amíg a haderő csapatai felvonultak az államhatárra. A határszéli csendőrségnek – a helyi pénzügyőr csapatok támogatásával – meg kellett akadályoznia a túloldalon érkező felderítést és az esetleges szabotázs akciókat. Ennek érdekében a járőrök létszámát – a korábban általános 2 fő helyett – általában 6 főre emelték. A csempészek valószínűsíthető helyére és idejére koncentráló szolgálatsszervezés pedig, a határon az illetéktelen személyek és a kisebb fegyveres csoportok átjutásának megakadályozására irányuló szolgálatsszervezés váltotta fel. Meg kellett szervezniük a közlekedési hálózat, elsősorban a vasútvonalak védelmét, különös tekintettel a létfontosságú műtárgyakra és csomópontokra. Ugyancsak védelem alá kellett venniük a hírközlési állomásokat (távírdák) és a közigazgatási központokat. E mellett pedig elő kellett készíteni a nagyobb tömeg befogadására alkalmas épületeket, hogy a haderő határra felvonuló mozgósított csapatainak személyi állománya azokban elhelyezhető legyen. Lehetőségeik függvényében arra is kísérletet tehettek, hogy a békeidőszakban szokásos felderítő módszerektől eltérően derítsék fel a túloldalon elhelyezkedő katonai alakulatokat, illetve ha arra lehetőség nyílik szabotázsakciókat hajtsanak végre a közlekedési csomópontok, raktár-

rak, hírközlő állomások és vezetési pontok ellen. Ezzel azonban nem veszélyeztethették a hazai létesítmények védelmét. A monarchia katonai vezetése fontosnak tartotta a határra vezető közlekedési infrastruktúra védelmét ezért előírta az úgynevezett vonaltartalékok létrehozását is. Nem csupán a vasútvonalaktól kellett tehát járőrözéssel és a csomópontokat valamint a műtárgyakat állandó őrséggel őrizni, hanem – a szabotázsakciók felszámolhatósága érdekében – a vasúti vonalszakaszokra vonaltartalék csapatot is szerveztek, amely készenlétben állt a diverzáns támadások felszámolására.²¹⁵

E feladatok teljesítésére azonban a határmenti testületek békelétszáma nyilvánvalóan elégtelennek bizonyult volna. Ezért már békeidőszakban elkészítették a tervet arra vonatkozóan, hogy a mozgósítás kihirdetésének időszakára a Magyar Királyi Csendőrségnek az ország belsejében szolgálatot teljesítő csapataitól a határszéli csendőrség létszámával közel azonos létszámú erősítés érkezzon a határszéli csendőrséghez. A határ mentén élő lakosság sorköteles tagjainak pedig a határszéli csendőr őrsökre kellett bevonulniuk. Itt kapták meg személyi felszerelésüket is. Ehhez persze az őrsöknek már békeidőben pontos nyilvántartást kellett vezetniük az érintett sorkötelesekről. A lóval rendelkezőket általában lovastúl vonultatták be.²¹⁶

A kivételes hatalom időszaka szerteágazó feladatainak eredményes ellátása érdekében tervezett létszámnövekedés befogadására azonban a határszéli csendőr őrsök elhelyezési körletei elégtelennek bizonyultak volna. Ezeket az őrsöket kibővítették, egyben pedig a védelmüket is megerősítették. Az őrsök környezetét a kilövést akadályozó növényzettől megtisztították, valamint az őrsök épületeit futóárkokkal és szögesdrót akadályokkal vették körül. Az őrsök számára pedig sorozatlövő fegyvereket is rendszeresítettek objektumvédelmi fegyverek gyanánt. Fontos volt, hogy a határszéli csendőr őrsök között hírósszeköttetés jöjjön létre. Ezért úgynevezett optikai távjelző készülékekkel szerelték fel az őrsöket, a kezelésükre pedig a haderő készítette fel az őrsök személy állományát.²¹⁷

A mozgósítás kezdetétől a hazai véderő csapatainak a határra történő felvonulásáig tehát a védelmi és határbiztosítási teendők kivitelezése a határszéli csendőr őrsökre hárult. A haderő megérkezése után azonban az irányítást a haderő tisztjei vették át.

Az első világháború során azonban – a gondos előkészítés ellenére is – szomorú sorsra jutott a Magyar Királyság rendvédelmi testületeinek Erdély határára működő szervezeti egységeiben szolgálatot teljesítő személyi állomány. A Román Királyság ugyanis 1916-ban meglepetésszerűen hátba támadta a Magyar Királyságot, akkor amikor – az egyébként lényeges fölényben álló – Magyar Haderő le volt foglalva az orosz és az olasz frontokon. A román vezetés ugyan elszámolta magát, mert – nehéz helyzetben lévő – központi hatalmak képesek voltak olyan erőkoncentrációt létrehozni, amellyel a román haderőt felszámolták és a Román Királyság területét megszállták. A

megszállt területen pedig a központi hatalmakkal rokonszenvező kormányt hoztak létre.²¹⁸

Mindez azonban már nem segített a magyar rendvédelmi testületek határmenti alakulatai személyi állományának a tagjain. A váratlan támadás során a román haderő gyors előrenyomulást valósított meg, mivel a magyar haderő távolléte miatt sokszoros túlerőben volt. A magyar rendvédelmi testületek számára ugyan meghatározták, hogy túlerejű támadás esetén vonuljanak vissza, azonban már nem volt hová visszavonulni, mert a magyar rendvédelmi testületek objektumait a román haderő körbezárta. A magyar rendvédelmi testületek határmenti alakulatainál szolgálatot teljesítők védekeztek ameddig tudtak. Sorsuk a megsemmisülés volt. Valamennyien hősi halált haltak a haza védelmében.

A román haderő leverése után a magyar rendvédelmi testületek határmenti objektumait újjáépítették és új személyi állománnyal töltötték fel. A határt pedig az eredeti határvonalától – ami általában a hegygerincen húzódott – mintegy 20 kilométerrel kijebb helyezték a Román Királyság területén, hogy jobban figyelemmel lehessen kísérni az esetleges támadó csapatmozgásokat és még a gerincvonal túloldalán fel lehessen tartóztatni a támadó erőket. A központi hatalmak által hatalomra segített román kormány az új határvonal ellen nem emelt kifogást. Ennek a határvonalnak azonban már nem volt gyakorlati jelentősége mivel a központi hatalmak vereségének következtében a győztesek nem voltak tekintettel a korábbi egyezményekre.²¹⁹

A dualizmuskori magyar határőrizet tapasztalatai.

Végezetül pedig a hatodik kérdés amelyre válaszolni célszerű nem lehet más mint, hogyan értékelhető összességében a dualizmuskori erdélyi magyar határőrizet?

A korabeli erdélyi magyar határőrizet értékelése során mindenképpen megállapítható, hogy:

- a történelmi Magyarország utolsó határőrizeti formáját alkotta;²²⁰
- nem csupán a Magyar Királyság államhatárait őrizte, hanem egyben egy nagyobb szervezet az Osztrák-Magyar Monarchia külső határainak egy részét is;²²¹
- az Osztrák-Magyar Monarchiának az európai hatalmak körében betöltött szerepe, valamint a szomszédos külállamok ereje nem tette szükségessé, hogy a határőrizet békeidőszakban katoani erőt is alkalmazzon;²²²
- a technika fejlődése nyomán bekövetkezett haditechnikai fejlesztések oly módon módosították a harc eljárásokat, hogy a határőrizetben békeidőszakban katoani erő alkalmazása túlhaladottá vált, a Magyar Királyságban a CLAUSEWITZ által megfogalmazott elvek figyelembe vételével működött a határőrizet;²²³

- a dualizmus során felszámolták a magyar határőrizetben a föld használatán nyugvó, feudális jellegű határőrizeti szolgálat maradványait is a határőrizet a polgári kormányzás elvárásainak megfelelően alakult;²²⁴

- a magyar állam határőrizete a magyar kormány felügyelete alatt állt, abba a közös ügyek kivitelezésére hivatott szervezetek nem avatkozhattak be;²²⁵

- a dualista időszak határőrizetét szabályozó jogszabályok a határőrizet és a hozzá kapcsolódó utasforgalom legszabadabb formáját tették lehetővé, amelyet azóta sem sikerült utolérni;²²⁶

- a magyar állam szervezetében nem hoztak létre olyan rendvédelmi testületet, amely a határőrizet valamennyi részfeladatát integrálta szervezetében, hanem e helyett a rendvédelmi testületek határmenti alakulatai között osztották fel a részhatárőrizeti teendőket, oly módon, hogy azok harmonizáljanak a testületi alapeladatokkal, a határőrizet egészét pedig a Magyar Királyi Hátárrendőrség fogta össze egyben megvalósítva egyes részhatárőrizeti feladatokat is, ebből fakadóan pedig ez a rendszer takarékos volt;²²⁷

- a korabeli határőrizettel szembeni kihívásoknak, amelyek részint technikai jellegűek voltak a határon áthaladó vasútvonalak kiépítése nyomán részint az áru- és utasforgalomnak a korábbi időszakhoz képest ugrásszerű növekedéséből, továbbá a magyar állam és a szomszédos királyság között létrejött humán- és az állategészségügyi szinteltérésből fakadó elővigyázatosságból fakadtak a magyar határőrizet rugalmasan megfelelt.²²⁸

*Jegyzetek*¹ *Nemzetközi jog.* 234. p.² Sz. G.: Vonalak, számok, kövek.³ A Kármán-vonal a világűr határa, mely 100 km-es magasságban húzódik. Ez az a magasság, ahol egy jármű már nem tud a felhajtóerő segítségével repülni, és el kell érnie az első kozmikus sebességet (7,9 km/s). A határt, mely a nevét viseli Kármán Tódor határozta meg. A 100 km egy kerekített érték, mely csak kevéssé tér el az eredetileg számítottól.⁴ HUNFALVY⁵ PRINZ⁶ TAKÁCS⁷ SALLAI: Az államhatár fogalmának történeti áttekintése.⁸ GÁSPÁR: *Határismeret.* 55. p.⁹ KRISTÓ – MAKK – SZEKFÜ¹⁰ Gyepűrendszer: az ellenséges támadások ellen, védekezés céljából kialakított területsávok rendszere a korai Árpád-korban. A természetes, védekezésre alkalmas határokat mesterséges védőművekkel s az ezeken túli lakatlan vagy gyéren lakott területsávokkal bővítették. A lakatlan területsávot gyepűelvénék, az ezen belül húzódó védővonalat gyepűnek nevezték.GÁSPÁR: *A határőrzés története.* 19–43. p.¹¹ Loc. cit. 44–46. p.¹² HERNER¹³ BAROSSY¹⁴ SUBA: A magyar-román határ pontosítása a dualizmus idején.¹⁵ SALLAI: Az államhatárok.¹⁶ SZÁNTÓ¹⁷ HERNER: op. cit.¹⁸ TÓTH¹⁹ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* 36–37. p.²⁰ SALLAI: Az államhatárok. op. cit. 26. p.²¹ „mikor Szulejmán khán a német császártól Esztergomot és Székesfehérvárt elvette ... Komárom közelében a Duna partján magas földhalmot rakatott. Széles és magas domb ez, amely kelet-nyugati irányba nyúlik. Két oldalán fenyőgerenda van felállítva öt ember magasán és a kettő között is egy magas gerenda áll. Íme ezt mondják határjelzőnek.

Loc. cit. 31. p.

²² „az határ mindkét részről állandóképpen igazításban vétetett az fényes porta parancsolatjából, az határdombokat bontogatják s beljebb hányják, keresik az veszekedést és okot szolgáltatnak reá”

LUKINICH: 461. p. APAFFI Mihály levele a török határsértések tervszerű megismétlődése tárgyában az északnyugati és a keleti határokon.

²³ SINKOVITS²⁴ „Erdély tartománya ugyanúgy, amiként jelenleg a császári felség birtokában és hatalmában van most, maradjon meg az ő uralma alatt: Podólia (Moldva északi határán fekvő terület) határvonalától egészen Havasalföld határszéléig a hegyláncjaival együtt ... Havasalföld határáról egészen a Maros folyóig szintén ugyanúgy a hegyláncokkal együtt rögzítsék le, melyek voltak a régi határvonalak”

SZITA – SEEWANN: op. cit. 213. p.

²⁵ „fent nevezett vonal meg legyen jelölve és erősítve árokkal vagy akár kövekkel, akár karókkal, akár más módon”

SALLAI: Magyarország történelmi határai a térképeken. 25. p.

²⁶ „a lehelyezett határjelzőket egyedileg tüntessék fel és különítsék el ... és hogyha bármelyik fél részéről bárki meg merné változtatni a fent említett határjelzők bármelyikét, azt mindenre kiterjedő nyomozás alapján fogják el, s másoknak szolgáló példaadásul a legszigorúbban büntessék meg.”

SZITA – SEEWANN: op. cit.

²⁷ Loc. cit.

²⁸ SZITA – SEEWANN: op. cit. A békeszerződés 18. cikke.

²⁹ „Mivel mindkét birodalom határi nagy hosszúságúra nyúlnak, ennek lényegéből fakad, hogy az egész határvonalat több kisebb szakaszra tagolják, ezek közül egyeseket a természeti adottságok alapján, másokat mesterséges úton jelölnek ki.”

Loc. cit. 257. p.

³⁰ IBRAHIM pasa jelentése a Portára a határkijelölés elveiről. 1699. IV. 23.

Loc. cit. 267. p.

³¹ Loc. cit.

³² A jelentések a velencei-osztrák-török hármashatártól a Száváig tartó határszakaszra vonatkozóan tartalmaznak adatokat.

Loc. cit. 267–269. p.

³³ A szövegben körülírt határvonal a későbbi Krassó-Szörény vármegye Karánsebes járásának Hunyad vármegyével közös határával esik kis híján egybe. LUKINICH: op. cit. 578. p.

³⁴ Loc. cit. 577. p.

³⁵ SZITA – SEEWANN: op. cit. 259. p.

³⁶ SALLAI: Magyarország történelmi határai a térképeken. op. cit. 29. p.

³⁷ MARSIGLI császári főbiztos jelentése a szerémségi határvonal, mint részhatár kijelölési terület munkálatairól. 1699. V. 13.

SZITA – SEEWANN: op. cit. 269. p.

³⁸ LUKINICH: op. cit. 585. p.

³⁹ TAKÁCS: op. cit.

⁴⁰ SALLAI: Magyarország történelmi határai a térképeken. op. cit. 33. p.

⁴¹ HERNER: op. cit.

⁴² Loc. cit. 58. p.

⁴³ CSIZMADIA: 101–153. p.

⁴⁴ SUBA: *Magyarország államhatárainak változásai 1867–1947*. 22. p.

⁴⁵ Képviselőházi irományok. 1887. III.köt. 291. p.

⁴⁶ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867–1914*.

⁴⁷ SUBA: *Magyarország államhatárainak változásai 1867–1947*. op.cit 27. p.

⁴⁸ TÓTH: op. cit. 427. p.

⁴⁹ PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX–XX. században*.

⁵⁰ 1888/XIV. tc.

⁵¹ GALÁNTAI: 135–137. p.

⁵² 1892-ben például Magyarország és Ausztria között, Dévénynél és Farkasvölgynél új határkijelölést valósítottak meg, melynek során hazánk területe 74 m²-el gyarapodott. A munkálatok részeként két új határkövet helyeztek el Rókaszigeten és a dévényi kőbánya mellett.

PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867–1914*. op.cit 6–14. p.

⁵³ TAKÁCS: op. cit.

⁵⁴ Az 1739-ben megkötött belgrádi békében a török megkapta Nándorfehérvárt (belgrádot), Sabácot, Szerbiát, és Havasalföld császári részét. Az 1791. VIII. 4-én megkötött újabb béke értelmében II. Lipót lemondott a háborúban elfoglalt területekről, így X. 20-án a törökök átvették Smederovót, majd 23-án Nándorfehérvárt, 30-án pedig Sabácot.

⁵⁵ SUBA: *Magyarország államhatárainak változásai 1867–1947*. op. cit. 41. p.

⁵⁶ PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867–1914.

⁵⁷ GYÖRFFY Gyula képviselő interpellációja a miniszterelnökhöz és a belügyminiszterhez 1887. I. 8-án. Képviselőházi Napló 1884–1887. XIV. köt.

⁵⁸ SUBA: A történelmi Magyarország államhatáiról szóló törvények.

⁵⁹ Képviselőházi irományok. 1887. III.köt. melléklet a 113. számú irományhoz.

⁶⁰ PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX–XX. században*. op. cit. I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határokon*. 20–25. p.

⁶¹ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867–1914*. op. cit. 7–9. p.

⁶² SALLAI: Az államhatárok. op. cit. 8. p.

⁶³ A határvonal, amely „a Magyarország, Bukovina és Románia közötti triplex confiniumtól, vagyis a Pietrile Rosii hegység gerinczén s jelesül a „Podul de Piatra” nevű nyergen fekvő pontból indult ki.

1888/XIV. tc.

⁶⁴ „Úgy a határkövek, mint a határoszlopok a határvonalal párhuzamos mindkét oldalukon az illető országok kezdőbetűivel láttatnak el, jelesül a ... határoszlopok pedig az egyik oldalon M. O. (Magyar Ország), a másik oldalon R. (Románia) betűkkel fognak megjelölni. A betűk alatt folyó számok fognak alkalmaztatni, melyek a Bukovina, Magyarország és Románia között fennálló „Triplex confiniumnál” kezdődnek. Ezen a ponton egy háromoldalú kölobor fog felállítatni és oldalain a fenti módon a három ország kezdőbetűivel és I. számmal megjelölni.

A határkövek és határoszlopok méretei, valamint azok felállításának módzatai, a C. alatt mellékelv vázlatban vannak meghatározva.”

Loc. cit.

⁶⁵ „Határvonal ott, ahol azt valamely folyó képezi, kettős határkövekkel fog megjelölni, melyek vízároknak ki nem tett megfelelő pontokon alkalmazandók. Az egymással szembe eső határkövek a folyó medrétől (folyam sodra) egyenlő távközökben kell, hogy legyenek. Ezen távközök kivételesen csak azon esetben lehetnek különbözők, ha az eltérést területi nehézségek szükségessé teszik.”

Loc. cit.

⁶⁶ Loc. cit.

⁶⁷ HAJDÚ

⁶⁸ TAKÁCS: op. cit.

⁶⁹ SUBA: A magyar-román határ pontosítása a dualizmus idején. op.cit

⁷⁰ „az egész határvonal faoszlopokkal fog megjelölni költségkímélés szempontjából, de főleg a helyi nehézségekre való tekintettel, mivel a mondott határvonalon kőoszlopok nem alkalmazhatók.” Vö. 61. számú jegyzettel.

⁷¹ „még csak a határvonal állandó megjelölésére sem gondolt, mert míg Bukovina szélein kőoszlopok állíttatnak, a mi határunkon megelégszik minden percben elmozdítható és rövid időn elkorhadó faczölöpökkel.”

Az országgyűlés 1888. II. 28-ai ülése. Képviselőházi Napló. 1887-1892, III. köt. 375. p.

⁷² HAJDÚ: op. cit.

⁷³ Beszterce-Nászód vármegyében az 1. és 16. sz. határoszlopok között 23,928 km hosszan, Csík vármegyében a 16. és 90. sz. határoszlopok között 173,887 km hosszan, Háromszék vm. 90. és 155. sz. határoszlopok között 159,015 km hosszan, Brassó vm. 155. sz. határoszloptól a 183/a határhalomig 80,556 km hosszan, Fogaras vm. 183/a és 219/a határhalmok között 110,588 km hosszan, Szeben vm. 219/a határhalomtól a 255. sz. határoszlopig 104,824 km hosszan, Hunyad vm. 255. és 315. sz. határoszlopok között 121,056 km hosszan, végül Krassó-Szörény vm. a 315. sz. határoszloptól a 351/a határhalomig 89,633 km hosszan

Loc. cit.

⁷⁴ Loc. cit.

⁷⁵ Átmézeti vázlat (MOL térképtár)

⁷⁶ PALCZER – PÁSZTOHY

⁷⁷ HAJDÚ: op. cit.

⁷⁸ Loc. cit.

⁷⁹ „Az ezen tervezet útján megállapított folyóirány azután kőből készített, s ezen egyezmény VI. cikkének rendelkezése szerint felállítandó határjellel fog megjelölni, s fogja a jövőendőli határt képezni.”

1888/XIV. tc.

⁸⁰ SUBA: A magyar-román határ pontosítása a dualizmus idején. op.cit 51. p.

⁸¹ 54 231/1897. BM. r.

⁸² SUBA: A magyar-román határ pontosítása a dualizmus idején. op.cit 58. p.

⁸³ „A magyar királyi és román királyi kormányok közt a magyar-román határvonalon a határ jelzése céljából felállított határoszlopok és határhalmoknak szilárdabb szerkezetű határjelekkel való kicserélése iránt megállapodás létesülvén: ezen munkálatok végrehajtására, nevezetesen a fából készült s a határ menetének jelzésére szolgáló oszlopoknak vasoszlopokkal, az ugyancsak a határvonalon a határ menetének jelzése céljából emelt földhalmoknak és kőrákásoknak pedig terméskőfalazatból készült halmokkal való kicserélésére, ...”

1900/XIX. tc.

⁸⁴ SUBA: Magyarország államhatárainak változásai 1867-1947. op. cit.

⁸⁵ SALLAI: Az államhatárok. op.cit 57. p.

⁸⁶ SUBA: A magyar-román határ pontosítása a dualizmus idején. op. cit. 59. p.

⁸⁷ 1891/XLI. tc.

⁸⁸ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.

⁸⁹ 1891/XLI. tc.

⁹⁰ 43 396/1891. BM. r.

⁹¹ 1891/XLI. tc.

⁹² SUBA: Erdély új – az 1818. május 7-i bukaresti békeszerződésben kijelölt – határok kijelölése. 352–365. p.

⁹³ 1476. számú törvényjavaslat a Romániával 1918. május 7-én kötött békeszerződés nemzetközi okmányainak becikkelyezéséről. Képviselőházi irományok 1910-1918. LXIV. köt. 18. p.

⁹⁴ SUBA: A dualista Magyarország határainak változásai 1867-1918. op. cit.

⁹⁵ Idem: A magyar-román határ pontosítása a dualizmus idején. op. cit.

⁹⁶ Idem: A trianoni magyar-román határ kitűzése.

⁹⁷ Idem: A trianoni országhatárok kitűzésének politikai és technikai kérdései.

⁹⁸ PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között.

⁹⁹ Idem: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai. Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. op. cit.

¹⁰⁰ Idem: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. op. cit. I.köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrzetben*.

¹⁰¹ Idem: A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914. op. cit. 7–9. p.

¹⁰² Loc. cit.

¹⁰³ 1888/XIV. tc.

¹⁰⁴ 1888. május 8. Magyar-román határrendezés gr. BETHLEN András Brassó és Szeben vármegyék főispánját királyi biztосként való kiküldése, illetve a MT. 1889. május 5-i határozata. MOL K 27. A bizottság működést kitüntetésekkel jutalmazták.

Minisztertanács 1889. május 3-i ülése. Kitüntetések a magyar-román határ-rendezés ügyében tett szolgálataokért.

¹⁰⁵ SUBA: Az államhatár és határjelei.

¹⁰⁶ Loc. cit.

¹⁰⁷ 43 396/1891. BM. r.

¹⁰⁸ PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914. op. cit.

¹⁰⁹ Idem: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. op. cit.

¹¹⁰ 1888/XIV. tc.

¹¹¹ SUBA: A határkijelölés humán faktorai a XIX-XX. században.

¹¹² A határ mentén emelt épületek többsége általában az állategészségügyi szolgálat ellátására épült és a megye tulajdonát képező faházak voltak. Például: Magyarország területéből Románia területére esett át a Biasztra patakon a 30. oszlop közelében álló, valamint a Solyomtár havason a 77. és 78. sz. oszlopok között lévő állategészségügyi szolgálat ellátása miatt épített és Csík megye tulajdonát képező faházak. A 98. oszlop közelében Kézdivásárhely város tulajdonát képező zsindeellyel fedett kőház, valamint egy 2 szobából álló faház és istálló színnel együtt, amelyet az erdőőri szolgálat ellátása miatt építettek. A 158/h és a 158/hi sz. határhalmok között Brassó vármegyében Hosszúfalú község területén lévő és a község tulajdonát képező 9 helységből álló faház, amelyet a községi őr használt. A 195. és a 196. sz. határoszlopok között Sirnea község határában fekvő és most a Buearila község határába átesett egy faház. A 290 és 291. sz. oszlopok

között lévő, vagy a 303. sz. oszlop közvetlen közelében álló állategészségügyi őrházak a mellettük lévő tanyával, vagy a mellékhépilettekkel. Románia területéről például a következő épületek estek át: Az 5. sz. kettős oszlop közelében Suceava kerületben egy románállampolgár tulajdonát képező fenyőfából épült háza. A 13. és a 14. sz. oszlopok között Sarulni községbe bekebelezett és épen a határvonalon fekvő faház. A 190. és a 191. sz. oszlop között Uscelul kerületben Dragoslavele község területén lévő faház mellékhépilettekkel. A 278. és a 279. sz. oszlopok között lévő Gorju kerületbe lévő és Bombesai község tulajdonát képező havasi tanya.

MOL.K150. – 1895.II. – 1. a. 43 561. 1890. október 22-i határ bejárásról jelentés.

¹¹³ A háromszögelésről OLTAY Károly: Geodézia című könyve így ír: ...a háromszögelés alapelve a következő: valamely háromszögben legyen adott két pont a koordinátái által. MÉRJÜK meg a háromszög három belső szögét. Nyilvánvaló, hogy ezekkel, az adatokkal (a két pont koordinátáival, és a három belső szöggel) a háromszög harmadik pontját is teljesen meghatároztuk, tehát a koordinátái a megadott rendszerben kiszámíthatók. Ha tehát adott valamely pontcsoport, s a pontokat háromszögekkel úgy kapcsoljuk össze, hogy minden háromszög az előálló hálózathoz legalább egy háromszöggel közös oldalú, akkor a hálózat egyik (tetszőleges) oldalhosszáinak meghatározása és minden háromszög belső szögeinek megmérése a pontcsoportot relatíve – egymásra vonatkoztatva – teljesen meghatározza. A háromszögelés előnye, hogy tetszés szerinti számú pontnak meghatározására csupán egy hosszúság megmérése szükséges, egyébként csupa szögmérés végezendő. Ha a háromszögeket úgy kapcsoljuk egymáshoz, hogy az egyik oldalból kiindulva, bármely oldal hosszát csak egyféle módon számítjuk ki, tehát az alakzatnak csak annyi oldala van, amennyi a pontok meghatározásához geometriailag feltétlenül szükséges, akkor az alakzatot láncolatnak nevezzük. Ha több oldala van, tehát egyes oldalak hosszát különféle utakon is kiszámíthatjuk, akkor az alakzatnak hálózat a neve. A háromszögelés önmagában véve csupán relatíve határozza meg a pontokat, ha azonban valamely tetszőleges pontjának megmérjük földrajzi hosszúságát és szélességét, továbbá, ha megmérjük valamely oldalának azimutját (az északi irányra vonatkozó szögét), akkor az összes többi pont földrajzi koordinátái is kiszámíthatók (a pontok meghatározása abszolút). A háromszögelési hálózat kiépítésének négy munkaszakasza van: a tervezés és a szemlézés, a kitűzés (más néven: építés), a mérés (más néven: észlelés) és a számítás. A kitűzésnél az irodában a térképen megtervezett pontokat a terepen kijelölik, ügyelve arra, hogy a pont más pontról mérhető legyen, azaz a pontról is elvégezhető legyenek a mérések, valamint a pont fenntartása (állandósítása) biztosított legyen. A IV. rendű hálózat pontjait – a mérés idejére való láthatóvá tételét – ideiglenes jelek építésével biztosítják. Ezek általában gúlák, árbócok, jelrudak. A vízszintes iránymérés végrehajtása után a negyedrendű pontok állandósítása földalatti és földfeletti pontjelöléssel történik. A földalatti jel vagy keresztvesséssel ellátott téglá, vagy csappal ellátott örkő. A földfeletti jel a földből 20–90 cm-re kiálló vasbeton kő. Ennek tetején a bemért pont helyét bevéssett keresztel jelölik. A kereszt függőlegességében a kőoszlop alatt – ettől függetlenül – ólomcsappal, vagy kereszttel ellátott kőlapot (téglat) helyeznek el. A földalatti jelzés fölé szent, salakot (cserepet, üveget) szórnak, hogy kiásásnál a téglá közelségére a figyelmet fölhívják. Az oszlop oldalán a „K. F.” a magyar kateszteri felmérés (Állami Háromszögelő hivatal), 1920 óta „H. p.” (háromszögelési pont) olvasható. A Térképészeti Intézet pontjait „A.T.” (Állami Térképészeti) betűkkel és évszámmal jelölik. A bécsi katonaföldrajzi intézet háromszögelési pontjait „M.T.” (Militär-Triangulierung) betűkkel jelölték.

OLTAY: 334–335. p.

¹¹⁴ A XIX. században az országos elsőrendű szintezést 1873–1898 között a Bécsi Katonai Földrajzi Intézet végezte. A mérésekhez az első világháború előtt készített háromszögelő hálózatok két csoportba tartoztak. Az első az 1853–1883 között fejlesztett ún. 1853. évi felsőrendű hálózat, amely a dunántúli, a felső-magyarországi, a horvát-szlavónországi, és az erdélyi felsőrendű hálózatra oszlott. A második az 1860-tól fejlesztett, ún. 1860. évi felsőrendű hálózat, amely a közép-magyarországi, a dunántúli és az erdélyi felsőrendű hálózatra tagozódott. A Háromszögelő Hivatal 1910-től csillagászati, geodéziai méréseket is végzett, az első világháború előtt 17 pont sarkmagasságát és ugyanennyi elsőrendű háromszögoldal azimutját meghatározták meg. A Háromszögelő Hivatal vezetői voltak: MAREK János (1868–1875), HOFMANN Ferenc (1875–1898),

L'AUNÉ Ede (1897–1902), DOBROVICS Győző (1903–1914), MATHEÓCZY-FLEISCHER Kálmán (1914–1925).

HAZAY – SZALONTAI

¹¹⁵ DOBROVICS – SZABÓ – FLEISCHER

¹¹⁶ Nevezett hármast határpont Besztercze-Naszód megyében, a Petrule rosie hegységnek Podul de Piatra nevű nyergén, havasi legelőn fekszik, 1630 méter magasságban a tenger szintje fölé.

¹¹⁷ A bizottság román tagjai MANČESCU őrnagy és GHEORGHIU kapitány, magyar részről SELYMESY Béla és DOBROVICS Győző főmérnök, CSEH főszolgabíró, FARKAS birtokbementő volt. SUBA János: A magyar-román határ „pontosítása”. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XVII. évf. (2009) 20. sz. 108–114. p. HU-ISSN 1216-7674. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása nemzeti rendvédelmi rendszerünkre” című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

¹¹⁸ Minisztertanács 1900. III. 21-i ülése: törvényjavaslat a magyar-román határvonal határjeleinek kicserélési költségeiről. Minisztertanács 1900. III. 28-ai ülése: a magyar-román határvízsgálatra MIKÓ Bálint főispán kiküldése.

MOL. K-27.

¹¹⁹ Csík vármegye alispánjának jelentése.

MOL. K-150.-9086/VII.-1895. BM.

¹²⁰ Csíkyimesi kőbánya megnyitása.

MOL. K-150.-5693/VII.-1896. BM.

¹²¹ 1900/XIX. tc.

¹²² SCHREIBERT és DOBROVICSot – sikeres működésükért – 1901-ben a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki a király. 1901. május 5. kitüntetési javaslat a magyar-román határvizsgálatért (MIKÓ Bálint csík vármegye főispánja a határvizsgálat vezetésével megbízott királyi biztos részére a Szent István rend kiskeresztjét díjmentesen adományozta, SCHREIBER Lajos belügyminisztériumi segédtitkárnak, DOBROVICS Győző háromszögmérési főmérnöknek Ferenc József-rend lovagkeresztjét adományozták.)

MOL. K-27.

¹²³ A magyar-román határvizsgálati munkálatokért az uralkodó 1911. november 21-én FLEISCHER Kálmán főmérnök részére nemességet, 1913. szeptember 3-án érdemeik elismeréseként ANTALFFY pénzügyi főtanácsosnak a vaskorona-rend III. osztályát, MIHÁLFY titkárnak a Ferenc József-rend lovagkeresztje kitüntetést, DOBROVICS műszaki főtanácsosnak pedig nemességet adományozott.

MOL. K-27

¹²⁴ - Solferino 1859. VI. 24. a császári seregek veresége;

- Königsgrätz 1866. VII. 3. a császári seregek veresége.

¹²⁵ 1867.Nr.146. ; 1867/XII. tc.

¹²⁶ GALÁNTAI: 89–91. p.

¹²⁷ 1868/XXX. tc.

¹²⁸ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrzete 1867-1914.* op. cit.

¹²⁹ GALÁNTAI: op. cit. 121. p.

¹³⁰ Loc. cit.

¹³¹ RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai.

¹³² PARÁDI: A dualista Magyarország határőrzeti rendszerének kialakulása.

¹³³ MEZEY: A kivételes hatalom.

¹³⁴ 1912/LXIII. tc.

¹³⁵ GÁSPÁR – PARÁDI: A magyar határőrzeti szervezetek feladatai a katonai határőrzetre történő áttérés időszakában 1912-1914.

¹³⁶ PARÁDI: Áttérés a háborús határőrzetre az első világháború előtt.

¹³⁷ PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945.

- ¹³⁸ PARÁDI: *A dualista Magyarország htárőrizete 1867-1914*. op. cit.
- ¹³⁹ PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai.
- ¹⁴⁰ PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945.
- ¹⁴¹ PAVLIK F. (szerk.): *Határrendőr Zsebkönyv*.
- ¹⁴² Loc. cit.
- ¹⁴³ A román határőrizet.
- ¹⁴⁴ A szerb haderő.
- ¹⁴⁵ OLÁH: 8. p.
- ¹⁴⁶ Loc. cit.: 9. p.
- ¹⁴⁷ Az olasz pénzügyőrség.
- ¹⁴⁸ *Az orosz hadsereg*: 2–4. p. és 14. sz. melléklet.
- ¹⁴⁹ PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizet szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.
- ¹⁵⁰ HIDAS: 126–127. p.
- ¹⁵¹ TORHEINBERG
- ¹⁵² BUR
- ¹⁵³ WENCZEL
- ¹⁵⁴ SALAMON: A pénzügyőri egyenruha történetéből 1868-1947.
- ¹⁵⁵ OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER
- ¹⁵⁶ TORHEINBERG: op. cit.
- ¹⁵⁷ PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. op. cit. I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*. 31–33. p. és 37–39. p.
- ¹⁵⁸ MÁRTFFY
- ¹⁵⁹ PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914*. 54–59. p.
- ¹⁶⁰ HUSZÁR – VILSINSZKY
- ¹⁶¹ SALAMON: Egenruha, kényelem, demokrácia és gazdasági kihatásai 1863-1993.
- ¹⁶² THURÓCZY
- ¹⁶³ EXNER
- ¹⁶⁴ WITTINGHEIT
- ¹⁶⁵ 1868/XVI. tc. ; 50 431/1891. BM. r.
- ¹⁶⁶ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*.
- ¹⁶⁷ SZAKÁLY
- ¹⁶⁸ CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A „betyárvilág” felszámolása*.
- ¹⁶⁹ 1882/X. tc.
- ¹⁷⁰ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése.
- ¹⁷¹ PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945.
- ¹⁷² 1903/VII. tc.
- ¹⁷³ 50 431/1891. BM. r.
- ¹⁷⁴ PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. op. cit. II. köt. *Csendőrség a határőrizetben*.
- ¹⁷⁵ 1903/VIII. tc.
- ¹⁷⁶ PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. op. cit. II. köt. *Csendőrség a határőrizetben*.
- ¹⁷⁷ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. op. cit.
- ¹⁷⁸ PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.
- ¹⁷⁹ Idem: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a második világháborúig.
- ¹⁸⁰ Idem: A Magyar Királyi Határrendőrség.
- ¹⁸¹ Idem: Rendőrség a magyar határőrizetben.
- ¹⁸² 1879/XXXI. tc.
- ¹⁸³ LESENYEI
- ¹⁸⁴ 76 866/1899. FM. r.

- ¹⁸⁵ 19 426/1912. FM. r.
¹⁸⁶ 34 021/1876. PM. r.
¹⁸⁷ 30 686/1880. FM. r.
¹⁸⁸ PARÁDI: *A dualista Magyarország belügyi szervei*.
¹⁸⁹ KESERŰ – PARÁDI: *A magyar határőrizet története és hagyományai*.
¹⁹⁰ 1903/VI. tc.
¹⁹¹ BENCSIK: Az útlevéltügyi jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határfogalomra 1903–1941.
¹⁹² 43 835/1896. BM. r.
¹⁹³ BENCSIK: A határfogalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915.
¹⁹⁴ Idem: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok között 1898–1941.
¹⁹⁵ PARÁDI: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között.
¹⁹⁶ Idem: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig.
¹⁹⁷ BENCSIK: A határfogalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903–1941.
¹⁹⁸ PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX–XX. században*, op. cit. I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben*.
¹⁹⁹ PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867–1914*, op. cit.
²⁰⁰ Loc. cit.
²⁰¹ PARÁDI: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében.
²⁰² PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége.
²⁰³ PILCH: *A hírszerzés és kémkedés története*. II. köt. 52–115. p.
²⁰⁴ Loc. cit. I. köt. 319–362. p.
²⁰⁵ Loc. cit.
²⁰⁶ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891–1914*, 56–64. p.
²⁰⁷ PARÁDI: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.
²⁰⁸ *A hírszerző szolgálat ellátása és a kémkedés megakadályozása*.
²⁰⁹ Loc. cit.
²¹⁰ Loc. cit.
²¹¹ 1912/LXIII. tc.
²¹² MEZEY: A kivételes hatalom.
²¹³ GÁSPÁR – PARÁDI: A magyar határőrizeti szervezetek feladatai a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912–1914. op. cit.
²¹⁴ Loc. cit.
²¹⁵ PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.
²¹⁶ *Utasítás a katonai határőrizet tárgyában a honvédség, népfölkelés, csendőrség, pénzügyőrség és határrendőrség számára*.
²¹⁷ Loc. cit.
²¹⁸ PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. op. cit.
²¹⁹ Loc. cit.
²²⁰ KESERŰ – PARÁDI: *Határőrizetiünk 1867–1990*.
²²¹ KESERŰ – PARÁDI: *A magyar határőrizet története és hagyományai*, op. cit.
²²² PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX–XX. században*, op. cit.
²²³ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*, op. cit.
²²⁴ PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása, op. cit.
²²⁵ PARÁDI: A határőrizet erői.
²²⁶ PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.
²²⁷ PARÁDI: A magyar határőrizet 1867–1945.
²²⁸ PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai, op. cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

- CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.*
 CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány /Pannónia Könyvek./
- CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A „betyárvilág” felszámolása.* CSIZMADIA
 CSAPÓ Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A „betyárvilág” felszámolása.* Pécs, 2007, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannónia Könyvek./
- EXNER
 EXNER Kornél: *Pénzügyigazgatás 1901-1910.* Budapest, 1911, Központi Községi Nyomda.
- GALÁNTAI
 GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth.
- HAZAY – SZALONTAI
 HAZAY István – SZALONTAI László: *Országos felmérés és műszaki földrendezés.* Budapest, 1967, Kartographya.
- KESERŰ – PARÁDI: *A magyar határőrizet története és hagyományai.*
 KESERŰ István – PARÁDI József: *A magyar határőrizet története és hagyományai.* Budapest, 1990, Határőrség.
- KESERŰ – PARÁDI: *Határőrizetünk 1867-1990.*
 KESERŰ István – PARÁDI József: *Határőrizetünk 1867-1990.* Budapest, 1990, Határőrség.
- LESENYEI
 LESENYEI Ferenc: *A magyar erdőgazdaság története és mai helyzete.* Budapest, 1936, s.n.
- LUKINICH
 LUKINICH Imre: *Erdély területi változásai a török hódítás korában 1541-1711.* Budapest, 1918, MTA.
- OLÁH
 OLÁH Ödön (szerk.): *Tanulmány jelentés az Ausztriában és Bosznia-Hercegovinában fennálló határ-őrizeti és állatcsem-pészet elleni intézkedésekről.* Budapest, 1912, Állami Nyomda.
- OLTAY
 OLTAY Károly: *Geodézia.* Budapest, 1964, Kartographya.
- Az orosz hadsereg.
 PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.
- PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914.*
 PARÁDI József: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914.* Budapest, 1987, Határőrség.
- PARÁDI: *A dualista Magyarország belügyi szervei.* Budapest, 1987, Rendőrtiszti főiskola.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
 PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Tipico Design.
- PARÁDI: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.*
 PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században.* Budapest, 2003, Tipico Design.
- PILCH: *A hírszerzés és kémkedés története.*
 PILCH Jenő: *A hírszerzés és kémkedés története.* Budapest, 1936, Franklin, I–III. köt.
- SALLAI: *Magyarország történelmi határai a térképeken.*
 SALLAI János: *Magyarország történelmi határai a térképeken.* Budapest, 1995, Püski Kiadó.
- SUBA: *Magyarország államhatárainak változásai 1867-1947.*
 SUBA János: *Magyarország államhatárainak változásai 1867-1947.* Budapest, 2003, Tipico Design.

- SZITA – SEEWANN SZITA László – Gerhard SEEWANN: *A karlócai béke és Európa 1698-1699*. Pécs, 1999, Magyar Történelmi Társulat Dél-dunántúli Csoport.
- SZÁNTÓ SZÁNTÓ Imre: *A végvári rendszer kiépítése és fénykora Magyarországon 1541-1593*. Budapest, 1980, Akadémia Kiadó.
- TAKÁCS TAKÁCS Lajos: *Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon*. Budapest, 1987, Akadémiai Kiadó.
- TÓTH TÓTH István György (szerk.): *Milleneumi Magyar Történet*. Budapest, 2001, Osiris.
- WITTINGHEIT WITTINGHEIT Emil: *A Magyar Királyi Pénzügy-minisztérium tíz évi 1895-1905*. Budapest, 1906, Stephaneum.
- TANKÖNYVEK**
- GÁSPÁR: *A határőrzés története*. GÁSPÁR László: *A határőrzés története*. I. köt. Budapest, 1988. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia.
- GÁSPÁR: *Határismeret. Nemzetközi jog*. GÁSPÁR László: *Határismeret*. Budapest, 2001, Határország. Malcolm N. SHAW; [szerk. VALKI László]: *Nemzetközi jog*. Budapest, 2001, Osiris.
- ATLASZOK**
- HERNER HERNER János (szerk.): *Erdély és a részek térképe és helységnevtára*. Szeged, 1987, JATE Kiadó
- HUNFALVY HUNFALVY János: *A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása*. I–III. kötet, Budapest, 1863-1865. s.n.
- PALCZER – PÁSZTOHY PALCZER János – PÁSZTOHY Zoltán: *Bucses-hegység*. Csíkszereda, 1999, Pallas. /Erdély hegyei 11./
- PRINZ PRINZ Gyula: *Magyarország földrajza*. III. köt. *Az államföldrajzi kép*. Budapest, 1914. s.n.
- TANULMÁNYOK**
- BAROSSY BAROSSY András: Határország és határőrök az Árpádok korában. *Hadtörténelmi Közlemények*, XC.évf. (1977) 4. sz. 543-567. p.
- BENCsik: Az útlevel-ügy jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra 1903-1941. BENCsik Péter: Az útlevelügy jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra 1903-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 11. sz. 15–18. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Sza-bad mozgás a Kárpát-medencében” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- BENCsik: A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903-1941. BENCsik Péter: A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 13. sz. 15–26. p. A tanulmány korábbi változata 2000. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- BENCsik: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok között 1898-1941. *Rendvédelem-történeti*

- szág és a szomszédos államok között 1898–1941.
- BENCsik: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915. *Füzetek (Acta Historiae Prea-sidii Ordinis)*, XIII.évf. (2007) 16. sz. 15–24. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Buda-pesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- BENCsik Péter: A határfogalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XVII. évf. (2009) 20. sz. 13–37. p. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A XIX–XX. századi magyar forradalmak hatása nemzeti rendvédelmi rendszerünkre.” című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- GÁSPÁR – PARÁDI: A magyar határőrizeti szervezetek feladatai a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912–1914. *Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Közleményei*. XXX. évf. (1987) 134. sz. 131–151. p.
- GÁSPÁR László – PARÁDI József: A magyar határőrizeti szervezetek feladatai a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912–1914. *Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Közleményei*. XXX. évf. (1987) 134. sz. 131–151. p.
- HAJDÚ
- HAJDÚ János: A magyar-román országos határvonal erdészeti jelentősége. *Erdészeti Lapok*, XXXVIII. évf. (1899) 2. sz. 81–127. p.
- KRISTÓ – MAKK – SZEKFÜ
- KRISTÓ Gyula – MAKK Ferenc – SZEKFÜ László: Szempontok és adatok a korai magyar határvédelem kérdéséhez. *Haditörténelmi Közlemények*, LXXXVI. évf. (1973) 4. sz. 639–648. p.
- MEZEY: A kivételes hatalom. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 4–6. p. A tanulmány korábbi változata 1994. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- OLASZ – PARÁDI – ZEIDLER
- OLASZ György – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A magyar rendvédelmi testületek rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől a rendszerváltásig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 29–63. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a béke-fenntartás szolgálatában Európában a XIX–XX. században” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.
- PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.
- PARÁDI: A határőrizet erői.
- PARÁDI József: A határőrizet erői. *Belügyi Szemle*, XXXI. évf. (1983) 1. sz. 62–66. p.
- PARÁDI: A polgári magyar
- PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szak-

állam első határőrizeti szerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906–1914.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891–1914.

PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867–1914.

PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.

PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.

PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között.

PARÁDI: A magyar határőrizet 1867–1945.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése.

PARÁDI: A magyar határőrizet 1867–1945.

PARÁDI: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus

szerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906–1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, XCIX. évf. (1986) 3. sz. 541–570. p.

PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891–1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1988) 1. sz. 56–92. p.

PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867–1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, LII. évf. (1989) 2. sz. 177–196. p.

PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 13–17. p. A tanulmány korábbi változata 1994. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrség Tudományos Közlemények*, (1994) 1. sz. 4–23. p.

PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 64–75. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozat „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme*” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867–1945. *Határőrségi Tanulmányok*, (1997) 1. különszám. 11–35. p.

PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 70–83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági örösterület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig*” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867–1945. *Határőrségi Tanulmányok*, (1997) 1. sz. különszám, 11–37. p.

PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta*

alatt és a két világháború között.

PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945.

PARÁDI: A magyar állam határőrzete a kiegyezéstől a második világháborúig.

PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrzeti tapasztalatai.

PARÁDI: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.

PARÁDI: A magyar határőrzet tere a kiegyezéstől a második világháborúig.

PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség.

Historiae Preasidii Ordinis), X. évf. (2000) 11. sz. 42–53. p. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Szabad mozgás a Kárpát-medencében” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIV. évf. (2008) 17. sz. 57–87. p. A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „A rendvédelem humán viszonyai” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A magyar állam határőrzete a kiegyezéstől a második világháborúig. In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században. A magyar büntetés-végrehajtás, csendőrség, határőrség, koronaőr, rendőrség, vám- és pénzügyőrség*. Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány. 74–109. p. A tanulmány korábbi változata 2003 nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A történelmi Magyarország határőrzeti tapasztalatai. In MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó, /Jogtörténeti értekezések 28./ 357-388. p.

PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 91–94. p. A tanulmány korábbi változata 1999. februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat 2. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A magyar határőrzet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 125–138. p. A tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 27-én a szlovéniai Lendván hangzott el a Hajnal István Kör által szervezett tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15. sz. 139–159. p. A tanulmány korábbi változata 2004. áprilisában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Rendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett Szemere Beszélgetések szimpozionsorozat rendezvényén a rendőrség tudományos tanácsának

- PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945.
- PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 90–93. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Rendőrség a magyar határőrizetben.
- PARÁDI József: Rendőrség a magyar határőrizetben. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 88-97. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a béke-fenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében.
- PARÁDI József: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XX.évf. (2010) 24. sz. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a „Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005.” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége.
- PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XX.évf. (2010) 24. sz. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005.” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai.
- RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V.évf. (1995) 6. sz. 81-881. p. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SALLAI: Az államhatár fogalmának történeti áttekintése.
- SALLAI János: Az államhatár fogalmának történeti áttekintése. *Határőrségi Tanulmányok*, (2002) 3 különszám, 23–87. p.

- SALLAI: Az államhatárok. SALLAI János: Az államhatárok. *Változó világ*, III. évf. (2004) 58. sz. 20–59. p.
- SALAMON: A pénzügyőri egyenruha történetéből 1868–1947. SALAMON Iván: A pénzügyőri egyenruha történetéből 1868–1947. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 170–186. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SALAMON: Egyenruha, kényelem, demokrácia és gazdasági kihatásai 1863–1993. SALAMON Iván: Egyenruha, kényelem, demokrácia és gazdasági kihatásai 1863–1993. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VIII. évf. (1998) 9. sz. 86–91. p. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Gazdasági rendvédelmünk a XIX–XX. században*.” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SINKOVITS SINKOVITS István: A török elleni védelem fő kérdései. *Hadtörténelmi Közlemények*, LXXIX. évf. (1966) 4. sz. 772–791. p.
- SUBA: A dualista Magyarország határainak változásai 1867–1918. SUBA János: A dualista Magyarország határainak változásai 1867–1918. *Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 87–101. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozat „*A dualista Magyarország rendvédelme*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A trianoni országhatárok kitűzésének politikai és technikai kérdései. SUBA János: A trianoni országhatárok kitűzésének politikai és technikai kérdései. *Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 61–64. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozat „*Háború, forradalom, Trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Erdély új – az 1818. május 7-i bukaresti békeszerződésben kijelölt – határok kijelölése SUBA János: Erdély új – az 1818. május 7-i bukaresti békeszerződésben kijelölt – határok kijelölése. In BOROS László (szerk.): *Erdély természeti és történeti földrajza*. Nyíregyháza, 2000, Besenyei György Tanárképző Főiskola Földrajz Tanszéke, /Észak- és Kelet-Magyarország földrajzi évkönyve 8./
- SUBA: A trianoni magyar-román határ kitűzése. SUBA János: A trianoni magyar-román határ kitűzése. *Geodézia és kartográfia*, LIII. évf. (2001) 2. sz. 41–43. p.
- SUBA: A történelmi Magyarország államhatáraitól szóló törvények. SUBA János: A történelmi Magyarország államhatáraitól szóló törvények. *Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 102–119. p. A tanulmány korábbi változata 2000 november 8-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konfe-

- renciasorozat „Az ezeréves magyar rendvédelem” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: Az államhatár és határjelei. SUBA János: Az államhatár és határjelei. *Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XI. évf. (2005) 14. sz. 120–126. p. A tanulmány korábbi változata 2000. november 8-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozat „Az ezeréves magyar rendvédelem” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A magyar-román határ pontosítása a dualizmus idején. SUBA János: A magyar-román határ pontosítása a dualizmus idején. *Határrendészeti Tanulmányok*, III.évf. (2006) 1. sz. 47–60. p.
- SUBA: A magyar-román határ pontosítása. SUBA János: A magyar-román határ pontosítása. *Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVII. évf. (2009) 20. sz. 108–114. p. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozat „A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása nemzeti rendvédelmi rendszerünkre” című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SUBA: A határkijelölés humán faktorai a XIX-XX. században. SUBA János: A határkijelölés humán faktorai a XIX-XX. században. *Rendvédelem-történeti füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIV.évf. (2008) 17. sz. 84-96. p. A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozat „A rendvédelem humán viszonyai” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 51–58. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „a dualista Magyarország rendvédelme.” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- Sz.G.: Vonalak, számok, kövek. Sz.G.: Vonalak, számok, kövek. *Korunk*, IX. évf. (1998) 4. sz. 124-125. p.
- TORHEINBERG TORHEINBERG I: „U” ügy, Magyarország megszállásának terve. *Hadtörténelmi Közlemények*, LXXXIII. évf. (1970) 4. sz.
- SZABÁLYZATOK A hírszerző szolgálat ellátása és a kémkedés megakadályozása. *Utasítás a katonai határőrizet tárgyában a honvédség, népfőlkedés, csendőrség, pénzügyőrség és határrendőrség számára*. Budapest, 1912, Várnay. Függelék: A hírszerző szolgálat ellátása és a kémkedés megakadályozása. *Utasítás a katonai határőrizet tárgyában a honvédség, népfőlkedés, csendőrség, pénzügyőrség és határrendőrség számára*. Budapest, 1909, s.n.

ség, pénzügyőrség és határrendőrség számára.

KÉZIKÖNYVEK

HUSZÁR – VILSINSZKY

HUSZÁR Pál – VILSINSZKY Károly: *A pénzügyigazgatás kézikönyve*. Budapest, 1911, Atheneum.

PAVLIK F. (szerk.): *Határrendőr Zsebkönyv*. Budapest, 1908, Pátria.

PAVLIK F. (szerk.): *Határrendőr Zsebkönyv*. Budapest, 1908, Pátria.

CIKKEK

DOBROVICS – SZABÓ – FLEISCHER

DOBROVICS Győző – SZABÓ László – FLEISCHER Kálmán: Országos határfelmérés. *Kataszteri Közlöny*, VIII. évf (1899) 6. sz. 44–49. p.

Az olasz pénzügyőrség.

Az olasz pénzügyőrség. *Ludovica Akadémia Közlönye*, XXXII. évf. (1904) 3. sz. 969–970. p.

A román határőrizet.

A román határőrizet. *Ludovica Akadémia Közlönye*, XXVII. évf. (1899) 2. sz. 699–709. p.

A szerb haderő.

A szerb haderő. *Magyar Katonai Közlöny*, VII.évf. (1914) május, 216. p.

ATLASZOK

HIDAS

HIDAS Gábor et al. (szerk.): *Történelmi világatlasz*. Budapest, 1998, Cartographia.

REGISZTRÁLT KÉZIRATOK

BUR

BUR Márta: A magyar határőrvidék felszámolása, a házközösség (zadruga) válsága. Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1962.

PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*.

PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE-BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

LEVÉL- IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

Képviselőházi irományok.

Képviselőházi irományok. Országgyűlés irattára. A képviselőház ülésein elhangzottak jegyzőkönyvei.

Átnézeti vázlat (MOL térképtár)

MOL S 76 No 0788/1-436 Átnézeti vázlat a Magyarország és Románia közötti határvonal térképeiről, 1894-1899, 1:2880 m.a.

MOL. K-150.

Magyar Országos Levéltár BM Elnöki Iratok.

MOL. K-27.

Magyar Országos Levéltár BM Általános Iratok.

JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNYEK

MÁRTFFY

MÁRTFFY Ede (szerk.): *A magyar határvámigazgatás és vámkezelés szabályai*. Budapest, 1910, Atheneum.

THURÓCZY

THURÓCZY Adolf (szerk.): *A Magyar Korona területén érvényes határvám-törvények és szabályok*. Budapest, 1896, Központi Községi Nyomda.

WENCZEL

WENCZEL Gusztáv (szerk.): *A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezetére és szolgálatára vonatkozó szabályzatok, utasítások és rendeletek gyűjteménye*. Budapest, 1894, Állami Nyomda.

JOGSZABÁLYOK

1867. Nr. 146.

Reichsgesetzblatt 1867.Nr.146. Törvény az Osztrák Monarchia valamennyi tartományát illető közös ügyekről és kezelésük módjáról.

1867/XII. tc.	Corpus Juris 1867/XII. tc. a Magyar Szent Korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról.
1868/XVI. tc.	1868/XVI. tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával a Monarchia két állama és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1877. évi december 7-én november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
1868/XXX. tc.	1868/XXX. tc. Magyarország, s Horvát-, Szlavón és Dalmátországok közt fennforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény becikkelyezéséről.
1879/XXXI. tc.	1879/XXXI. tc. erdőtörvény.
1882/X. tc.	1882/X. tc. a Magyar Királyi Csensdőrőrség által, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről.
1888/XIV. tc.	1888/XIV. tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a Monarchia két állama és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1877. évi december 7-én november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
1891/XLI. tc.	1879/XLI. tc. a határ- és földmérési jelek büntetőjogi védelméről.
1900/XIX. tc.	1900/XIX. tc. a magyar-román határvonalon felállított határjelek kicserélése folytán felmerülő költségek fedezésére szükséges hitel engedélyezéséről.
1903/VI. tc.	1903/VI. tc. az útlevéllügyről
1903/VII. tc.	1903/VII. tc. három új csendőrkerület felállításáról.
1903/VIII. tc.	1903/VIII. tc. a határrendőrségről.
1912/LXIII. tc.	1912/LXIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.
34 021/1876. PM. r.	34 021/1876. PM. r. a gátörök löfegyvereinek adómentessége tárgyában.
30 686/1880. FM. r.	30 686/1880. FM. r. az erdőtisztek és erdőőrök hatósági feleskete tárgyában.
43 396/1891. BM. r.	43 396/1891. BM. r. az 1888. évi XIV. törvénycikkkel becikkelyezett magyar-román határegyezmény végrehajtásából folyólag, a magyar-román határvonalon felállított határ- és földmérési jelek védelméről.
50 431/1891. BM. r.	50 431/1891. BM. r. az 1888/XIV. tövénycikkkel be-cikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában.
43 835/1896. BM. r.	43 835/1896. BM. r. a határátkelés szabályozása tárgyában.
54 231/1897. BM. r.	54 231/1897. BM. r. a magyar-román államhatár Határőrizeti Utasításának kiadásáról
76 866/1899. FM. r.	76 866/1899. FM. r. az erdészeti államigazgatásról.
19 426/1912. FM. r.	19 426/1912. FM. r. a vadőri szolgálatról.

Mellékletek jegyzéke:

<i>I. sz. melléklet</i> (jegyzék)	
Magyar-román határvonalallal rendelkező vármegyék és városok.	99
<i>II. sz. melléklet</i> (elvi vázlat)	
A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezeti felépítése.	100
<i>III. sz. melléklet</i> (jegyzék)	
A Magyar Királyság pénzügyi szakhatóságai.	101
<i>IV. sz. melléklet</i> (elvi vázlat)	
Magyarország vámhivatali rendszere.	102
<i>V. sz. melléklet</i> (jegyzék)	
A Magyar Királyság határvámhivatalai.	103
<i>VI. sz. melléklet</i>	
1888/XIV. tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával a Monarchia két állama és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 7-én november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről.	105
<i>VII. sz. melléklet</i>	
50 431/1891. BM. r. az 1888/XIV. tc.-kel beczikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában.	115
<i>VIII. sz. melléklet</i> (elvi vázlat)	
A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése.	124
<i>IX. sz. melléklet</i> (elvi vázlat)	
A határszéli csendőrség szervezeti felépítése.	125
<i>X. sz. melléklet</i> (jegyzék)	
A határszéli csendőrség disszlokációja és létszáma a magyar-román határon.	126
<i>XI. sz. melléklet</i> (jegyzék)	
A magyar-román határ mentén disszlokáló határrendőr szervezeti egységek.	128
<i>XII. sz. melléklet</i>	
A magyar határőrizetben tevékenykedő fegyveres rendvédelmi testületek személyi állományának az útlevélköteles határszakaszokon szolgálatot teljesítő hányada.	129
<i>XIII. sz. melléklet</i> (jegyzék)	
Határátkelőhelyek a magyar-román határon.	130
<i>XIV. sz. melléklet</i>	
A magyar állampolgárok útlevéllal megvalósuló határforgalma a magyar-román határon.	131
<i>XV. sz. melléklet</i>	
Határmenti állami humán egészségügyi állomások a magyar-román határon.	132
<i>XVI. sz. melléklet</i> (grafikon)	
Határforgalmi állami állategészségügyi állomások a magyar-román határon.	132
<i>XVII. sz. melléklet</i> (jegyzék)	
Határmenteni állami erdőhatóságok a magyar-román határnál.	133
<i>XVIII. sz. melléklet</i> (jegyzék)	
Regisztrált határforgalom Predealon 1905-1912.	134
<i>XIX. sz. melléklet</i> (jegyzék)	
A vámjövédéki kihágások a vámhatárral rendelkező pénzügyigazgatóságoknál.	135

Magyar-román határvonallal rendelkező vármegyék és városok.

I. Beszterce-Naszód vármegye (Beszterce):

1. Jádi járás (Jád),
2. Óradnai járás (Óradna).

II. Csík vármegye (Gyergyószentmiklós):

3. Gyergyótölgyesi járás (Gyergyótölgyes),
4. Szépvízi járás (szépvíz),
5. Kászonalcsíki járás (Csíkszentmárton).

III. Háromszék vármegye (Sepsiszentgyörgy):

6. Kézdi járás (Kézdivásárhely),
7. Orbai járás (Kovácszna),
8. Sepsi járás (Sepsiszentgyörgy).

IV. Brassó vármegye (Brassó):

9. Hétfalusi járás (Hosszúfalu),
10. Felvidéki járás (Brassó).

V. Fogaras vármegye (Fogaras):

11. Töcsvári járás (Zemest),
12. Fogarasi járás (Fogaras),
13. Alsóárpási járás (Alsóárpás).

VI. Szeben vármegye (Nagyszeben):

14. Nagydísnódi járás (Nagydísnód),
15. Szelistyei járás (Szelistye),
16. Szerdahelyi járás (Szerdahely).

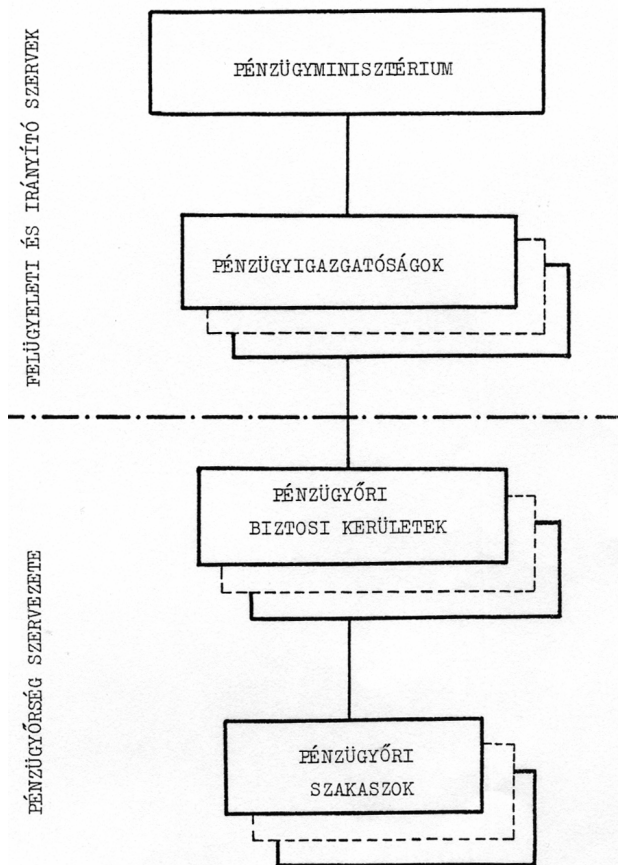
VII. Hunyad vármegye (Déva):

17. Petrozsényi járás (Petrozsény),
18. Pui járás (Pui), 19.
19. Hátszegi járás (Hátszeg).

VIII. Krassó-Szörény vármegye (Lugos):

20. Karánsebesi járás (Karánsebes),
21. Teregovai járás (Teregova),
22. Orsovai járás (Orsova).

Forrás! HIDAS Gábor et al. (szerk.): *Történelmi világtatlasz*. Budapest, 1998, Cartographia, 126–127. p.

A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezeti felépítése.

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatások a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design, 212. p.

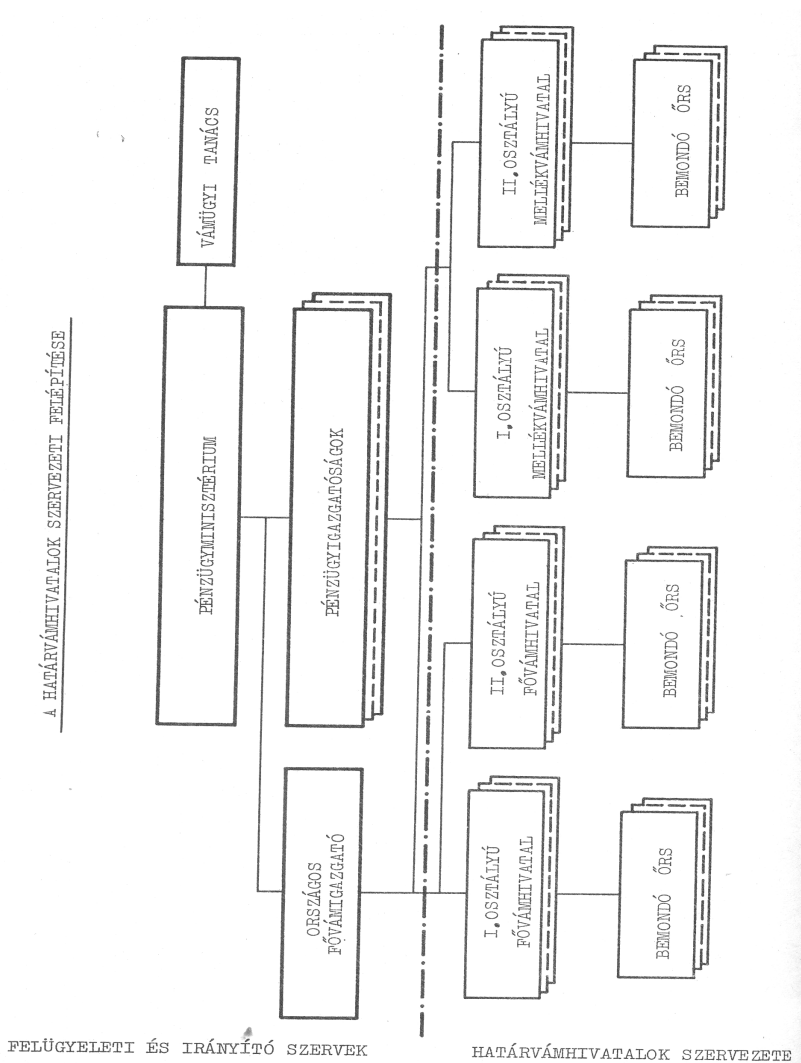
A Magyar Királyság pénzügyi szakhatóságai.

1. PÉNZÜGYIGAZGATÓSÁGOK
2. FŐVÁROSI ADÓFELÜGYELŐSÉG
3. KÖZPONTI DÍJ- ÉS ILLETÉKKISZABÁSI HIVATAL
4. DONÁNYJÖVEDÉKI KÖZPONTI IGAZGATÓSÁG
5. DOHÁNYGYÁRI IGAZGATÓSÁG
6. LOTTÓIGAZGATÓSÁG
7. ARADI JÓSZÁGIGAZGATÓSÁG
8. BUDAPESTI FŐVÁMIGAZGATÓSÁG
9. BÁNYAIGAZGATÓSÁGOK
10. FŐBÁNYAHIVATALOK
11. NAGYÁGI MAGYAR KIRÁLYI ÉS TÁRSULATAI ARANYBÁNYMŰ IGAZGATÓ-
SÁG
12. RÉZBÁNYAI BÁNYAHIVATAL
13. SELMECBÁNYAI BÁNYÁSZATI AKADÉMIA
14. KÖRMÖCBÁNYAI PÉNZVERŐ HIVATAL
15. BÁNYAKAPITÁNYSÁGOK
16. BUDAPESTI FÉMJELZŐ ÉS BEVÁLTÓ HIVATAL
17. KATASZTERI FELMÉRÉSI HIVATAL
18. FÖLDADÓNYILVÁNTARTÁSI FELÜGYELŐSÉG ÉS A KATASZTERI
HELYSZÍNELÉSI IGAZGATÓSÁG
19. KINCSTÁRI JOGI IGAZGATÓSÁG

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivata-
lok a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design, 207. p.

IV. sz. melléklet

Magyarország vámhivatali rendszere.

Forrás! PARÁDI József: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrzete 1867-1914.* Budapest, 1987, Határőrség. 120. p.

A Magyar Királyság határvámhivatalai.**Magyar Királyi Pénzügyminisztérium közvetlen alárendeltségében.****1. Budapesti fővámhivatal (országos hatáskör)****1. Fiumei pénzügyigazgatóság alárendeltségében.****2. Fiumei fővámhivatal**

1. Ponzáli mellékvámhivatal
2. Plassei mellékvámhivatal
3. Belvederi mellékvámhivatal

2. Kassai pénzügyigazgatóság alárendeltségében.**3. Kassai fővámhivatal****3. A kolozsvári pénzügyigazgatóság alárendeltségében.****4. Kolozsvári fővámhivatal****4. Székelyudvarhelyi pénzügyigazgatóság alárendeltségében.**

4. Almásmezői mellékvámhivatal
5. Csík-Gyimesi mellékvámhivatal
6. Tölgyesi mellékvámhivatal
7. Úz-völgyi mellékvámhivatal

5. Brassói pénzügyigazgatóság alárendeltségében.**5. Brassói fővámhivatal**

8. Predeáli mellékvámhivatal
 9. Alsótörcsvári mellékvámhivatal
 10. Bárzai mellékvámhivatal
 11. Felsőtörcsvári mellékvámhivatal
 12. Ósánci mellékvámhivatal
- 6. Felsőtömösi fővámhivatal**

6. Nagyszebeni pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

7. Nagyszebeni fővámhivatal
8. Vöröstoronyi fővámhivatal
13. Dusi mellékvámhivatal

7. Sepsiszentgyörgyi pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

14. Sósmezői mellékvámhivatal
15. Bodzai mellékvámhivatal

8. Dévai pénzügyigazgatóság alárendeltségében.**16. Vulkáni mellékvámhivatal.****9. Pozsonyi pénzügyigazgatóság alárendeltségében.****9. Pozsonyi fővámhivatal.****10. Soproni pénzügyigazgatóság alárendeltségében.****10. Soproni fővámhivatal.****11. Győri pénzügyigazgatóság alárendeltségében.****11. Győri fővámhivatal.**

12. Nagybecskereki pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

12. Pancsovai fővámhivatal.

13. Szegedi pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

13. Szegedi fővámhivatal.

14. Zombori pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

14. Újvidéki fővámhivatal.

15. Aradi pénzügyigazgatóság alárendeltségében

15. Aradi fővámhivatal.

16. Lugosi pénzügyigazgatóság alárendeltségében

16. Bázási fővámhivatal.

17. Orsovai fővámhivatal.

17. Belobreskai mellékvámhivatal.

18. Ómoldovai mellékvámhivatal.

17. Temesvári pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

18. Temesvári fővámhivatal.

19. Újpalánkai mellékvámhivatal.

20. Kubini mellékvámhivatal.

18. Zágrábi pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

19. Sziszeki fővámhivatal.

20. Zágrábi fővámhivatal.

19. Vukovári pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

21. Zimonyi fővámhivatal.

21. Klenaki mellékvámhivatal.

22. Mitrovicai mellékvámhivatal.

20. Eszéki pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

22. Eszéki fővámhivatal.

23. Brodi fővámhivatal.

21. Gospici pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

24. Zengi fővámhivatal.

23. Karlopágói mellékvámhivatal.

24. Szentgyörgyi mellékvámhivatal.

22. Ogulini pénzügyigazgatóság alárendeltségében.

25. Buccari mellékvámhivatal.

26. Novi mellékvámhivatal.

27. Selcei mellékvámhivatal.

28. Portoréi mellékvámhivatal.

Jelmagyarázat: a magyar-román határforgalom által érintet szervezetek vastagítva.

Forrás! PARÁDI József: *A dualista Magyarország pénzügyi szervezeteinek határőrizete 1867-1914.* Budapest, 1987, Határőrség. 117–119. p.

VI. sz. melléklet

1888. évi XIV. törvénycikk

az osztrák-magyar Monarchiának Romániával, a Monarchia két állama és Románia közt fenforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 7-én november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről

1. § Ő Felsége Ausztria császára és Magyarország apostoli királya, és Ő Felsége Románia királyának meghatalmazottjai által, az osztrák-magyar Monarchia két állama és Románia közt fenforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában Bukarestben 1887. évi december hó 7-én, november hó 25-én kötött nemzetközi egyezmény, miután az a szerződő felek részéről szokott módon megerősítettett, s az országgyűlés által elfogadtatott, ezennel az ország törvényei közé iktattatik.

2. § Az egyezmény szövege a következő:

Ő Felsége Ausztria császára, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya egyrésztől,

és

Ő Felsége Románia királya

másrészről, kölcsönösen áthatva azon óhajtástól, hogy az államiak közti határvonal véglegesen és állandó módon megállapittassék, e végből egy vegyes bizottságot rendeltek ki, mely a szükséges előmunkálatok eszközésével megbízott. Miután ezen bizottság feladatának megfelelt és a határvonalnak ezutáni menetele egyetértőleg megállapított, Ő Felségeik a bizottság által kidolgozott javaslat alapján egy szerződésnek megkötését határozták el, és meghatalmazottaikká kinevezték:

[következik a meghatalmazottak megnevezése]

kik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után, a következő czikkeben átlapodtak meg:

I. CZIKK

Az Ausztria-Magyarország és Románia közti határ jelenre és jövőre akként állapittatik meg, a hogy az az alantabb foglalt czikkeben körülírva, s a jelen egyezményhez csatolt, annak kiegészítő részét képező térképekbe (A. alatti melléklet) berajzolva van.

A határvonal tekintetében jövőben netán fölmerülhetők mindennemű vitás kérdések kiegyenlítésénél ezen térképek, valamint a jelen szerződés határozmányai szolgálnak egyedüli alapul.

II. CZIKK Bukovina és Románia közti határ

A határvonal, mely a Magyarország, Bukovina és Románia közötti Triplex confiniumtól, vagyis a Pietrile rosi hegység gerinczén s jelesül a „Podul de piatra” nevű nyergen fekvő pontból indul ki, az említett hegygerinczet éjszaki irányban követi, az 1643 magassági mérjeggyel jelzett ponton keresztül halad, innét kezdve egészben keleti irányt vesz és mindig a hegygerinczet követve, a Munceilor, Lucaciu, Poiana-Venatorului és a Gura-Haiti hegycsúcsokon halad át.

Ezen ponttól kezdve a határvonal levonul a Serisor-patak forrásáig és követi ezt a Valea-Arsa patak beömléseig (860 magassági mérjegy), a honnét a 870 magassági mérjeggyel ponton át észak-északkeleti irányban a Dealul Negru hegység Runcul nevű lábáig vonul fel; innét északkeleti irányt vesz, a mennyiben egy tompaszöget képez és egyenes vonalban a Dorna-Neagra patakkal találkozik.

Innen kezdve ezen patak mentén halad annak a Beszerczébe (Bistrita) való beömléseig, azután pedig ezen folyó mentén a Valea-Arameiig (736 magassági mérjegy), a honnét ezen völgyben – a 935 mag. mérjegyen s a völgyképződés kezdetén átvonulva – a Batca-Neagra (1402 magassági mérjegy) hegycsúsig emelkedik.

Ezen ponttól kezdve, a határvonal – ismét a hegygerinczen haladva – a Runculetiu, Petrile-Doamnei, Rarul (1648, 1655, 1529 és 1622 magassági mérjegyek), Theodorescul (1357 és 1393

magassági mérjegy), Obcina Chirilul (1326, 1218, 1294 és 1314 magassági mérjegyek), Capatina (1388, 1383, 1350, 1345 és 1250 magassági mérjegyek), Grebenul (1437, 1470, 1358, 1477, 1378, 1476 és 1240 magassági mérjegyek), Clefile (1376 magassági mérjegy), Alunisul (1342, 1204, 1167, 1316 és 1362 magassági mérjegyek), Grebenul (1361, 1324 és 1303 magassági mérjegyek), Batca-Rea (1217 magassági mérjegy), Capul-Baiesescul (1298, 1279, 1300, 1105, 960, 1012, 1030 és 1017 magassági mérjegyek) nevű hegycsúcson vezet át, a honnét ezen utóbbi hegy lábán át (918 és 874 magassági mérjegyek) a Negrileasa patakhoz vonul le, ugyanezt keresztülmetszi, s azután a térképen 1017 magassági mérjeggyel ellátott ponton át az Obeina Ciumarnei csucsára (1066 magassági mérjegy) ér föl.

Innét ismét a hegygerinczen menve, a Rangul (1021 magassági mérjegy) és a Gainoasa (940 és 919 magassági mérjegy) hegycsúcsokra fut fel a határvonal s az ez utóbbi csúc s a Cladita-Mare által képezett nyeregig (847 magassági mérjegy) halad, ezen ponttól északnyugati irányt vesz, s a Cladita-Maret egyenes irányban megkerülve, az ez utóbbi hegy és a Cladita-Mica által képezett nyeregig vonul, a honnét azután egyenesen a Cladita-Mare csucsára megy föl (1072. sz. magassági mérjegy.)

Ezen ponttól kezdve ismét a hegygerinczen vonulva, a Rotunda, Obcina-Svoristei (953. és 963. sz. magassági mérjegyek), Obeina-Isakii (995., 985., 840., 882., 595., 663. és 726. sz. magassági mérjegyek), a Plesei (560. sz. magassági mérjegy) nevű hegycsúcson megy át, a honnét ezen hegy lábán és a 474. sz. magassági mérjegyű ponton át a Dealul-Burago (511. sz. magassági mérjegy) nevű hegycsúcsra ér föl.

Ezen ponttól kezdve a határvonal e magaslat tövén keresztül északkeleti irányban vonul lefelé a Valea-Seaca patakig, a 439. magassági mérjegyű pontig, a 423. és 419. magassági mérjegyű pontokon át a térképen A-val jelölt pontig ezen patakot követi, a mely pontnál a patak folyását elhagyva, a B. és C-vel jelölt pontokon halad át s D. pontnál a Moldova folyót lépi át.

Innen kezdve irányát északkeletnek veszi, s egy régi idő óta meglevő árkot (394 mag. Mérjegy) követve, a Samosel-patakba (398 magassági mérjegy) fut, a melynek mentén a 423 magassági mérjegyű pontig halad fölfelé.

Ezen utóbbi ponttól a határ ismét északkeleti iránynak fordul és egyenest a Lucasesti-völgyig megy, melyet a Samos-Mare patakig (piriu Hranita, határpatak) követ, ezután ezt a Bunesti-patak beömléseig követi. Ezen patak mentén azután felfelé halad, hosszában átmetszi a mesterségesen készített Bunesti tavat egészen a Dealul-Lung lábáig, a honnét ezen tó északi partján huzódva el, ismét a Bunesti patakba ér, melynek mentén egy északi irányban a 329. magassági mérjegy közelében levő földszakadékgig folytonosan fölfelé halad, a honnét ezen szakadékkal együtt a Dealul Bunesti (Dealul Crucea) hegycsúcsra a 408 magassági mérjegyű ponthoz ér.

Ezen ponttól kezdve a határvonal egyenest északkeletnek megy lefelé s egy kis patakba akad, ezt annak a Samos-Mic patakba való beömléseig (a Nemirceni nevű mesterségesen készült tóban fekvő pontig), s azután ezt a Rusina patak beömléseig követi.

Innét a határvonal a 315 és 362 magassági mérjegyű pontokon át a Dumbrava-Rosie magaslat (438 magassági mérjegy) csúcsáig emelkedik, honnét keleti irányt vesz s a Dealul Fisticului csúcsán át (420 magassági mérjegy), innét pedig a Dealul Plavalarilor csúcsán (451 magassági mérjegy) fut keresztül, a honnan ezen magaslat gerinczén haladva, délkeleti irányban vonul lefelé, elvonul egy földszakadékgig kezdeténél - mely délre elmarad - hogy azután keleti irányt vegyen, s a 379 magassági mérjegyű pontig ér el, honnét a Dealul Cetatuca (Miresti) csúcsára (473 magassági mérjegy) hág fel.

Ezen ponttól a határ délkeleti irányban vonul a Miresti-fensíkon át (477 magassági mérjegy) egyenesen a Racova patak eredetéig (baloldali ág), s követi annak folyását a Suceava (Szucsava) folyóba való beömlésig, s közel Filiseni községhez (a térképen Chiliseni) a Balta-Satului-on megy át.

Ezen ponttól kezdve, a Mitocul pataknak (mely a térképen Rustorba nevet visel) torkolatáig, a határvonal a Suceava folyó irányát fogja követni, mihelyt ez a jelen egyezmény III. cikkelyének határozmánya értelmében szabályozva leend. A meglevő határvonal, úgy a mint az a térképen föl van tüntetve, ideiglenesnek tekintetik.

A Mitocul torkolatától kezdve a határvonal ennek mentén halad felfelé a Dadului-patak beömléseig, innét pedig ez utóbbinak mentén egészen annak eredetéig.

Ezen ponttól kezdve a határvonal keleti irányban emelkedik felfelé mindaddig, a míg a Suceava (Szucsava) és a Siret (Szereth) folyók közötti vízválasztó vonalhoz ér el, s követi azt a Lazary (508 magassági mérjegy), a 493 magassági mérjegyű ponton, az Obeina-Calafindesti csúcson (506 magassági mérjegy, a térképen Zaranka névvel megjelölve), a 473 és 440 magassági mérjegyű pontokon át, a honnét kezd lefelé haladni, és a 380, 372, 370, 375, 392, 350, 391, 380, 362, 389, 364 és 330 magassági mérjegyű pontokon keresztül vonulva, ekként a Botosani-ta, Gropana és Negostina nevű falukat Bukovinánál és a Rudesti és Verpole nevű falukat Romániánál elhagyja.

A 330 magassági mérjegyű ponttól kezdve a határvonal egyenesen a Siret (Szereth) folyóba esik, honnét ennek folyását követi a Molnita (Molnicza) patak beömléseig, s innen kezdve ezen patakkal együtt a 340 és 350 magassági mérjegyű pontokon át egész annak eredetéig halad.

Innét felemelkedik észak-északkeleti, utóbb keleti irányban a Prevoroki és Buda faluk között levő magaslatokra, s ezek gerinczét követve, Fontana Talharului és Buda között a 370, 368, 406, 386, 385, 328, 306, 327, 324, 298 és 316 magassági mérjegyű pontokon halad át, s azután a 304 és 247 magassági mérjegyű pontokon át a Lucavita patak eredetéig fut, melyet ennek a Pruthba való beömléseig követ.

(A Lukavita patak Mamornita falutól kezdve a Pruthig Mamornita nevet visel.)

A Lucavita torkolatától kezdve a határvonal azon irányt követi, a mely iránynyal 1855. évben a Pruth folyó birt, azután pedig a Sineheul és Cotul Grigorcea szigeteket és szakról azon pontnál, mely a határtérképen és az ide mellékelt részletes terven (*B. melléklet*) *N* betűvel van megjelölve, bekeríti, a hol azután a Pruth mostani folyásával összeesik. Innét Novoselita-ig a Pruthnak 1884. évi folyása, mely a folyam jelenlegi folyásával megegyezik, fog a két állam közt ideiglenes határral tekintetni mindaddig, míg ezen folyó a nemzetközi Pruth-bizottság által szabályoztatni fog.

III. CZIKK A Suceava (Szucsava) folyónak szabályozása

Mínhogy a Suceava (Szucsava) jelenlegi folyása, annak árvizek idején bekövetkező gyakori változása következtében nem alkalmas arra, hogy határozott és változatlan határvonalat képezzen, a jelenlegi birtokállapotnak megfelelőleg a térképbe berajzolt vonal, a folyó irányának szabályozásáig, ideiglenes határral fog tekintetni. Ezen utóbbi célból a szerződő kormányok által kinevezett s mérnökökből álló vegyes bizottság fog kiküldetni és azzal megbízni, hogy ezen folyó medrének tervét, a meddig az határvonalat képez, vegye fel, s egy szorosan tudományos alapon nyugvó szabályozási tervezetet készítsen. Az ekként elkészített tervezet a kormányoknak jóváhagyás végett be fog mutatni.

Az ezen tervezet útján megállapított folyóirány azután közből készített, s ezen egyezmény VI. cikkének rendelkezése szerint felállítandó határjellel fog megjelölni, s fogja a jövőendőbeli határt képezni.

A tervezet jóváhagyásának ténye által a két kormány nem kötelezi magát arra, hogy a folyószabályozást maga fogja keresztülvinni, de magánfeleknek megengedhető, hogy e célból a jelen egyezmény IX. cikkében megállapított határozmányoknak megfelelő munkálatokat fogantathassanak.

IV. CZIKK A Molnita (Molnicza) folyásának szabályozása

A Monita (Molnicza) vize, melyet magánfelek a saját magánérdekükben több helyt rendes folyásából elvezettek, régi medrébe vissza fog vezettni, hogy ezen egyezménynek megfelelőleg határvonalat képezzen. Az erre vonatkozó munkálatok még a határmegjelölés előtt azon állam kormányának kezdeményezése folytán fognak fogantatni, a mely államnak területén ama víz jelenleg folyik.

A jelen egyezmény IX. cikke szerint kilátásba helyezett vegyes bizottság nyilatkozni tartozik azon magánfelek beadványai felett, a kiknek telepeik számára vízlevezetésekre van szükségük.

V. CZIKK Magyarország és Románia közti határ

A Magyarország és Románia közötti határ kezdődik a Bukovina, Magyarország és Románia közt fekvő Triplex confiniumnál, a Pietrile rosii nevű hegyn (a Podul de piatra nevű nyereg-nél) leszáll a Taieturile patak eredetéhez, követi ezt a Scafa patakba ömléseig, utóbbit a Haita-patakba ömléseig, a Haita-patakot a Neagra-patakba ömléseig; ez utóbbit átkelve, a Cserebükki-hegy lábának gerinczén felhág annak csúcsára, – 1455. számú magassági mérjegy (cote).

A határ e ponttól, folyton a hegygerinczen haladva, az 1762. számú magassági mérjegyhez, innen egy gyalogösvényen, a Caliman-Kelemen északi lejtőjén s az 1808. számú magassági mérjegyén át a Dealul Bucinis hegyre, innen folyton ezen hegy gerinczén a Dealul-Dragoeasa-hegyre, az 1354. számú magassági mérjegyhez vezet. Innen közvetlenül a Prislopul csúcsára, a Poiana Prislopulra és a Prislopul és Paltinis közötti nyeregbe, innen a Paltinis-patak (apa loi Zab-n) forrásához megy, követi ezt a Dragoeasa-patakba ömléseig, és utóbbit a Neagra-patakba ömléseig és a Neagra-patakot azon pontig, a hol abba a Cristisoarapatak beömlik és a hol a Fontana Vinului nevű pont van.

E ponttól a határ az utóbb nevezett patakon felvonul annak eredetéig, onnan a Tibles mic és Tibles mare hegyek között fekvő nyeregbe, innen a hegygerinczen haladva a Tiblesul mic, Dealul verde (cota 1601), Albiuta, Cheteria (cote 1595), Obcina Albilor, Streaia, Prislopul, Preluca Ursului, Piciorul lui Sfirdea és Piatra rosie nevű hegyek csúcsaira; innen leszáll a Prisecarul-patak eredetéhez és ezt a Bistricioara (Tölgyes) patakba ömléseig követi.

Innen a Bistricioarát a Picul – Péntek – patakba ömléseig követi a határ, akkor az utóbbiban fölfelé annak eredetéig halad, a honnan felhág a Curmatura Pintecului nyergébe. Innen a Kicerul – Kicsere – hegy lábának hátán, keleti irányban, a hegyláb gerinczén leszáll a Bistrutának a Bistrába ömléseig, tovább halad ez utóbbi patakon a Frinturile patak beömléseig, honnan a Fagete-lul-hegy észak-nyugati lábának gerinczén felhág ezen hegynék csúcsára (cote 1166).

A Fagete-lul csúcsáról a határ az ezen hegy és a Verde-hegy közt fekvő nyeregbe vezet, onnan le a Kitrigul – Köszörűkő – patak eredetéhez, követi ezt a Bicaz – Békás – patakba ömléseig, azután ezt a Tikos – Tikos – pataknak beömléseig és ez utóbbit föl eredetéig, honnan az Ivános és Floraea között fekvő nyeregbe, innen le az említett nyeregtől délre eredő kis patakba, ezen patakon tovább az Ivánosba ömléseig, ezen utóbbi patakon annak eredetéig, a honnan az Obcina Cepkesului nyergébe vezet.

E ponttól leszáll a határ az Ata-patakba és követi ezt a 847. számú magassági mérjegyig, innen déli irányban felhúzódik a Piciorul Kerekhavas hegyre, keleti irányban leszáll az Ata-Mare patakba, átkel ezen patakon és a Piciorul Icoanei gerinczén felhág a Torogles – Toroklyás – csúcsára (cota 1266).

Innen a határ, mindig a hegy gerinczén haladva, a Poiana Crucea Rosie nevű havason át a Batca de piatra nevű hegy csúcsára vezet, innen leszáll a Bratos – Barátos – patakba (cote 840) s ezen átkelven, a Meleghavas gerinczén a Curmatura Lazaroai nyergébe húzódik. Innen egyenes vonalban dél-keletnek a Bolohanos – Bálványos – és Földtiszt-patakok egyesüléséhez vonul; innen követvén az utóbbi patakot az Arsita Tarcutii északi lábáig, ezen hegyláb gerinczén felhág az Arsita Tarcutii csúcsára (cote 1372.). Innen, folyvást a gerinczen haladva, déli irányban leszáll a Tarcuta patakba (cote 1007) átlépi ezt, felhág a hegygerinczen, átvonul a Grindus – Tarhavas – és Ciudomir – Csudamér – csúcsain, a honnan leszáll a Ciudomir – Csudamér – patak eredetéhez, s ezt követi a Trotus – Tatros – (Gymes) patakba ömléseig.

Itt átkel a határ a Trotus patakon, követi a m. kir. vámhivatal és vesztegintézet kerítésfalát, felvonul az Aldamas – Áldomás sorka – (kőcsup) gerinczére, onnan annak és a Popoi – Pipás – (cota 1272), Poiana-Arsa – Égett mező – (cote 1271) csúcsaira, innen az Apahavas csúcsa alá húzódik, s onnan haránt-irányban az Apahavas harmadik, keleti kupjára, s délnyugati irányban egyenesen a Voica csúcsára (cote 1304) emelkedik föl.

A Voica csúcsától leszáll a határ, ezen hegynék a gerinczét követve, a Ciuges – Csüges – patakba, átmetszi azt a 855. számú magassági mérjegy-nél, s onnan egyenes vonalban a Kerekbükki csúcsára lép fel (cote 1096). Innen leszáll az Agapioasa – Gyepecze – patakba (cota 872), követi ezen patakot a Sulța – Szulcza – patakba ömléseig, utóbbit a Solintarul – Sólomytar (Priske)

patakba beömléseig; ez utóbbin fölvonúl, hogy fölhágjon a Solintar – Solyomtár – havas nyeregbe és onnan tetejére.

Ezen ponttól leszáll a határ a Ciobanul – Csobányos – patakba, követi ezt a Magyaros-patak beömléseig, utóbbin felvonul és felhág a Magyaros csúcsa mellett az 1366. és 1342. számú magassági mérjegyek között fekvő nyeregbe. Innen a határ, a hegygerinczet követve, átkel az 1342., 1219., 1216. és 1173. számú magassági mérjegyeken, az Obrejescul – Magyaros sorka – gerinczén, az 1098., 1063., 906. és 823. számú magassági mérjegyeken: leszáll az Uz patakig, azon ponthoz, melyet Gardul de piatra – Kőkertnek – neveznek.

A határ innen az Uz patakot követi a Barzantu – Verespatak – (Bardocz) beömléseig, azután követi az utóbbi patakot a Nemira – Fekete patak – (Kecskés) beömléseig és felvonul az utóbbin annak eredetéig. Ezen ponttól felhág a határ a Nemira mare – Nagy-Nemere – és Nemira mica – Kis-Nemere (Tiganca) – között fekvő nyeregbe és a hegygerinczen a Nemira mica – Kis-Nemere –, Mikestető Sandru mic – Kis-Sándor – csúcsain át a Sandru mare – Nagy-Sándor – csúcsára vezet.

A Sandru mare csúcsától a határ éjszakkéleti irányban, mindig a hegygerinczen haladva, a Kecskés csúcsán át a 970. számú magassági mérjegyhez vezet, s onnan ezen hegy délkeleti lábának gerinczén a Kecskés patakba száll le, követi ezen patakot a Slanic – Szaláncz patakba ömléseig, az utóbbit föl a Pescarul patak beömléseig, az utóbbit a Poiana la Tabla lábáig, honnan jobbra hajló szög alatt ezen Poianára és onnan a Dealul Brezoiul nevű hegynek gerinczét követve, ezen hegynek csúcsára (cota 1001) emelkedik föl. Innen a hegyek gerinczén elvezet a határ a Dealul Cernica csúcsához (cote 1005), onnan lefelé a 975 magassági mérjeggyel jelzett nyeregbe, innen pedig a Cernica patak eredetéhez és ezen patakon annak az Oituz – Ojtos – patakba ömléseig, Sósmezőig (Poiana Sarata).

Átkelvén a határ az Oituz – Ojtos – patakon, felemelkedik a hegyek gerinczére, onnan a Runcul alb (cote 981), Halas, Coarnile (cote 1235) csúcsaira, honnan, folyton a hegygerinczen haladva, a Leány-patakhoz vezet le, követi ezt a Kasin – Kászon – patakba ömléseig, utóbbi patakon felvonul a Clabuc – Kalabucs patak – beömléseig, azután ez utóbbiban egy a Clabuc (Kalabucs alja) nevű hegyről lefolyó kis patak beömléseig, végre ez utóbbin fölemelkedik annak eredetéig, onnan az 1223. számú magassági mérjegyen át a Clabuc (Kalabucs) csúcsáig (cote 1370).

E ponttól levezet a határ a középső hegyhasadékon a Lipsca-patakhoz, követi ezt a Harang-bércz-patak beömléseig (cote 804) és a Jáhorosbércz éjszakkéleti lábának gerinczén felhág ezen hegynek ormára (cote 1211) innen déli irányban egy hegyhasadékon leszáll a Paltin-patakig, átlépi ezt és egy, az előbb említett szembeeső másik hegyhasadékon felhág a Sóbércz csúcsára (cote 1290).

E hegycsúctól a hegység gerinczén halad a határ a Mesteacanul – Mesztáktető – csúcsig, innen déli irányban a hegygerinczen le az 1139. és 844. számú magassági mérjegyeken át a Putna-Vrancii - Putna patakhoz - húzódik, azon ponthoz, a hol a Merului – Jáhoros patak – a Putna patakba ömlik. A Putnán tovább vonul a határ annak eredetéig, átkel a Hray oldala nevű hegy hátán (cote 1671) és elvezet a Zabala – Zabola putna – eredetéig, ezen a Gorul – Gorpatak – beömléseig, azután ezen patakon föl annak eredetéig és innen föl a Giurgiu és Dealul Negru – Fekete halom – közötti nyeregbe (cote 1535).

Ezen ponttól a határ nyugoti irányban a Dealul Negru – Fekete halom – hátán mintegy 700 méternyi távolságig fölfelé emelkedik, azután déli irányban egy hegyhasadékon leszáll a Giurgiu – Gyergyó – patakig, követi ezt a Stina-Giurgiului patak beömléseig, követi ezt föl eredetéig, átkel a Taietura nyergén az 1336. számú magassági mérjegynél; leszáll a Magyarós-bokor patak eredetéhez, követi ezt a Bisca mica – Kis-Baczkába – ömléseig, az utóbbit a Cilianus – Csilyános – patak beömléseig (cote 1036), ezt föl eredetéig; innen a Balescul hegy csúcsára (cote 1561), azután a Balescul és Coriul között fekvő nyeregbe, innen a Coriul – Tamás – patak eredetéhez és ebben a Bisculita – Kis-Baczka – patak beömléseig (cote 1142) vezet.

Innen a határ délnyugati irányban és egyenes vonalban átkel a Hosszúköz hegyen a Pitak – Petak – patakig, követi ezt a Bisca mare – Nagy-Baczka – patak beömléseig, ezt föl a Surducul

– Szurduk – patak beömléseig, s ez utóbbi patakot eredetéig, honnan a Surduk – Poiana cu pietrule – (Döngőkő) nevű nyereghez huzódik.

E ponttól a határ a hegygerinczen a Bota mare – Nagy-Bota -, Bota mica – Kis-Bota -, Zimbrul, Tabla Chei csúcsokon keresztül a la Cheia – Szent-László-Király-Köve – sziklához halad; innen a Buzeul – Bodza – folyóhoz száll le, ezen felvonul a Crasna (Kraszna) patak beömléseig, felmegye e patakon annak eredetéig, s innen a Curmatura Crasneire.

Innen a határ, a hegygerinczen haladva, átkel a Tatarul mic (cote 1413), Kikisan, Tatarul mare – Nagy-Tatár – (cote 1471), Tabla Buzeului (cote 1345) hegye csúcsain, az 1323., 1183., 1082., 1211. és 1442. számú magassági mérjegyekkel jelölt pontokon, továbbá a Bokima (cote 1463), Laptele, Valea Stinei, Curul Pámintului – Piroasca – Tigaia, Bratocea, Babesul. Bobul mic, Bobul mare, Piciorul Caprii, Valea Neagra, Zanoaga Mortului, Zanoaga lui Martin, Cioara, Orlata, Ratoslovul, Priseaca nevű hegyek csúcsaira és a Predelut nyergén; felhág a Musita, Paltinul, Dealul Turcului, Lacul rosu, Gavana, Tót Páltető, Anderbércz tető, Piatra mare (cote 1841), Poiana Judetului, Susaiul, Poristoc – Csáplya tető – nevű hegyek csúcsaira, s innen az utóbb nevezett hegy gerinczén leszáll a predeal-tömösi nagy kőutra.

Innen a határ ismét a hegygerinczre emelkedik és átkel a Vladetul és Fetifoi csúcsokon, azután a Sibot és Piatra Arsa nevű hegygerinczekre, a Dealul Forban és Capatina Porcului csúcsokon, a Curmatura armasarului, a Baiul csúcson, a Curmatura Morarului és felhág a Dealul Morarului és la Om (Bucegiu csúcsa) csúcsokra. Innen a határ, mindig a hegygerinczen haladva, átkel a Valea Doamnei nyergén, a Batrina, Coltul Tapului, Coltul Grohotis, Strunga mica, Strunga mare, Dudele, Pietrele albe, Sfintul Ilie, Plaiul Mandrului hegyek csúcsain, a Padina Ursului nyergén, a Paicului csúcsán, a seremet nyergén, a Dilma lui Dragan két ormán, felhág a Mosoiului és Padina Lunga csúcsaira; onnan a Gura Padinii lungi nyergébe, hol a Jon Flanta nevű kökereszt van: innen a Gruitul lui Lastun csúcsára, a Padina cu drumul nyergébe, továbbá a Piscul Berlindoia (Bocarta), Piscul Giuvelei és Ruiul csúcsaira, s onnan lefelé a la Cruce nevű pont mellett (Törösvári szoros) a nagy közlekedési kőúthoz vezet.

A la Cruce nevű ponttól újból a hegység gerinczére emelkedik és azon vonal tovább a határ, átlépi a Predealul, Rogoasa, Sirnei, Galbina, Clabucetul, Poiana Seaca, Piatra lui Craiu (Baiul – Királykő – Königstein), Tamasul mic, Tamasul mare, Fagetul Caprei és Lerescul hegyek csúcsait, utóbbi hegy nyergét, a Comisul és Lutele, a Berevoescul mare, Berevoescul mic, Valea Radului (Vladului), Bratila hegyek csúcsait, az utóbbi hegy nyergén át, a tavak mellett elhaladva, a Ludisorul és Zirna csúcsaira, és annak nyergébe, a Leaota csúcsára és nyergébe vezet. Majd Bindea hegynek négy, Galesescul hegynek két csúcsán át a (Vultoarea), Coltul Vista mare, Moldovanu (Ucea mare), Podragul, Virtopul, Vintoapele, Vinatura lui Boteanu, Budi, Capraretul, Paltinul (Lespezilor) és Negoiu csúcsaira, a Scara vagy Scarisoara nyergén át a Fundul Boiului, Valea Caldarielre, a Galbenul, Budislavul, Surul, Lacustelor és Cocoricul csúcsaira, a Cumpána nyergén át, a Tatarul, Kika Fedelesului csúcsaira, innen a hegygerinczen le a Piatra Soculuihoz és innen haránt vonalban a Piatra Albán át a Strunga Sarcioz, azután le a Valea lui Frate nevű patak eredetéhez, s ezen patakon az Oltul (Olt) folyóig vezet.

Innen a határ az Oltul folyót követi a Riul Vadului nevű patak beömléseig, azután az utóbbin föl annak eredetéhez, felhág az Obirsia Chirculuira, a 2011. és 2001. számú magassági mérjegyek között, és a hegygerinczet követve, átkel a Piatra Chircului (cote 2001), Forgaci, Curmatura, Purgis, Sterpul (Dealul Negru), Voinasita, Curmatura Voineagului, Voineagul Catanesei (cote 1853) nevű hegyek csúcsain és mindig a hegygerinczen haladva, a Curmatura Tiganului nyergébe (cote 1581) huzódik.

A Curmatura Tiganului-ról leszáll a Tiganului patak eredetéhez, tovább megy ezen a Jidului patak beömléseig, azután ezen utóbbi patakon föl az Isvorul lui Dobrun patak beömléseig, ezen patakon föl annak eredetéig, honnan a Dealul lui Dobrun hátára emelkedik föl; innen ezen hegy gerinczén lefelé haladva, átkel a Culmea Turnerelé-n (cote 1433) a Valea Dobrunului nevű patakhoz és ezen patakon föl, annak a Lotrul folyóba ömléséhez vezet. (Mely pont a Lacul lui Dobrun nevet viseli.)

Innen a határ a Lotrul folyón föl az Isvorul Balului-patak beömléséhez, ezen föl a Dealul Larg déli lábához, azután ezen hegynek hátán föl annak csúcsához (cote 1928), innen le a Dealul Larg

és Dealul Praja közti nyeregbe (cote 1882) és a Cracul Praja gerinczén az 1767. számú magassági mérjegyhez vezet. Innen nyugati irányban leszáll a határ az Isvorul Praja nevű patakhoz, követi azt a Riul Frumos nevű patakba való ömléseig, azután ezen utóbbi patakot a Slimoiu nevű hegy keleti lábáig, felhág ezen hegyláb hátára, az 1453. számú magassági mérjegyzen keresztül az 1527. számúhoz megy; a Slimoiu hegy nyugati lábának gerinczén haladva, leszáll a Salanile patakba, átkel ezen patakon és délnyugati irányban egyenes vonalban a Smida mica hegynek hátára (cote 1508) megy. Innen leszáll a második Salanile patakba, átlépi ezt és a Sima mare patakon fölvezet annak eredetéhez, s innen a Gura Potecului nyergéhez.

E ponttól a határ, a hegység gerinczét követve, átvonul a Salanile (cote 1734), Poiana Murei, Pravatul, (Cotul Ursului), Bufta csúcsain az 1833. számú magassági mérjegyhez, felhág a Dealul Caprei keleti tetőjére, azután az 1801. számú magassági mérjegygyel megjelölt nyergen és a Dealul Fometescul csúcsán (cote 1871), továbbá a Curmatura Groapa-Seacan átkelve, felhág a Cibanul, Coasta-lui-Rus, Jasul, Paclita, Gruicul és Paringul (Prislop vagy Mindra) csúcsokra (cote 2520, 4.).

A Paringul csúcsától a határ a surpatele hegy gerinczén fölvezet a Grivele csúcsára (cote 2106, 9.) onnan az 1779, és 1536. 7. számú magassági mérjegyekhez, s a Prislopulra (cote 1373) és a Poiana Ascunsa nevű hegy lábának hátán azon ponthoz vezet le, melylyel szemben a Gropanul patak a Polatistea patakba ömlik; innen egyenes szög alatt letér a Polatistea patakhoz, átlépi ezt és a Gropanul patakon fölmeleg annak eredetéhez, fölhang a Gropul és Tapa közötti nyeregbe az 1481. és 1564. 5. magassági mérjegyek között, s innen egyenes vonalban a Petricea csúcsára (cote 1438), honnan a Petricel nevű hegy éjszaknyugati lábán leszáll a Stolojoia patakba, s követi ezen patakot a Jiul – Zsily – folyóba beömléseig (mely ponton a Stolojoia patakot Polatisteanak is nevezik).

A határ átszeli a Jiul (Zsily) folyót, a Paretele nevű sziklákon át a Candetul csúcsára, a Mur-gile gerincze mentén a Dragoiul és Dumitru csúcsokra, innen az Obirsia Merisori, Sesul Dimitrei, Obirsia Diului nyeregbe, a Dragasul, Sesul Diului Vulcan, Carteanul csúcsaira és az utóbbi nyergén át a Futetul, Streaja, Mutul, Dealul Piscul Rusesc csúcsaira (cote 1630) vezet. E ponttól a határ egyenes vonalban és nyugati irányban átszeli a Bréa völgyét, fölhang a Virful Negrului csúcsára, innen a hegygerinczen végig haladva, a Cornul Zanoagán át a Dealul Cornilor csúcsára; innen délnyugati irányban leszáll a Zanoaga patak eredetéhez, ezen patakon tovább vonul annak a Valea Balomir patakba beömléseig, átlépi ezen utóbbi patakot és az azzal szemközt levő hegyhasadékon fölvezet ezen patak eredetéig, s azután a hegygerincz hosszában a Sigleul mic és Sigleul mare csúcsaihoz.

Ez utóbbi ponttól a határ délnyugati irányban a Cracul Pietrei Maurului nevű hegy gerinczének és lábának mentén leszáll a Valea de Pesti nevű patakba, átkel ezen patakon és egyenes irányban a Pribeagulon át felemelkedik a Dealul Galben azon pontjáiig, mely az 1223. sz. magassági mérjegyedtől déli irányban 775 méternyire a Dealul Galben ösvényén esik. Innen a határ az 1174, 1296 (Piatra Negrului), 1344. (Restovanul) számú magassági mérjegyeken át a Smida Batrinára vezet föl, s innen leszáll a Valea Boului nevű pataknak a Jiulba (Zsily) ömléseig.

E ponttól a határ a Jiul folyón a Valea Seaca patak beömléseig, ezen tovább fölfele a Piatra Alba lábáig vonul, itt felemelkedik ezen hegynek gerinczére, áthalad a Soarbele, Paltina és Fetele Manesii csúcsain, innen a Sturul (Scurtele) Galbenul nyergébe és csúcsára, a Scarisoara Galbenii és Curmatura Galbenii gerincein át a Stina mare, Micusa (Vlăsia), Bulzul csúcsaira és a Scarisoara nyergébe vezet.

E ponttól a határ, folyton a hegygerinczen haladva, átkel a Morarul, Glodeanul és Tutila csúcsain és ezen utóbbi hegy délnyugati lábán át az 1874. és 1897. számú magassági mérjegyeken keresztül a Rusece patakhoz, a pirul Dragomir nevű patak beömléséhez, s ezen utóbbi patakon föl annak eredetéhez vezet, s aztán felhág az 1916. számú magassági mérjegy nyergébe. Innen ismét a hegygerinczen át az Isvorul csúcsára, az 1823., 1815., 1733. számú magassági mérjegyekhez, a Curereste csúcsán át (cote 1772) a Cracul Maticului gerinczére, a Dobrovir, Dealul Mlecului (cote 1725), Cupanul (cote 1455), Gasca (cote 1138) csúcsaira, a 980., 896. és 882. számú magassági mérjegyekhez, és a Poiana Schitulon át le a Cerna (Cserna) folyóhoz vezet.

A határ a Cerna folyását követi a 254. számú magassági mérjeggyel jelzett pontig, innen a Secul hegy nyugati lejtőjén létező gyalogösvény mentében a Csezna patakhöz huzódik (Tesna, cote 492.), azután ezen patakon fölvonul a Poiana Gaura Fetei-ig, itt elhagyja a fentebbi pataktól és délnyugatnak egyenes vonalban a Poiana Balta Cerbuluira, innen a Cumtatura intre plaiurira, továbbá a hegygerinczet követi a Preseaca (cote 1094) és Coseiul (cote 1071) csúcsaira, a Poiana Rotata és Coseiului-on (cote 1050) át a Lunca Camena (Piatra Vinata), az 1228. és 1126. számú magassági mérjegyeken a Piatra lui Cosei, Poiana Cosei, Grebenicul (cote 1143), Poiana Sulita, Plostina Mosorului, a 827., 894. és 927. számú magassági mérjegyeken a Virful Cocosului (cote 920), Poiana Rachelei, Predealul marce csúcsaihoz, a 763., 636. és 647. számú magassági mérjegyekhez és a Meteres nyergébe vezet. E ponttól leszáll a határ a Cerovát patak eredetéhez és ezen patakon lemegy annak a Bachna patakba ömléseig, ezen utóbbi patakon tovább a Cioaca hegy délkeleti lábáig, nevezetesen a tényleges Bachna meder azon pontjáig, mely egyenesen keleti irányban átellenében esik a Cioaca hegy 164 magassági mérjeggyel jelzett kupjájának.

E ponttól a határ a Bachna mederben oly vonalon halad, mely a mindkét felől való régi parttól egyenlő távolságra huzódik tovább a vercirova-orsovai kőútig; innen egyenes irányban a magyar és a román vaspályák érintkezési pontjához vonul (azaz a román vaspálya Bachna hídjától északnyugati irányban 132 méterre) átkel a vaspályán és egyenesen a Dunához huzódik.

VI. CZIKK Határjelzés

Az előző czikkekből foglalt határozmányok kivételére, a szerződést kötő kormányok részéről kellő számú vegyes bizottságok fognak kirendeltetni, melyek feladata leendő határvonalat megjelölni, a jelen egyezményben foglalt határleírás, valamint az ahhoz csatolt és pedig a cs. és kir. törzskar által készített térképek, (Bukovinát illetőleg: az annak 1:25,000 mértékű katonai fölvételéről vett fényképészeti másolatok; Magyarországot és pedig a) Erdélyt és b) a volt Bánságot illetőleg: azok 1:28,800, illetőleg 1:25,000 mértékű fölvételeinek hasonló másolatai) alapján, mely utóbbiakban a határvonal vörös színnel van föltüntetve.

A határ egész terjedelmében Bukovina felől határkövekkel, Magyarország felől fából készített határoszlopokkal fog megjelölni.

Ugy a határkövek, mint a határoszlopok a határvonalal párhuzamos mindkét oldalukon az illető országok kezdőbetűivel láttatnak el, jelesül a határkövek az egyik oldalon B. (Bukovina), a másik oldalon R. (Románia), a határoszlopok pedig az egyik oldalon M. O. (Magyar Ország), a másik oldalon R. (Románia) betűkkel fognak megjelölni. A betűk alatt folyó számok fognak alkalmaztatni, melyek a Bukovina, Magyarország és Románia között fennálló "Triplex confiniumnál" kezdődnek. Ezen a ponton egy háromoldalú kölobor fog felállíttatni és oldalain a fenti módon a három ország kezdőbetűivel és I. számmal megjelölni.

A határkövek és határoszlopok méretei, valamint azok felállításának módozatai, a C. alatt mellékelt vázlatban vannak meghatározva.

A határvonal ott, hol azt valamely folyó képezi, kettős határkövekkel fog megjelölni, melyek vízároknak ki nem tett megfelelő pontokon alkalmazandók.

Az egymással szembeeső határkövek a folyó medrétől (folyam sodra) egyenlő távolságban kell, hogy legyenek. Ezen távolságok kivételesen csak azon esetben lehetnek különbözők, ha az eltérést területi nehézségek szükségessé teszik.

A mi a patakokat illeti, azokon a határ rendszerint olyképen fog megjelölni, hogy azok eredeténél egy-egy határkö vagy határoszlop, torkolatánál pedig kettő-kettő fog a fenjelzett módozat mellett alkalmaztatni.

A kettős határkövek és határoszlopok azonos folyószámokkal és azon ország kezdőbetűjével jelölni meg, melynek területén állanak. A rónaföldön vagy fősíkon, hol a természetes határvonal a terület alakulásánál fogva ki nem vehető, a határkövek és határoszlopok közt földhalmok vagy kőrakások emelendők és pedig oly távolságban egymástól, hogy egyik a másikatól látható legyen. Ezen határhalmok alapjukban két méter átmérőjűek, közepén pedig egy méter magasak lesznek.

Ott, hol a határvonal erdőkön vonul át, mindkét oldalon négy méter, összesen tehát nyolcz méter széles átvágások fognak eszközöltetni. A határkövek és határoszlopok felállítási pontjai a határtérképen megjelöltetni s a hol lehetséges, a környék három vagy négy állandó pontjára való vonatkoztatás által feltalálhatókká tétetni fognak. A felállítási pontok, valamint a fölvelt szögek a *D.* és *E.* alatt ide mellékel két példányban kiállítandó külön jegyzéke fognak fölvetetni.

A határmegjelölés költségeit Ausztria-Magyarország és Románia egyenlő részben viselik.

A határmegjelölés a jelen egyezmény jóváhagyásáról szóló okmány kicserélését közvetlenül követő nyár folyamán fog eszközöltetni.

VII. CZIKK Időszaki határvizsgálat

A határjelzés megtörténtét követő két év lejártával az egész határvonalra kiterjedő vizsgálat fog eszközöltetni, azon túl pedig egyetértőleg minden tizedik évben időszaki vizsgálat lesz tartandó, hogy a határvonal ott, hol valamely változást szenvedett, ismét helyreállíttassék.

VIII. CZIKK A határőrizet céljaira szolgáló közös utak

Ott, hol területi nehézségek miatt a határfelügyeleti szolgálatra csak egy út létezik vagy nyitható, mely vagy magán a határon vonul el, vagy váltakozva egyik országból a másik országba vezet át, ezen ut a szerződő kormányok határfelügyeleti közegei részéről mindenkor kölcsönösen használható. Magától értetik, hogy ezen rendelkezés alapján a jelen egyezményben körülírt, s a határtérképen megjelölt határvonalnak megváltoztatására nézve igény nem támasztható.

A fentebb meghatározott különös eseten kívül, fegyveres határőrségi közegeknek a megjelölt határt sehol és semmiféle ürgy alatt átlépniök nem szabad.

IX. CZIKK A határ-folyók és határ-patakokra vonatkozó határozmányok

A határt képező folyókön és patakokon oly gátak vagy torlasztók, melyek által a víz természetes folyásának más irány adatnék, vagy melyek a vizerőnek ipari vagy más célokra felhasználására szolgálának, sem a szerződő kormányok, sem pedig magánosok részéről nem állíthatók föl a nélkül, hogy megelőzőleg a szomszédos kormány beleegyezése ki ne eszközöltetett volna. A már fennálló vízepítmények és vízművek a kormányok részéről ezen célra kirendelendő vegyes küldöttségek által megvizsgálandók.

Azon építmények és művek, melyek vagy magánosok, vagy pedig a szerződő kormányok jogaira, jelesül a határvonal menetére nézve károsaknak találtatának, az illetékes hatóságoknak ez érdemben hozandó határozatai alapján átalakítandók vagy lerontandók.

X. CZIKK Tulajdon- és birtok-jogok

Magától értetik, hogy jelen egyezmény által azon fekvőségek tulajdonosai, melyek egyik országból egészben vagy részben a másikba mennek át, birtokjogaikban és a fekvőségek feletti szabad rendelkezési jogukban rövidséget szenvedni nem fognak.

Mindazonáltal az ily fekvőségre nézve, oly esetekben, midőn az vétel, csere, ajándék vagy hagyományozás útján új tulajdonosra szállana át, azon államot, melynek területén az illető fekvőség létezik, arra nézve elővásárlási jog illeti meg, a melyet is az a két érdekelt fél által megbízott választott bírák, a választott bírák meg nem egyezése esetén pedig, az eltérés felett dönteni hivatott birtokbiróság által az ingatlanok helyszokásos értékviszonyaihoz képest meghatározott rendes áron megszerezhet.

XI. CZIKK Közlekedés a határon

A megelőző cikkben tárgyalt fekvőségek tulajdonosai, ezen fekvőségeik használatát illetőleg a legszabadelvűbb elbánásban fognak részesítettetni; t. i. az ily fekvőségek birtokosai a szolgálatukban lévőikkel és háznépükkel együtt jogosítvák, fekvőségeiknek a határvonal által elválasztott egyik részéről annak másik részére közlekedni, gazdasági eszközökkel, marháikkal, szerszámokkal stb. stb. oda-vissza szabadon járni-kelni, tekintet nélkül arra, hogy a birtok részben az egyik, részben a másik állam fenhatósága alá tartozik; szintugy jogosítva vannak termésüket, marháit-

kat, minden földtermesztvényeiket, nyers és feldolgozott állapotban, egyik birtokrészükről a másikra akadálytalanul, adó- és illetékmentesen átszállítani.

E kedvezmény azonban csak a határvonal által akkép elválasztott földterületek természetvé-
nyeire terjed ki, a nélkül, hogy az illető területek után az egyenes adók behajtását kizárná.

Az ezen kedvezményt élvezők egy – személyiségüket és foglalkozásukat kimutató – igazol-
vánnyal tartoznak magukat ellátni, mely igazolványnak mindkét állam hatósága részéről látta-
mozottnak kell lennie, a melyet a határhatóságok kívánságára előmutatni tartoznak. Az igazol-
ványért, s annak láttatásáért semmiféle díj sem fizetendő.

XII. CZIKK

Jelen szerződés ratifikálandó és a ratifikatiók, mihelyt csak lehetséges, Bukarestben kicserélen-
dők. Hatálya azon napon veszi kezdetét, a melyiken a ratifikatiók kicseréltek.

Minek bizonyosságául az illető meghatalmazottak jelen szerződést aláírták és pecsétjeiket rá-
nyomták.

[Aláírások]

3. § A határkijelölés végett a VI-ik czikk értelmében kinevezendő bizottság tagjainak a ma-
gyar államterületet illető határkijelölés czéljából kinevezésével, s általában mindannak végre-
hajtásával, mi ezen egyezményben Magyarországot illeti, a ministerium, illetve a bel-, pénz- és
igazságügyminister bizatik meg.

Forrás! Corpus Juris Hungarici

50 431/1891. BM. r. az 1888/XIV. tc.-kel beczikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában.

Az 1888. évi XIV. törvénycikkbe foglalt magyar-román határegyezmény végrehajtásából folyólag az 1889. évi május hó 3-án 1. sz. a. hozott ministertanácsi határozattal nyert felhatalmazás alapján általam a honvédelmi, igazság-, pénz-, földmívelés- és kereskedelmiügyi minister urakkal egyetértőleg megállapított határőrizeti utasítást a vármegye közönségének (ad I. harmincz, ad II. tíz, ad III. húsz, ad IV. negyven, ad V. húsz, ad VI. harmincz, ad VII. húsz, ad VIII. harmincz, ad XIX. negyven) példányban oly felhívással küldöm meg, hogy az abban foglalt s azonnal hatályba lépő rendelkezéseknek érvényesítése iránt kellőleg intézkedjék. Minthogy az utasítás részletes és kimerítő rendelkezéseket tartalmaz, ne tartottam szükségesnek a vármegye közönségét e tekintetben bővebb utasításokkal ellátni, és ezuttal csupán a következő tájékoztatásul szolgáló megjegyzésekre szoritkozom:

Az első fejezet a határ épségben tartására való felügyeletet és határon való közlekedést, a második a határfolyók és határpatakokra vonatkozó határozmányok végrehajtását, a harmadik az erdőátvágások tisztántartását, a negyedik az állategészségügyet, az ötödik pedig a pénzügyörség szolgáltatának szabályozását tárgyalja.

Az utasításnak a legfontosabb s egyidejűleg a vezetésemre bizott belügyministerium ügykörét érintő rendelkezései az első fejezetben foglaltatván, ezekre ezekre vonatkozólag szükségesnek tartottam a vármegye közönsége figyelmét a következőkben felhívni.

A 2. §. e. pontjában felsorolt büntetendő cselekmények addig is, míg azok megtorlásáról törvény fog intézkedni, a folyó évi július hó 10-én 49.396. sz. a. kibocsátott rendeletben kihágásoknak minősítettén, azok idézett rendeletem szerint büntetendők.

Az utasítás 4. §-ában említett s a határőrizet céljaira szolgáló utak és közös utak az érdekelt két állam kormányai által utólagosan lévén megállapítandók: a vármegye közönségének feladatát képezendi, a határvizsgálatra a mult évben kirendelve volt nemzetközi küldötség által kidolgozott s egy példányban idecsatolt munkálat alapján ezen vármegye és Románia közötti határvonalon, a határőrizet céljaira szolgáló utakat és közös utakat, a szomszédos román praefecturával egtértőleg tüzetesen megállapítani.

E czélból a román kir. kormány, a közös külügyminister úr utján egyidejűleg felkéretik, hogy az érdekelt praefecturákat a szóban lévő munkálatnak még a jelen nyár folyamán közvetlenül a vármegye közönségével leendő fogamatba vételére sürgősen utasítsa.

Ezen az érdekelt két állam kormányai által utólagosan jóváhagyandó munkálat mielőbb befejezendő, s nekem folyó évi október hó végéig bemutatandó.

A mennyiben a jelzett munkálat végrehajtásához műszaki közeg igénybevétele elkerülhetetlenül szükségesnek mutatkoznék, annak kirendelése iránt a kereskedelemügyi minister úr lesz a vármegye közönsége által hivatkozással jelen rendeletemre közvetlenül felkérendő, kit egyidejűleg megkerestem, hogy a vármegye közönsége indokolt felterjesztésére a megfelelő intézkedést tegye meg.

Miheztartást végett figyelmeztetem a vármegye közönségét, hogy ezen munkálat a legponosabban kell hogy elkészítsessék.

A munkálatról egy jegyzőkönyv két példányban szerkesztendő s annak mindkét példány Magyarországról a vármegye alispánja vagy helyettese által, Romániáról pedig a román kir. kormány által kirendelt hivatalos közeg által aláírandó.

A jegyzőkönyvnek Magyarországot illető példány magyar-román, Romániát illető példány pedig román-magyar nyelven szerkesztendő.

Ezen jegyzőkönyvnek szerkesztésénél a főgond arra fordítandó, hogy a jegyzőkönyv két példányának magyar és román szövege teljesen összhangzó legyen.

Addig, míg a határszéli csendőrőrök a határőrizetből kifolyó szolgálati kezelésére nézve az utasítás 5. §-ának rendelkezéséhez képest egy általam a honvédelmi minister urral egyetértő-

leg kiadandó szolgálat utasítással elláthatók lesznek, ideiglenesen külön rendelettel történik intézkedés.

Ott, hol szolgabírói kirendeltség nem szerveztetik, a 6. §. utasításához képest, az utlevéli és tolonczügyi szolgálat kezelésére hivatott csendőrörsök szintén megfelelő uatsítással fognak elláttatni.

A legfontosabb rendelkezés, melynek végrehajtására különös súlyt fektetek, a 7. §-ban foglaltatik.

Ugyanis a határegyezmény XI. cikke szerint azon fekvőségek tulajdonosai, melyek egyik országból egészben vagy részben a másik országba mentek át, a szolgálatukban levőkkel, a háznépükkel együtt jogosítvák fekvőségeiknek a határvonal által elválasztott egyik részéről annka másik részére közlekedni, gazdasági eszközeikkel, marháikkal, szerszámaikkal stb. stb. oda-vissza szabadon járni-kelni, tekintet nélkül arra, hogy a birtok részben az egyik, részben pedig a másik állam fenhatósága alá tartozik; szintugy jogosítva vannak termésüket, marháikat, minden földtermesztvényeiket nyers és feldolgozott állapotban egyik birtokrészükről a másikra akadálytalanul adó- és illetékmentesen átszállítani.

Hogy tehát jelen határőrizeti utasítás életbe léptetésével az ezen kedvezményre jogosultak a szolgálatukban levőkkel és háznépükkel együtt fekvőségeiknek a határvonal által elválasztott egyik részéről annak másik részére közlekedhessenek, gazdasági eszközeikkel, marháikkal, szerszámaikkal stb. oda vissza szabadon járhasanak és kelhessenek, tekintet nélkül arra, hogy a birtok részben az egyik részben a másik állam fenhatósága alá tartozik, az illetők a megfelelő igazolvánnyal ellátandók.

Miheztartás végett megjegyzem, hogy különös felügyelet fordítandó arra, miszerint az igazolványok csak a határegyezmény XI. cikkében érintett kedvezményre jogosultak részére állíttassanak ki.

Megjegyzem továbbá, hogy az igazolványnak mindkét állam hatósága részéről láttamozottnak kell lennie; e végből az ezen vármegye alispánja által kiállítandó igazolvány, mielőtt az arra jogosítottnak kiadatnék, az illetékes román praefecturák láttamozás végett megküldendő; részemről egyidejűleg a cs. és kir. közös külügyminister úr közvátitése oly célból vétetett igénybe, hogy a román kir. kormánynál eszközölje ki, miszerint a praefecturák a jalzett irányban a kellő uatsítással sürgősen ellátassanak.

Az igazolványér, mely egy évre szól, de megújítható, s annak láttamozásáért semmiféle díj sem fizetendő. A kiállított igazolványokról három példányba jegyzék vezetendő, melynek egyike hozzám terjesztendő, a másik a határszéli csendőrpáncsnoksággal közlendő, harmadik pedig a vármegye rendelkezésére marad.

A határvonal által elválasztott fekvőségek tulajdonosainak és marháinak átkelésére szóló igazolványi őrlapokból a vármegye közönségének idezártan (ad I. ötven-ötven, ad II. húsz-húsz, ad III. száz-száz, ad IV. nyolczszáz-nyolczszáz, ad V. háromszáz-háromszáz, ad VI. ötven-ötven, ad VII. negyven-negyven, ad VIII. ötven-ötven, ad IX. kétszáz-kétszáz) példányt küldök.

Különös figyelmébe ajánlom a vármegye közönségének az utasítás 8. §-ban foglalt rendelkezésének pontos betartását, mely szerint minden egyes határsértési eset, a tényállás tüzetes felderítése s az elintézésre célzó javaslat megtétele mellett, előterjesztésben tudomásomra hozandó.

Végül nagy súlyt fektetek még arra, hogy a 9. §. utasításai szigoruan szem előtt tartassanak s különösen minden oly eset, melyben magyar alattvaló Romániába átszakadt fekvőség feltti szabad rendelkezési jogában a határegyezmény X. cikke ellenére akadályoztatnék, azonnal tudomásomra hozassék, hogy részemről az egyezményileg biztosított jogoknak a magyar alattvalók részéről akadálytalan gyakorolhatására célzó intézkedések megtétethessenek.

A határőrizeti uatsítás többi rendelkezéseinek az illetékes közegek által leendő betartására, az illetékes szakminister urak általam egyidejűleg felkérve lettek.

Kelt Budapesten, 1891. évi július hó 15-én.

Gr. Szapáry, s. k.

Melléklet a 135. számhoz

Az 1888. évi XIV. törvénycikkkel becikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján a m. kir.. belügyminisiter által, a honvédelmi, igazság-, pénz-, földművelés- és kereskedelmiügyi ministerekkel egyetértőleg kiadott határőrizeti utasítás.

I.A határ épségben tartására való felügyelet és a határon való közlekedés.

1. §.

A személyi- és vagyonbiztonsági szolgálat ellátása, a Magyarország és Románia között kötött, s az 1888. évi XIV. törvénycikkkel becikkelyezett határegyezmény alapján megállapított egész határvonalon, azaz a Bezsterce-Naszód vármegyében fekvő hármashatárponttól (triplex confinium) kezdve ezen vármegyé, valamint Maros-Torda, Csík, Háromszék, Brassó, Fogaras, Szeben, Hunyad és Krassó-Szörény vármegyék szélén, ezen utóbb nevezett vármegyében fekvő Orsovág, a hol a határvonal egyenesen a Dunáig húzódik, közvetlenül az erre külön szervezendő m. kir. csendőrséget illeti, és pedig előljáró tisztjeinek s az érdekeltvármegyei törvényhatóságoknak egyetértő felügyelete alatt.

2. §.

A csendőrség teendői pedig a következők:

a, tartozik pedig első sorban felügyelni arra, hogy az egész határvonalon a határjelzésre felállított jelek, t. i. kölobor, határoszlopok, határhalmok, határárkok és magassági mérjegyek, úgy mint a határképen elő vannak tüntetve, jelenlegi helyeikben, valamint az erdőátvágások, és az egész határvonal teljes épségben fentartassanak;

b, tartozik ezen kölobor, határoszlopok, határhalmok, határárkok, magassági mérjegyek, erdőátvágások és határvonal épségben tartása ellen bármely részről megkísérlődő minden ténykedést azonnal megakadályozni, szükség esetén az illetékes hatóságtól karhatalmat kérni;

c, tartozik a megelőző pontban felsorolt esetek bármelyikét kötelességszerűleg úgy a járásbeli főszolgabírói hivatalnak, mint az illető csendőrpáncsnoknak azonnal körülményesen bejelenteni, és a szükséghez képest a főszolgabírói hivataltól utatsítást kérni, s ott, hol szolgabírói kirendeltség van rendszeresítve – mint a szorosoknál – ennek jelentést tenni;

d, tartozik minden jogosulatlan határátlépőt azonnal letartóztatni, s azt a nála talált tárgyakkal együtt, az illetékes főszolgabírói hivatalnak átadni.

e, tartozik mindenkit, ki az ország határának megjelölésére szolgáló kölobort, faoszlopot, árkot, kő- vagy földhalmot, erdőátvágást vagy magassági mérjegyeket, akár a határvonal megváltoztatására célzó, akár másszándékból ledönti, megsemmisíti, eltávolítja vagy megrongálja, azonnal letartóztatni, és az illetékes főszolgabírói hivatalnak további törvényszerű eljárás végett átadni.

3. §.

Addig is, míg az előző szakasz e, pontjában felsorolt büntetendő cselekmények megtorlásáról törvény fog intézkedni, azok kihágásnak minősítetnek, s az 1891. évi 49.396. szám alatt kibocsátott belügyminisiteri rendelet szerint büntetendők.

4. §.

Ott, hol területi nehézségek miatt a határfelügyeleti szolgálatra csak egy út létezik, vagy nyitható, mely vagy magán a határon vonul el, vagy váltakozva egyik országból a másik országba vezet át; ezen út az érdekelt két kormány határfelügyeleti közegei részéről mindenkor kölcsönösen használható.

A határőrizet céljaira szolgáló utak és közös utak az érdekelt két állam kormányai által utólagosan fognak megállapíttatni.

5. §.

A határőrizetből kifolyó szolgálat kezelésére nézve, a határszéli csendőrsöket egy, a belügyminisiter által a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg kiadandó tüzetes szolgálati utasítással, valamint egy pontos térképpel látandók el, mely utóbbiba a Magyarország és Románia közti határ, valamint az illető őrs s a vele szomszédos őrsök felügyeleti körletei lesznek felveendőek.

6. §.

Ott, hol külön szolgabírói kirendeltség nem szerveztetik, az útlevel- és tolonczügy a fennálló szabályok értelmében a csendőrség által eszközözendő.

Ezen szolgálat kezelésére nézve az ily csendőrőrsök a belügyminister által megfelelő utatással fognak elláttatni.

7. §.

A nemzetközi határegyezmény XI. cikke értelmében azon fekvőségek birtokosai, melyek egyik országból egészen vagy részben a másikba szakadtak át, jogosítva vannak a szolgálatokban levőkkel és háznépükkel együtt fekvőségeiknek a határvonal által elválasztott egyik részéről annak, másik részére közlekedni, gazdasági eszközeikkel, marháikkal, szerszámaikkal stb. oda-vissza szabadon járni-kelni, tekintet nélkül arra, hogy a birtok részben az egyik, részben a másik állam fenhatósága alá tartozik; szintűgy jogosítva vannak termésüket, marháikat, minden földtermesztvényeiket nyers és feldolgozott állapotban egyik birtokrészükről a másikra akadálytalanul adó- és illetékmentesen átszállítani.

E kedvezmény azonban csak a határvonal által akkép elválasztott földterületek természetvényire terjed ki, a nélkül, hogy az illető területek után az egyenes adók behajtását kizárná.

Az ezen kedvezményt élvezők tartoznak magukat igazolvánnyal ellátni, melyet % alatt csatolt minta szerint Magyarországbán az illető vármegyei törvényhatóság első tisztviselője (alispán vagy törvényes helyettese), Romániában pedig az illető hatóság praefektje vagy helyettese állítanak ki.

A magyar vármegyei törvényhatóság első tisztviselője által kiállított igazolvány pedig az illető vármegyei törvényhatóság első tisztviselője részéről láttamozandó.

Az igazolványért és annak láttamozásáért semmiféle díj sem fizetendő.

Az igazolvány egy évre szól, de megújítható.

Az igazolvány a határhatóságok kívánságára előmutatandó.

8. §.

A határsértési esetek az illető járási főszolgabírói hivatal vagy szolgabírói kirendeltség részéről, a tényállás tüzetes felderítése mellett, esetről-esetre a vármegye alispánjánka azonnal bejelentendő, kinek kötelességében álland az esetet tüzetes előterjesztés kíséretében a belügyministernek tudomására hozni, hogy az ily határsértési kérdések ezen minister részéről teendő lépések folytán, a román kir. kormánnyal egyetértőleg megoldathassanak.

9. §.

Minden oly eset, melyben magyar alattvaló Romániába átszakadt fekvőség feletti szabad rendelkezési jogában a nemzetközi határegyezmény X. cikke ellenére akadályoztatnék, a belügyminister tudomására hozandó, hogy az erre vonatkozólag egyezményileg biztosított jogoknak a magyar alattvalók részéről akadálytalan gyakorolhatására célzó intézkedések megtételhessenek.

A kitűzött határvonalon belül vagy kívül eső területre nézve támasztott minden magánjogi igény azon ország illetékes bírósága előtt érvényesítendő, a mely országban az egyezményileg megállapított határvonal szerint az illető terület fekszik.

Ily kérdésekben közigazgatási hatóságok részéről való beavatkozásnak helye nincsen.

II. A határfolyók és határpatakokra vonatkozó határozmányok végrehajtása

10. §.

A Magyarország és Románia között határt képező folyók és patakokra jelenleg fennálló gátak vagy torlasztóknak megvizsgálása céljából az 1888. évi XIV. törvénycikkkel beczikkelyezett határegyezmény IX. cikke alapján a két állam által vegyes bizottság küldetik ki.

11. §.

A kiküldött bizottság feladata az előző szakaszban említett folyókön és patakokon fennálló gátak vagy torlasztók hatásait egyrészt a megállapított határvonalakra, másrészt a szomszéd állam és azok polgárainak érdekeire való befolyásuk szempontjából megbírálni, s azon vízi műveket, melyek akár a határ megállapított vonalára, akár a szomszéd állam polgárainak érdekeire károsnak találtnának, megjelölni, illetve azok további sorsa iránt javaslatot tenni.

12. §.

A bizottság hatásköre minden, a folyókon vagy patakokon fennálló vizimű vagy vízépítménynél az előző szakaszban jelzett hatásnak megvizsgálására kiterjed, a mennyiben azonban a vizsgálat alkalmával kiderülne, hogy valamely vizimű vagy torlasztó sem a megállapított határvonalakra, sem pedig a szomszéd állampolgárok érdekeire káros befolyást nem gyakorol, hanem csak ugyanazon állam polgárainak érdekeire van befolyással, a melynek területén a vizimű vagy torlasztó fennáll, a további tárgyalás nem tartozik a közös bizottság hatáskörébe, minthogy ily vizimű vagy torlasztó az illető állam külön törvényei által előírt eljárás tárgyát képezi.

13. §.

Hogy érintett feladat helyesen megoldható legyen, a bizottság a határvármegyék alispánjaitól az illető törvényhatóságok vízikönyvébe bevezetett, s a határfolyók vagy patakokon fennálló összes viziművek és vízépítmények kimutatását, az 1885. XXIII. t.-czikk VIII. fejezetében előírt eljárás megtörténtének igazolására szolgáló iratokat, s általában az illető viziműre vonatkozóan a vízikönyv okirattárában levő összes okmányokat beköveteli.

A vegyes bizottsági tárgyalásoknál az illetékes törvényhatóság alispánja, illetőleg annak helyettese, továbbá a járási főszolgabíró és a kir. kulturtermők résztvevőinek tartoznak.

14. §.

A vegyes bizottság megállapodásai jegyzőkönyvbe foglalandók, s a mennyiben a megállapodások valamely vízépítmény vagy vizimű eltávolítására vagy átalakítására vonatkoznának, az indokok minden egyes esetben felsorolandók, úgyszintén az átalakítások módozatai is tüzetesen körülírandók. Ha a vegyes bizottság oly vizimű megváltoztatását vagy lebontását találná szükségesnek, a mely hatósági engedély alapján áll fenn, az előző szakasz második kikezdésében említett hatósági közegek, illetőleg szakértők esetleges észrevételeik megtételére felhivandók és észrevételeik a jegyzőkönyvbe felveendő, esetleg a jegyzőkönyv mellé csatolandók. Oly esetekben, midőn az 1879. évi XXXI. t.-cz. 199. §-a elrendelt vagy teljesített partbiztosítási munkálatok lebontása vagy átalakítása találatnak szükségesnek, a jegyzőkönyvben azon módzatok is előadandók, melyek a lebontandó vizimű által célzott eredmény biztosítása szempontjából követendő, illetőleg megengedhetők lennének.

15. §.

A fennálló viziművek és építmények megváltoztatása és eltávolítása csakis a változtatás vagy eltávolítás okait kellő világításba helyező műszaki adatok alapján hozható javaslatba, s azérthá a jelen utasítás 13. §-ában jelzett adatok e tekintetben kellő támpontot nem nyujtanának, vagy ha a változott viszonyok következtében újabb adatok szükségszerűleg igényeltetnének, azok beszerzése, illetőleg kiegészítése iránt a vegyes bizottság gondoskodni tartozik.

Azon körülmények, hogy a viziművek a viszonyok változása folytán váltak károsakká, a jegyzőkönyvben minden egyes esetben megemlítendő; valamint az is, hogy az illető viziművek vagy vízépítmények mily célból létesítettek, s azzal mily ipari vagy forgalmi érdekek állnak kapcsolatban.

16. §.

A felvett jegyzőkönyvek az összes iratokkal együtt a bizottság által minden egyes megváltoztatandó viziműre kiterjedő részletes jelentés kíséretében az illetékes kormányhatósághoz felterjesztendő, hogy a további hatósági eljárás folyamatba tétessék.

17. §.

A felterjesztett s a bizottság által aláírt jegyzőkönyveknek minden egyes törvényhatóság területén fennálló viziműre vonatkozó része az illető törvényhatóságnak küldetik meg, hogy az abban érintett viziművekre vonatkozólag – a szerint, a mint a kérdéses viziművek vagy vízépítmények hatósági engedély alapján állanak fenn vagy sem – az illetékes alispán, illetőleg a főszolgabíró vagy más hasonló tisztviselő hozzon határozatot, ki határozatait az 1885. évi XXIII. t.-cz. által szabályozott eljárás alapján lehetőleg gyorsan tartozik meghozni.

Ha a határozatok a vegyes bizottság megállapodásaival ellentétben állanak, azok hivatból és a felelősségi határidő leteltével azonnal az illetékes másodfokú hatóság elé terjesztendő, mely a legővidebb idő alatt határozatot hozni és a határozatát minden esetben az illetékes

kormányhatósághoz köteles felterjeszteni; mely utóbbi a végső fokú határozatot – a mennyiben szükségesnek találná – a szomszéd állam kormányával leendő tárgyalások után hozza meg.

18. §.

A jogerős alispáni illetőleg ministeri határozat végrehajtásának megtörténte a szomszéd állam kormányával leendő közlés végett bejelentendő.

19. §.

Minthogy az idézett határegyezmény IX. cikké értelmében, a határfolyókon vagy patakokon oly gátak torlaszok, melyek által a víz természetes folyásának más irány adatnék, vagy melyek vízerőnek ipari vagy más célokra felhasználására szolgálnának, sem a szerződő kormányok, sem pedig magánosok részéről nem állíthatók fel a nélkül, hogy megelőzőleg a szomszédos kormány beleegyezése ki ne eszközöltetett volna: az említett határfolyókon vagy patakokon létesíteni kívánt és engedélyezés tárgyát képező viziművek vagy vízépítményekre, ugyszintén azok átalakítására nézve folyamatba tett engedélyezési eljárás során, illetőleg az 1885. évi XXIII. t.-cz. végrehajtás tárgyában a volt földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. minister által a volt közmunka- és közlekedésügyi miniszterrel egyetértőleg 1885. évi december hó 31-én 45.689. sz. a. kiadott általános rendelet 10. §-ában előirt eljárás befejeztével, a tervezett munkálatokról – műszaki leírás másolatának s a tervezet egy példányának visszavárólagos csatolása mellett – az illető román kir. hatóság is értesítendő, s az eljáró hatóság határozatát csak ezen nyilatkozat megtétele, illetőleg a nyilatkozat megtételére a magyar és a román kormánnyal egyetértőleg megállapítandó határidő letelte után hozza meg.

20. §.

Ha a határozat a román hatóságok által tett ellenvetések figyelmen kívül hagyásával hozott volna, ily esetekben a határozatok a rendes felelőzési fokozatok betartásával a földmívelésügyi miniszterhez hivatalból felterjesztendők, s csak a nevezett miniszter által a román kormánnyal megejtendő tárgyalások alapján hozott határozat értelmében hajthatók végre.

21. §.

A mennyiben a romániai hatóságok által az említett határegyezmény alapján kiadott zen rendeletből folyólag a román állam területén létesítendő viziművek és vízépítményekre vonatkozólag az illetékes hatóságtól a törvényhatóságokhoz közvetlen megkeresések intézzenének azok az érdekeltek és a hatósági szakértő meghallgatásával soron kívül intézendők el, s az átküldött iratokról és okmányokról hiteles másolat készítettven, a tett észrevételek ezen iratokkal együtt minden egyes esetben a földmívelésügyi miniszterhez fölterjesztendők.

22. §.

Az 1879. évi XXXI. t.-cz. alapján a földmívelésügyi m. kir. minister által engedélyezett vízi munkálatokra nézve az engedély, a mennyiben azok mindkét állam területét érintik, csakis a szomszéd állam beleegyezésének kieszközölendése esetén adható meg. A tutajozás vagy fausztatás érdekében, ugyszintén az 1879. évi XXXI. t.-czikk 199. § a alapján létesítendő azon vízi munkálatokra nézve, melyek a vízfolyást megváltoztatják, vagy az országos határvonalra káros befolyással lehetnek, az idézett törvény 194. §-ában előirt eljárás befejezte, illetőleg a terveknek harmincz napi közszemlére kitétele után a tervezett munkálatokra nézve a szomszéd állam illetékes hatósága a jelen utasítás 19. §-ában melített módon szintén megkeresendő, s az iratok az engedélyezés végett csak a román hatóság nyilatkozata után és azzal együtt terjesztendők fel, mely alkalommal egyuttal a törvényhatóság a nyert nyilatkozatra fölterjesztésében részletes véleményt ad.

23. §.

A határfolyókon vagy patakokon vízműveknek engedély nélkülliétesítése mindenik állam területén, az ott érvényben álló törvények szerint, az illetékes hatóság által szigorúan büntetetik.

III. Az erdő-átvágások tisztántartása.

24. §.

Az erdőátvágások feletti felügyelet az illető törvényhatóságok feladatát képezi; ezek kötelesek gondoskodni az átvágások állandó tisztántartásáról, illetve a takarítási munkálatok foganasításáról.

25. §.

Az átvágások tisztántartása végett, minden évben július hó 1-től kezdve augusztus hó végéig terjedő időszakban, a határvonal pásztájában található fák, bokrok és cserjék, illetve minden azon területen levő élő fanövények levágnak, s azok gyökerei és tuskói is, ott, a hol talajvédelmi szempontból nem szükséges, lehetőleg kiirtatnak.

26. §.

Az átvágások foganatosítására a törvényhatóság részéről irtókapával és fejszével felszerelve annyi férfi munkás rendelendő ki, a mennyit szükségesnek tart azon erdőtiszt, ki azon szolgabírói járásban, melyben az átvágások tisztítása teljesítendő, a községi erdőt kezeli.

27. §.

A községi erdőt kezelő állami vagy járási erdőtisztnek kötelessége minden év június hó 25-ig az illető főszolgabírónak javaslatot tenni az iránt, hogy a szolgabírói járásban levő átvágások tisztítására hány férfi munkás, mely napra és órára és hány napra kirendelve jelenjék meg.

28. §.

Az átvágások tisztántartására teljesítendő munkálatok bevezetése és ellenőrzése az illető szolgabírói járásnak községi erdeit kezelő erdőtisztnek hivatalos kötelessége, s a főszolgabíró által kirendelt munkások az erdőtiszt által kiadott utasításokat pontosan teljesíteni tartoznak. Az erdőtisztek az átvágások érdekében teljesített működésük idejére az őket szabályszerűen megillető napidíjban és utiköltség megtérítésben részesülnek.

29. §.

A királyi erdőfelügyelőség személyzete, valamint az állami és járási erdőtisztek is általában, midőn a határszéli erdőkben hivatalos szemleutjokat teljesítik, kötelesek az utjukba eső erdőátvágások állapotáról meggyőződést szerezni, s midőn oly tényeket tapasztalnak, melyeket a határ biztos fenntartásának érdekében az illető törvényhatóság tudomására hozni szükségesnek találnak, kötelesek erről a vármegye alispánját legkésőbb öt nap alatt írásban értesíteni.

30. §.

A határvonal mentén levő erdők gazdasági kezelését és őrzését teljesítő erdőtisztek és erdőőrök kötelesek a kivágott határpásztára, jelesen az egyezményileg előirt négy méter széles erdőátvágás tisztántartására felügyelni, s mindazon esetekben, midőn ezek megsértéséről tudomást szereznek, kötelesek azt azonnal és legkésőbb három nap alatt az illető járás főszolgabírájának bejelenteni.

31. §.

Az erdőtisztek és erdőőrök a romániai alattvalók által elkövetett erdei kihágásoknál az 1879. évi XXXI. t.-cz. 139. §-a értelmében járnak el, s ehhez képest az ország határán belül megtalált kártevőt személyesen letartóztathatják s azt a legközelebbi községi vagy erdei kihágási bíróhoz, szükség esetén a közelebbi csendőrség segélyével bekísérhetik, s az őrzésükre bízott erdőkből elidegeníteni kívánt termékeket, valamint a kihágásnál használt tárgyakat, eszközöket, kocsit, szánt, vonómarhát s a kártevőknel esetleg levő fegyvereket, valamint a kárban levő marhákat lefoglalhatják.

32. §.

Külföldi alattvalóknak az ország határán túl való üldözése vagy a határvonalnak üldözés szempontjából való átlépése az erdészeti közegeknek feltétlenül tilos. A m. kir. csendőrség, illetve annak őrzárata az erdészeti közegek felhívására köteles azoknak segélyt nyújtani.

33. §.

Erdei termékeknek Romániából Magyarországra való szállítása csak a meglevő nyilvános száraz vagy víziutakon a fennálló határrégi és vámkezelési szabályok szerint szabad, s ily termékeknek a határvonalat képező pásztán való átszállítása az 1888. Évi XIV. törvénycikkkel becikkelyezett határegyezmény XI. cikkében megjelölt esetek kivételével szigorúan tilos.

34. §.

Az erdőtisztek és erdőőrök kötelesek őrködni a felett, hogy külföldi szállítók a rendes utak kikerülésével a határvonal pásztáján keresztül erdei termékeket ne szállítsanak, s ha előfordulna oly eset, hogy valamely romániai alattvaló ottani erdei termékeket a nyilvános száraz vagy víziutak mellőzésével a határvonalon át Magyarországra szállítana, az erdőtiszteknek és erdőőrök-

nek az erdőtörvény 114. §-a alapján kötelességükben áll ezen termékeket a kezelésükre vagy őrzésükre bízott erdők területén belül lefoglalni.

Ennek képest tehát a nyilvános, száraz vagy víziutakon szállított külföldi erdei termékek lefoglalása az erdészei személyzet által egyáltalában nem teljesíthető, miután ez a határvonal őrzetével és a vámkezeléssel megbízott állami közegek feladata.

IV. Állategészségügy.

35. §.

A személyforgalom ellenőrzésével megbízott m. kir. belépő állomások ezen teendőket a jelen utasítás határozatai értelmében kötelesek ellátni; az e célra szükséges nyomtatványokat a m. kir. belügyminisztériumtól nyerik

36. §.

A csendőrség köteles arra ügyelni, hogy oly helyeken hol a m. kir. belépő állomás a határszéltől távolabb befelé esik, a Romániából behozott állatok és állati nyerstermékek csak az e célra kijelölt utakon hajtassanak, illetve szállitassanak; az ezen utakon kívül talált ily állatok és állati nyerstermékek az 1888. évi t.-cz. végrehajtása tárgyában 1889. évi 40.000. szám alatt kibocsátott rendelet 31. §-a értelmében letartóztatandók és a legközelebbi m. kir. belépő állomásnak átadandók;

Kivéve:

a, ha a szállító vagy hatjó valamelyik m. kir. belépő állomás által kiállított és még érvényes igazolvánnyal bizonyítja, hogy abban a leirt állataival más utón is közlekedhetik román területre és vissza;

b, ha az állataira vonatkozó marhalevélnék, illetve az állati nyersterményeire vonatkozó származási bizonyítványnak hátlapján a m. kir. belépő állomás szakértője igazolta, hogy az állatok, illetve az állati nyerstermékek vizsgálatát állategészség rendőri szempontból fogadtatott;

c, ha a szállító vagy hatjó a határrendezés folytán kettészelt birtoktesten találtatván a jelen utasítás 7-ik §-ában meghatározott igazolványt tudja felmutatni.

37. §.

A csendőrség az állategészségügyi kihágások vagy ezek alapos gyanújának kiderítése iránt a m. kir. belépő állomásoktól vett megkereséseknek lehetőleg megfelelni és eljárása eredményéről a megkereső állomást értesíteni tartozik.

V. A pénzügyőrség szolgálatának szabályozása.

38. §.

A határvonalra felállított pénzügyőrség a határőrizet, valamint a határoszlopok és határhalmok, s egyáltalában a határvonal megjelölésére szolgáló jelek feletti felügyelet gyakorlásába való minden illetéktelen beavatkozástól tiltatik.

39. §.

A határvonalon teljesített szolgálat alkalmával a pénzügyőrség köteles a szervezetére és szolgálatára, valamint a jövedéki ellenőrzésre vonatkozó szabályokat szigorúan betartani.

Minden oly ténykedés mellőzendő, mely Románia részéről a határvonal őrzetére kirendelt közegekkel szemben surlódás és összeütközés előidézésére vezethetne.

40. §.

A pénzügyőrségnek a határt semmiféle ürgy alatt átlépnie nem szabad. A határnak élelmi szerek vagy italművek beszerzése végett való engedély nélküli átlépése még abban az esetben is, ha ezen átlépéssel más vétség elkövetve nem lett, a reá bízott őrhely hír nélküli elhagyása vétségként büntetendő.

41. §.

Midőn a határvonalon belüli közlekedés mellőzhetetlen szüksége folytán, a határon váltakozva egyik országból a másik országra átvezető utak használatnak, a romániai részen vezető utvonallal minden feltartózkodás nélkül használandó, s ott hivatalos ténykedést fogadatba venni semmiféle ürgy alatt nem szabad.

Ezen átvezető utak használhatása, melyre csak az illető pénzügyőri biztos adhat engedélyt, a jelentő ívbe vezetett parancsban külön tüntetendő ki.

42. §.

A csempészek a határvonalon túl nem üldözhetők.

A fegyverhasználati jog tárgyában kiadott és a »Pénzügyi Közlöny« 1875. évi 53. Számában közzétett 1875. évi 38.011. számú szabályrendeletben kimondott jogosultság megszűnik, ha a támadást intéző vagy feltartóztatott felek a határon kívüli területre menekültek. A lőfegyver olyan esetekben nem használható, midőn annak lehetősége fennforog, hogy a lövet Románia területére áthaladhat.

43. §.

Az 1888. évi XIV. törvénycikkkel becikkelyezett határegyezmény X. és XI. cikkeiben tárgyalt fekvőségek tulajdonosai részére biztosított jogok szigorú szem előtt tartása mellett, az illető felek a nekik biztosított kedvezményekben észeditendők.

Az illető pénzügyigazgatóságok kötelesek e tekintetben a pénzügyőri közegeket körülményes utasítással ellátni.

44. §.

A határszéli pénzügyigazgatóságok utasítatnak, hogy a szakaszvezetőket és pénzügyőrségi legénységet a határegyezmény végrehajtása iránt kiadott utasítások és jelen utasítás rendelkezéseiről kellőleg értesítsék.

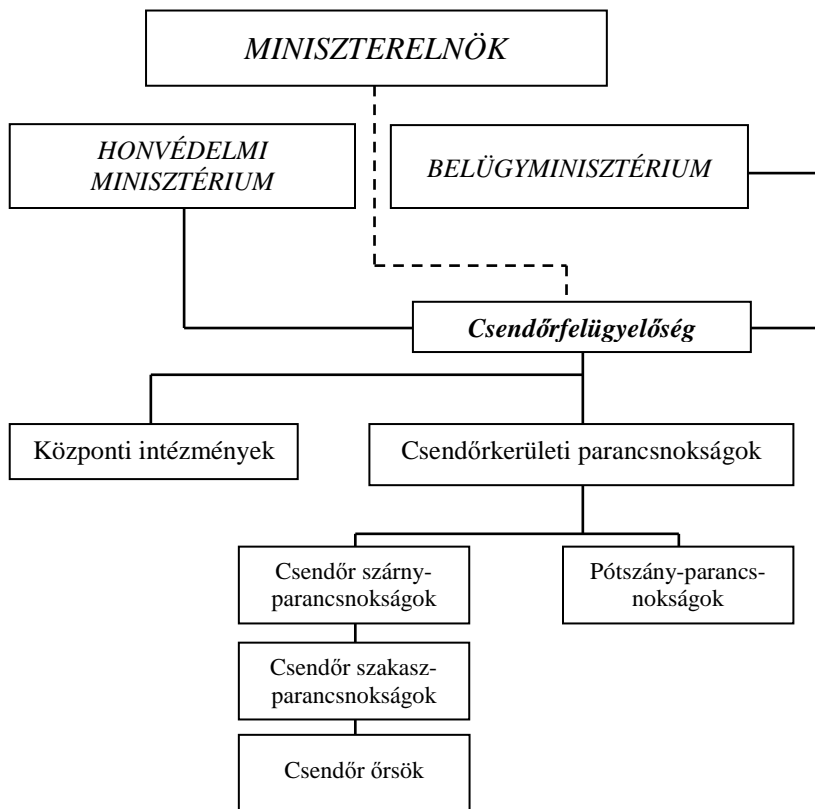
Tartoznak továbbá gondoskodni arról, hogy a pénzügyőrségi őrzérek vezényletével csak oly egyén bizassék meg, ki a határvonal iránt már tájékozottsággal bír, és hogy minden határszéli pénzügyőri biztos és szakasz térképpel elláttassék, melybe a Magyarország és Románia közti határ berajzolva van.

Kelt Budapest, 1891. évi július hó 1-én.

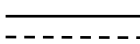
Gr. Szapáry s.k., Báró Fejérváry s.k., Baross s.k., Wekerle s.k., Szilágyi s.k., Gr. Bethlen s.k.

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. II. köt. *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design, 139–155. p.

VIII. sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése.

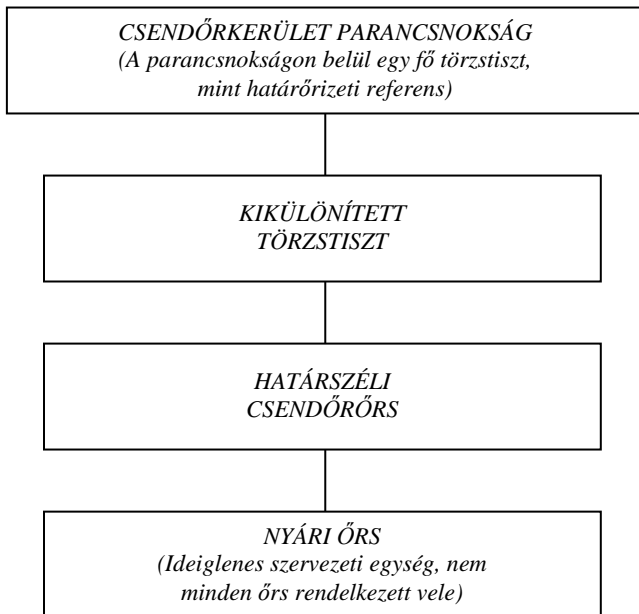
Jelmagyarázat:

Hivatali alá-fölérendeltségi viszony

Informális viszony

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. II.köt. *Csendőrség a határőrzetben*. Budapest, 2003, Tipico Design, 174. p.

*A határszéli csendőrség szervezeti felépítése.**

* A Magyar Királyi Csendőrségben belül e speciális struktúrával csak azok a csendőrkerületek rendelkeztek, amelyek működési területe érintkezett a szerb vagy a román határral.

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. II.köt. *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design, 175. p.

X. sz. melléklet

A határszéli csendőrség disszlokációja és létszáma a határon.

A magyar-szerb határon működő határszéli csendőrség a szegedi csendőr kerületparancsnokság alárendeltségébe tartozott.

1. Pancsovai kikülönített törzstiszt (5 fő + őrsökön 488 fő = 493 fő)

1. Pancsovai őrs (43 fő),	19. Gályai őrs (7 fő),	38. Felsőpozsgási őrs (fő),
2. Borscai őrs (10),	20. Orsovai őrs (22 fő),	39. Sisaki őrs (8 fő),
3. Bárányosi őrs (7 fő),	21. Vodicaei őrs (6 fő),	40. Divécsi őrs (7 fő),
4. Hertelendy falvai őrs (7 fő),	22. Szelistyei őrs (6 fő),	41. Bázsiási őrs (9 fő),
5. Sándoregyházai őrs (9 fő),	23. Pojana-Racheli őrs (6 fő),	42. Berzászkai őrs (8 fő),
6. Beresztóci őrs (7 fő),	24. Pojana-Sulitai őrs (6 fő),	43. Kozlatelepi őrs (9 fő),
7. Omlódi őrs (8 fő),	25. Csernahévízi őrs (8 fő),	44. Alsólupkói őrs (6 fő),
8. Tárcsói őrs (8 fő),	26. Herkulesfürdői őrs (8 fő),	45. Szikesfalui őrs (7 fő),
9. Gróczkasziget feletti 5. sz. őrházi őrs (7 fő),	27. Pojana-Cossului őrs (6 fő),	46. Lyuboradziai őrs (6 fő),
10. 2.számú gátörházi őrs (7 fő).	28. Teznai őrs (7 fő),	47. Lászlóvárai őrs (8 fő),
11. Palánki őrs (10 fő),	29. Naszádosi őrs (8 fő),	48. Ruszkai őrs (6 fő),
12. Kevevárai őrs (12 fő),	30. Dunaorbágyi őrs (6 fő),	49. Somosrévei őrs (8 fő),
13. Kevepallósi őrs (7 fő),	31. Óasszonyréti őrs (7 fő),	50. Goltényi őrs (7 fő),
14. Temeszszigeti őrs (14),	32. Dunatölgyesi őrs (6 fő),	51. Cracu-Stephanului őrs (6 fő),
15. 28. sz. klekki őrs (7 fő),	33. Szinicei őrs (10 fő),	52. Pojana-Schitui őrs (6 fő),
16. 9. sz. gátörházi őrs (7 fő),	34. Tiszócai őrs (6 fő),	53. Kupánhegyi őrs (6 fő),
17. Topoluva-Hunkai őrs (7 fő),	35. Sztaraszinicei őrs (6 fő),	54. Cracu-Dragutului őrs (6 fő),
18. Dunadombói őrs (8 fő),	36. Újmoldovai őrs (8 fő),	55. Tucillai őrs (6 fő).
	37. Ómoldovai őrs (8 fő),	

A magyar-román határon működő határszéli csendőrség a brassói csendőr kerületparancsnokság alárendeltségébe tartozott.

2. Nagyszebeni kikülönített törzstiszt (5 fő + 254 fő = 259 fő)

56. Riuszádi őrs (7 fő),	65. Stina Fedelesului őrs (6 fő),	76. Coapra Petrillai határi őrs (6 fő),
57. Hanecsuli őrs (6 fő),	66. Stina Bunai őrs (6 fő),	79. Szurdokszerosi őrs (11 fő),
58. Lakul Dobruni őrs (6 fő),	67. Feleki őrs (7 fő),	80. Vulkáni őrs (8 fő),
59. Negovanulói őrs (6 fő),	68. Szelistyei őrs (9 fő),	81. Vulkánszerosi őrs (6 fő),
60. Voineagul Catanesti őrs (6 fő),	69. Piátraalbai őrs (6 fő),	82. St. Gemenári őrs (6 fő),
61. Stina Groapari őrs (6 fő),	70. Preájai őrs (6 fő),	83. Coasta Lui Rossui őrs (6 fő),
62. Vöröstorony vasútállomási őrs (17 fő),	71. Szerecsini őrs (6 fő),	84. Lupényi őrs (8 fő),
63. Vöröstorony vámházi őrs (17 fő),	72. Dusi őrs (6 fő),	85. Felsőurikányi őrs (6 fő),
64. Vöröstorony határkapui őrs (6 fő),	73. Óásai őrs (6 fő),	86. Kimpulunyáki őrs (7 fő),
	74. Petrozsényi őrs (21 fő),	87. Kimpu Mnyelului őrs (6 fő),
	75. Wekerletelepi őrs (8 fő),	88. Kura Ápoli őrs (6 fő),
	76. Csimpai őrs (7 fő),	89. Uncsukfalvai őrs (8 fő).
	77. Polyánamueri őrs (6 fő),	

3. Brassói kikülönített törzstiszt (5 fő + 383 fő = 388 fő)

90. Barcarozsnyói őrs (9 fő),	107. Vukaria Marei őrs (7 fő),	124. Magyarbodzai vámházi őrs (7 fő),
91. Rozsnyói villanytelepi őrs (7 fő),	108. Alsóárpási őrs (8 fő),	125. Magyarbodzai őrs (9 fő),
92. Predeáli őrs (25 fő),	109. Porumbákalsói őrs (7 fő),	126. Esztelneki őrs (7 fő),
93. Alsótömösi őrs (6 fő),	110. Alsóvisti őrs (7 fő),	127. Berecki őrs (8 fő),
94. Hosszúófalui őrs (9 fő),	111. Stina Sereatai őrs (7 fő),	128. Sósmezői őrs (11 fő),
95. Ósánci őrs (6 fő),	112. Bulea menedékházi őrs (6 fő),	129. Kecskéstelepi őrs (6 fő),
96. Tükrösi őrs (7 fő),	113. Vistea márai őrs (6 fő),	130. Kishavasi őrs (6 fő),
97. Garcsinvölgyi őrs (6 fő),	114. Zernesti őrs (9 fő),	131. Ledánymezői őrs (6 fő),
98. Predeluci őrs (6 fő),	115. Felsőtöröcsvári őrs (7 fő),	132. Esztina sori őrs (6 fő),
99. Kecskelábi őrs (6 fő),	116. Töröcsvári őrs (10 fő),	133. Vajdakői őrházi őrs (6 fő),
100. Kísárgatak útkaparóházi őrs (6 fő),	117. Almásmezei őrs (7 fő),	134. Kovásznai őrs (10 fő),
101. Tolvajkúti őrs (6 fő),	118. Plaul Foi vadászlaki őrs (6 fő),	135. Kisbotai őrs (8 fő),
102. Breázai őrs (8 fő),	119. Peszterai őrs (6 fő),	136. Karajosi őrs (8 fő),
103. Sebesi őrs (7 fő),	120. Sirnei őrs (7 fő),	137. Komandotelepi őrs (6 fő),
		138. Gelencei őrs (9 fő),

104. Coliavei Kárpát menedékhá-
zi őr (6 fő),	121. Felsőmoecsi őr (7 fő),	139. Putnapataki őr (6 fő),
105. Stina de Cropillai őr (6 fő),	122. Kishatárhegyi őr (6 fő),	140. Musatelepi őr (8 fő),
106. Belia Márei őr (6 fő),	123. Tatárhavas szorosi őr (6 fő),	141. Zabolatelepi őr (5 fő).
4. Marosvásárhelyi kikülönített törzstiszt (5 fő + 303 fő = 308 fő)
142. Gyergyótölgyesi őr (12 fő),	157. Lomási őr (6 fő),	172. Panssuri őr (6 fő),
143. Boraszópataki őr (6 fő),	158. Nagysajtói őr (6 fő),	173. Kászonaltéri őr (7 fő),
144. Valeazdakapataki őr (6 fő),	159. Kisdemeteri őr (6 fő),	174. Kökerti őr (8 fő),
145. Ciblesi őr (6 fő),	160. Borgóprundi (9 fő),	175. Lóbézzci őr (6 fő),
146. Gyergyóhollói őr (7 fő),	161. Tihuczai őr (7 fő),	176. Csobánosi őr (6 fő),
147. Hágótóaljai őr (6 fő),	162. Petrillerosiui őr (6 fő),	177. Gyimesi őr (12 fő),
148. Gyergyóbékási őr (10 fő),	163. Marozsborgói őr (7 fő),	178. Gyimesközéplaki őr (9 fő),
149. Bisztrapataki őr (7 fő),	164. Kelemencserbuki őr (6 fő),	179. Csüleméri őr (6 fő),
150. Alsódómuki őr (6 fő),	165. Gurahajtai őr (6 fő),	180. Terkuczai őr (6 fő),
151. Csapkéshegyi őr (6 fő),	166. Dornavölgyi telepi őr (7 fő),	181. Barátosi őr (6 fő),
152. Bélbori őr (6 fő),	167. Nagylvai őr (7 fő),	182. Pricsketőtelepi őr (7 fő),
153. Borszék őr (7 fő),	168. Kislivai őr (7 fő),	183. Csügési őr (7 fő),
154. Funtana Vinului őr (6 fő),	169. Radnalajosfalvai őr (7 fő),	184. Apahavasi őr (6 fő),
155. Moara Cinatakului őr (6 fő),	170. Kosnai őr (7 fő),	185. Kostelegei őr (7 fő).
156. Dragojásai őr (6 fő),	171. Pojánarotundai őr (7 fő),	

Összesen tehát a magyar-román és magyar-szerb határon **1448 határszéli csendőr** teljesített szolgálatot.

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. II.köt. *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design, 177. p.

XI. sz. melléklet

A magyar-román határ mentén diszlokáló határrendőr szervezeti egységek.

1. Máramaroszigeti határrendőr kapitányság.
 1. Felsővíi határrendőr kirendeltség,
 2. Körösmezői határrendőr kirendeltség,
 3. Ökörmezői határrendőr kirendeltség.
 1. Pappfárvatelepi határrendőr őrség,
 2. Felsőhidegpataki határrendőr őrség.
2. Orsovai határrendőr kapitányság.
 4. vodicai határrendőr kirendeltség,
 3. Szokolováci határrendőr őrség,
 4. Szviniczai határrendőr őrség,
 5. Ómoldovai határrendőr őrség,
 6. Berzászkai határrendőr őrség,
 7. Tuffieri határrendőr őrség,
 8. Zsilyvajdejvulkáni határrendőr őrség,
 9. Livarányi határrendőr őrség,
 10. Orsova vasúttelepi határrendőr őrség,
 11. Belobreskai határrendőr őrség,
 12. Paliseviczai határrendőr őrség.
3. Nagyszebeni határrendőr kapitányság.
 5. Verestoronyi határrendőr kirendeltség,
 6. Petrozsényi határrendőr kirendeltség.
4. Brassói határrendőr kapitányság.
 7. Predeáltelepi határrendőr kirendeltség,
 8. Gyimesbükki határrendőr kirendeltség,
 9. Gyergyótölgyesi határrendőr kirendeltség,
 10. Sósmezői határrendőr kirendeltség.
 13. Breázai határrendőr őrség,
 14. Felsőtöröcsvári határrendőr őrség,
 15. hosszúfalvai határrendőr őrség,
 16. Magyarbodzai határrendőr őrség,
 17. Sósmezői határrendőr őrség,
 18. Bodzakrasznai határrendőr őrség,
 19. Rakottyástelepi határrendőr őrség,
 20. Gyergyóbékási határrendőr őrség.
5. Besztercei határrendőr kapitányság.
 11. Csíkygyimesi határrendőr kirendeltség,
 12. Tölgyesi határrendőr kirendeltség.
 21. Gyimesbükki határrendőr őrség,
 22. Gyergyóbékási határrendőr őrség,
 23. Alsóborgói határrendőr őrség.

Forrás! PARÁDI József: *a dualista Magyarország határőrzete 1867-1914*. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE-BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

XII. sz. melléklet

A magyar határőrizetben tevékenykedő fegyveres rendvédelmi testületek személyi állományának az útlevelköteles határszakaszokon szolgálatot teljesítő hányada.

A határőrizetben résztvevő szervezetek	A személyi állomámnak		Összesen
	szerb-román határon	örökös tartományok irányában	
	Állomásozó része		
Határrendőrség	180	271	451
Határszéli csendőrség	1 448		1 448
Pénzügyőrség határőrizetben résztvevő erői	549		549
Összesen	2 177	271	2 448

Megjegyzés:

1. Az örökös tartományok irányában a határrendőrség szervezete az első világháború időszakában, illetve azt közvetlenül megelőzően épült ki.

2. A szerb és a román határon állomásozó magyar fegyveres rendvédelmi testületek alakulásának az aránya úgy oszlott meg, hogy $\frac{1}{3}$ -ad részük teljesített szolgálatot a szerb, $\frac{2}{3}$ -ad részük pedig a román határon. Ebből fakadóan közülük mintegy 725 fő a szerb-magyar és közel 1450 fő pedig a román-magyar határon látott el határőrizeti szolgálatot.

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. II. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design, 252. p.

XIII. sz. melléklet

Határátkelőhelyek a magyar-román határon.Csík megye

1. Gyergyótölgyes (Tölgyesi szoros);
2. Gyergyóbékás (Békás-szoros);
3. Gyimesbükk (Gyimes szoros);
4. Pricskető (Csíkszépvíz része, Gyimesbükk és Úzvölgy közt felúton található);
5. Úzvölgy (1909-től Csíkszentmárton/Kőkert néven);

Háromszék megye:

6. Sósmező (Ojtozi szoros);
7. Mikestelep (Kézdivásárhely és Kovászna közt, ahol a Putna folyó elhagyja a határt);
8. Gőr (Gyulafalva külterülete a Gőr-patak mellett);
9. Musatelep (Papolcz része, a Kis-Baszka folyó áttörésénél);
10. Karajos (Zágon része a Nagy-Baszka folyó áttörésénél);
11. Bodzakraszna (Bodza folyó áttörésénél).

Brassó megye:

12. Ósánc (Hosszúfalu része);
13. Predeál (Tömösi szoros).

Fogaras megye:

14. Simon (Töröcsvár és Sinaia közt);
15. Töröcsvár (Törösvári szoros);
16. Breáza (Fogaras és a Moldoveanu közt).

Szeben megye:

17. Verestorony (Nagyszeben és Rîmnicu Vilcea közt);
18. Zsinna (Szászsebes és Craiova közt).
- 19.

Hunyad megye:

20. Csimpa;
21. Szurduk (Szurduk hágó);
22. Vulkán (vulkán hágó).

Krassó-Szörény megye:

1. Orsova (Duna mellett)

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. II. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design.

XIV. sz. melléklet

A magyar állampolgárok útlevéllel megvalósuló határforgalma a magyar-román határon.

Ország rész	1906			1909			1912		
	Összes útlevél	Ebből USA-ba	Romániába	Összes kiadott útlevél	Ebből USA-ba	Romániába	Összes kiadott útlevél	Ebből USA-ba	Romániába
Duna bal partja	20.773	17.906	107	12.804	10.516	354	6.605	5.018	106
Duna jobb partja	21.373	17.305	153	12.050	9.724	88	8.919	7.297	111
Duna-Tisza köze	23.448	14.070	445	15.654	7.857	503	10.758	5.555	530
Tisza jobb partja	36.089	35.388	177	21.937	21.192	172	16.346	15.501	247
Tisza bal partja	21.597	19.590	1.412	14.681	12.636	1.532	16.458	13.358	2.620
Tisza-Maros szöge	30.800	21.193	2.907	19.048	12.189	1.619	15.819	11.941	2.032
Királyhágón túl	68.670	21.370	42.585	49.138	13.250	32.821	49.461	12.290	34.580
Fiume	620	525	2	409	279	8	269	161	7
Magyarország összesen	223.370	147.347	47.788	145.721	87.643	37.097	124.635	71.221	40.233
Horvátország összesen	45.952	36.844	276	37.497	30.103	58	29.801	25.184	64
Magyar Birodalom mindösszesen	269.322	184.191	48.064	183.218	117.746	37.155	154.436	96.405	40.297

Forrás! *Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam XIV–XX. évf. (1906–1912).* Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal.

XV. sz. melléklet

Határmentni állami humán egészségügyi állomások a magyar-román határon.

1. Dévényújfalui határmenti állami humán egészségügyi állomás.
2. Kutti határmenti állami humán egészségügyi állomás.
3. Csaczai határmenti állami humán egészségügyi állomás.
4. Szuchahórai határmenti állami humán egészségügyi állomás.
5. Orlói határmenti állami humán egészségügyi állomás.
6. Mezölaborci határmenti állami humán egészségügyi állomás.
7. Hajasdi határmenti állami humán egészségügyi állomás.
8. Volóci határmenti állami humán egészségügyi állomás.
9. Kőrösmezői határmenti állami humán egészségügyi állomás.
10. Gyimesi határmenti állami humán egészségügyi állomás.
11. Predeáli határmenti állami humán egészségügyi állomás.
12. Verestoronyi határmenti állami humán egészségügyi állomás.
13. Orsovai határmenti állami humán egészségügyi állomás.

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. II. köt. *Rendőrség a határőrzetben*. Budapest, 2003, Tipico Design.

XVI. sz. melléklet

Határforgalmi állami állategészségügyi állomások a magyar-román határon

1. Kolozsvári állami állategészségügyi felügyelői kerület.
 1. Tölgyesi belépőállomás,
 2. Csíkygyimesi belépőállomás,
 3. Sósmezői belépőállomás,
 4. Ósánci belépőállomás,
 5. Brassói belépőállomás,
 6. Felsőtömösi belépőállomás,
 7. Töröcsvári belépőállomás,
 8. Verestoronyi belépőállomás,
 9. Vulkáni belépőállomás,
 10. Orsovai belépőállomás.

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. II. köt. *Rendőrség a határőrzetben*. Budapest, 2003, Tipico Design.

XVII. sz. melléklet

Határmentni állami erdőhatóságok a magyar-román határnál.**1. Brassói erdőfelügyelőség** (kiterjed Brassó, Fogaras, Háromszék és Nagyküküllő vármegyék-re)

1. Brassói erdőhivatal (kiterjed Brassó vármegye területére)
 1. Brassói járási erdőgonnokság,
 2. Földvári járási erdőgonnokság,
 3. Hosszúfalui járási erdőgonnokság.
2. Fogarasi erdőhivatal (kiterjed Fogaras vármegye területére)
 4. Alsóárpási járási erdőgonnokság,
 5. Fogarasi járási erdőgonnokság,
 6. Sárkányi járási erdőgonnokság,
 7. Töröcsvári járási erdőgonnokság.
3. Sepsiszentgyörgyi erdőhivatal (kiterjed Háromszék vármegye területére)
 8. Baróti járási erdőgonnokság,
 9. Bereszki járási erdőgonnokság,
 10. Kézdivásárhelyi járási erdőgonnokság,
 11. Kovásznai járási erdőgonnokság,
 12. Nagyborosnyói járási erdőgonnokság,
 13. Sepsiszentgyörgyi járási erdőgonnokság.

Nagyküküllő vármegyének nem volt határszakasza.

2. Dévai erdőfelügyelőség (kiterjed Arad és Hunyad vármegyék-re)

4. Dévai erdőhivatal (kiterjed Hunyad vármegyére)
 14. Brádi járási erdőgonnokság,
 15. Dévai járási erdőgonnokság,
 16. Hátszegi járási erdőgonnokság,
 17. Marosillyei járási erdőgonnokság,
 18. Petrozsényi járási erdőgonnokság,
 19. Szászvárosi járási erdőgonnokság.

Arad vármegyének nem volt határszakasza.

3. Kolozsvári erdőfelügyelőség (kiterjed Beszterce-Naszód, Kolozs és Szolnok-Dobóka vármegyék-re)

5. Besztercei erdőhivatal (kiterjed Beszterce-Naszód vármegyére, a volt Naszód vidéki községek kivételével)
 20. Bessenyői járási erdőgonnokság,
 21. Jádi járási erdőgonnokság.

Kolozs és Szolnok-Dobóka vármegyéknek nem volt határszakasza.

4. Máramaroszigeti erdőfelügyelőség (kiterjed Máramaros és Ugocsa vármegyék-re)

6. Máramaroszigeti erdőhivatal (kiterjed Máramaros vármegye területére)
 21. Rozáliai járási erdőgonnokság,
 22. Felsővisói járási erdőgonnokság,
 23. Huszti járási erdőgonnokság,
 24. Máramaroszigeti járási erdőgonnokság,
 25. Ökörmezői járási erdőgonnokság,
 26. Rahói járási erdőgonnokság,
 27. Nagyszőlősi járási erdőgonnokság (Ugocsa vármegye területén az államikezelésbe vett erdők felügyeletével megbízva).

5. Marosvásárhelyi erdőfelügyelőség (kiterjed Maros-Torda, Csík és Udvarhely vármegyékre)

7. Csíkszeredai erdőhivatal (kiterjed Csík vármegye területére)

- 28. Csíkszentmártoni járási erdőgonnokság,
- 29. Csíkszeredai járási erdőgonnokság,
- 30. Csíkszépvízi járási erdőgonnokság,
- 31. Gyergyószentmiklósi járási erdőgonnokság,
- 32. Gyergyótölgyesi járási erdőgonnokság.

Maros-Torda és Udvarhely vármegyéknek nem volt határszakasza.

6. Nagyszebeni erdőfelügyelőség (kiterjed Alsó-fehér, Kis-küküllő, Szeben és Torda-Aranyos vármegyékre)

8. Nagyszebeni erdőhivatal (kiterjed Szeben vármegye területére)

- 33. Nagdisznódi járási erdőgonnokság,
- 34. Nagytalmácsi járási erdőgonnokság,
- 35. Nagyszebeni járási erdőgonnokság,
- 36. Szászsebesi járási erdőgonnokság,
- 37. Szelistyei járási erdőgonnokság,
- 38. Szerdahelyi járási erdőgonnokság,
- 39. Újgyházi járási erdőgonnokság.

Alsó-fehér, Kis-küküllő és Torda-aranyos vármegyéknek nem volt határszakasza.

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. II. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design.

XVIII. sz. melléklet

Regisztrált határforgalom Predeálon 1905–1912

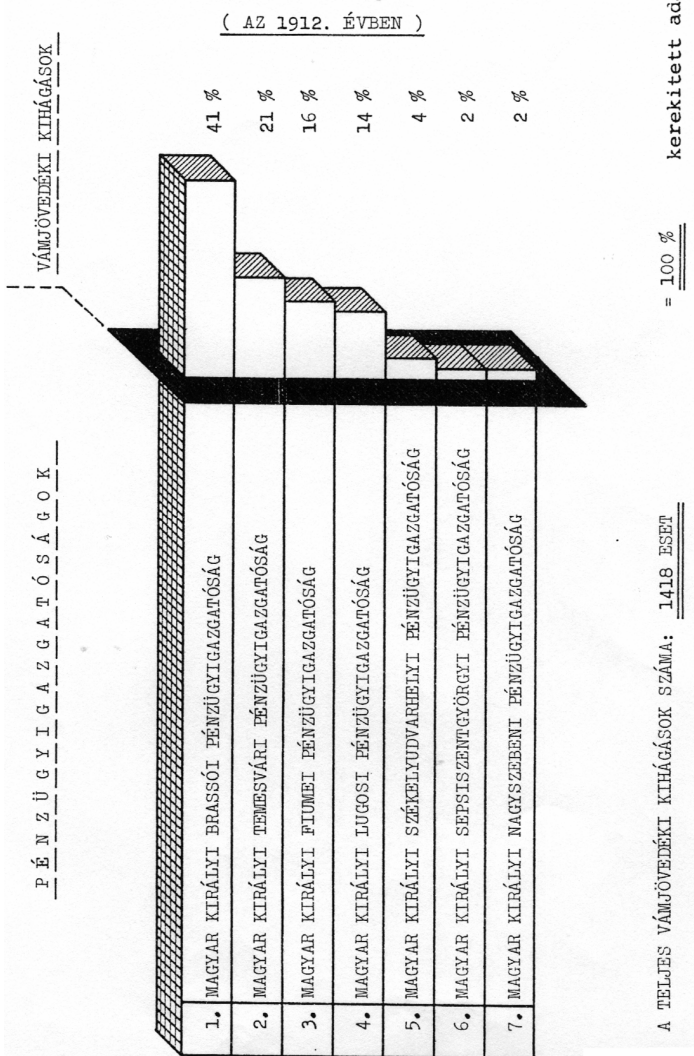
Év	Összesen		Predeálon*	
	belépett	kilépett	belépett	Kilépett
1905	410.980	393.441	109.467	101.530
1906	490.746	475.456	109.192	99.974
1907	567.108	536.026	99.929	95.953
1908	556.863	561.618	102.494	104.007
1909	560.605	553.784	103.779	101.525
1910	538.227	515.281	107.915	104.415
1911	302.099	303.169	118.566	118.104
1912	342.364	348.456	132.147	131.807
összesen	3 768 992	3 687 231	883 489	857 315

* vasúti és közúti átkelőn összesen

Forrás! *Statistikai Havi Közlemények*. VIII–XVI. évf. (1905–1912). Szerkeszti és kiadja a Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal.

XIX. sz. melléklet

A vámjövedéki kihágások a vámhatárral rendelkező pénzügyigazgatóságoknál

Forrás! PARÁDI József: *Rendvédelem a XIX-XX. században*. I. köt. *Pénzügyőrség és vámhivatások a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design, 211. p.

GLOSSZÁRIUM

Az államhatár: Az államhatár az állam területét választja el a szomszédos államokétól a légtérben, a föld-víz felszínén, és annak mélyében elválasztó képzeletbeli folytatólagos síkok összefüggő sorozata. Tulajdonképpen az állam területének más állami, vagy más jogállású (nemzetközi) területtel közös érintkezési felülete, amely meghatározza az adott állam területi főhatalmát. E síkoknak a Föld felszínéhez viszonyított függőleges helyzetéből az következne, hogy az államhatárok elvileg a Föld középpontjában találkoznak, míg ellenkező irányban a végtelenbe tartanak. Ennek azonban gyakorlati jelentősége nincs, hiszen a földkéreg belső szerkezeti elemei el nem érhetők, a világűr, pedig fel nem osztható. Éppen ezért az államhatár kiterjedésének értelmezésénél a Földben elérhető mélységet, a légtérben, pedig azt a magasságot kell alapul venni, ahol még alkalmas a levegő sűrűsége a felhajtóerőt használó légi járművek fenntartására. (*Kármán vonal*)

Orográfikus határ: Az orográfikus határvonal esetében – amely általában hegygerinc, vagy vízpart – a legfontosabb és egyben legrégebb szempont a könnyű felismerhetőség. Emiatt volt nagy jelentőségük a történelemben a folyamhatároknak még kis folyók esetében is.

Mesterséges határok: Mesterséges határok azok, amelyeket a Föld felszínén a határkijelölés műveleti során pontosan bemérnek, és a terep szárazföldi (ritkábban vízi) részén jól látható jelekkel jelölnék meg. A mesterséges határoknak ezt az általánosan elfogadott módját geometriai határoknak is nevezzük. A geometriai határok talán legkülönlegesebb formája a földrajzi hálózat valamely hosszúsági fokával vagy szélességi körével egybeeső, úgynevezett asztronómiai határ. Ezt főleg lakatlan vagy nagyon ritkán lakott területek, elsősorban sivatagok esetén alkalmazzák (ilyen például Csád és Szudán határának egy része vagy az USA belső határai). Az asztronómiai határt a terepen általában semmi nem jelöli.

Határmegállapítás: A határmegállapítás a jövőre nézve beállított kötelezettség, amikor két ország meghatározza a köztük lévő határt, akkor fő céljuk a szilárd és végleges megoldás rögzítése. Első fázisa rendszerint az államhatár delimitációja.

Delimitáció: A delimitáción az államhatárok megvonását értjük, azaz az adott terület politikai hovatartozásának eldöntése, amelyre a béke- vagy egyéb szerződésekben kerül sor, amikor újból megállapítják az államhatárokat. Emellett általában meghatározzák a határvonal irányát, és az adatot bejegyzik a szerződés mellékletét képező nagyméretarányú térképbe is.

Demarkáció: Az államhatárok delimitációról szóló határozathozatalt követi azok demarkációja. Az államhatárok demarkációján a határ térbeni megjelenítését, azok kitűzését értjük az adott térségben, amelyet rendszerint az államok kétoldalú (néhány esetben többoldalú is) bizottsága hajtja végre.

Határmegállapító bizottság: A demarkációs határral kapcsolatos ténykedésben, a határterületben érintett, vagy az ügyben érdekelt államok vesznek részt. Ez a demarkációs bizottság, köznapin nyelvben a határmegállapító bizottság.

Abornement: A demarkáció eredménye a határ messziről láthatóvá tétele (abornement).

ANNOTÁCIÓ

A magyar-román határ őrzése 1867–1918. A történelmi Magyarország dualizmuskori határőrizetének erdélyi részét dolgozza fel a historiográfia. A szerzők bemutatják az előzményeket, illetve ismertetik – a világháború végéig – az erdélyi határőrizet alakulásának legfontosabb körülményeit. A könyv a határvonalat, határjeleket, a határkitűzés folyamatát, annak jogi alapjait, a magyar határőrizetben részt vevő rendvédelmi, illetve közigazgatási szervezetek határőrizeti teendőit mutatja be. Az Osztrák-Magyar Monarchia közös ügyei és a két társaság önállóan intézendő ügyeinek csoportját figyelembe véve, határozza meg a szerző a dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetének a helyét.

Kiadó Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.

Szerkesztő PARÁDI József

Műszaki szerkesztő PARÁDI Ákos

Könyv formátuma A/5

A könyv terjedelme 8.5 ív

Sorozatembléma ZEIDLER Sándor

Glosszárrium VEDŐ Attila – SUBA János

Mellékletek PARÁDI József

Kézirat lezárva 2011. VI. 30

HU-ISSN 2062-8447

HU-ISBN 978-963-08-1708-0